

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัย พัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทย : ปัจจัยคัดสรรด้านครอบครัวและการอบรมเลี้ยงดู

โดย ลัดดา เหมาะสุวรรณ และคณะ

เล่ม 3 : สถานภาพครอบครัวศึกษา
ภัทรา สง่า บรรณาธิการ

เมษายน 2547

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการวิจัยพัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทย :
ปัจจัยคัดสรรด้านครอบครัวและการอบรมเลี้ยงดู

เล่ม 3 : สถานภาพครอบครัวศึกษา

ภัทรา สง่า บรรณาธิการ

คณะผู้วิจัย

รศ.พญ.ลัดดา เหมาะสุวรรณ (หัวหน้าโครงการฯ)	คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
รศ.พญ.ศิริกุล อิศรานุรักษ์ (รองหัวหน้าโครงการฯ)	สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล
ผศ.กัลยา นิตเรืองจรัส	คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
พญ.จันทร์เพ็ญ ชูประภาวรรณ	โครงการวิจัยระยะยาวในเด็กไทย
รศ.ดร.จิตตินันท์ เดชะคุปต์	มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
ผศ. ดร.จิราพร ชมพิกุล	คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
นพ.ชาญวิทย์ พรมมดล	คณะแพทยศาสตร์ ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล
นพ.ชาญยุทธ์ ศุภคุณภิญโญ	คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
อาจารย์ถวัลย์ เนียมทรัพย์	คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
พญ.นันทา อ่วมกุล	กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข
รศ.พญ.นิชรา เวียงดารกานนท์	คณะแพทยศาสตร์ โรงพยาบาลรามารับดี มหาวิทยาลัยมหิดล
พญ.เบญจพร ปัญญาียง	โรงพยาบาลยุวประสาทไวทโยปถัมภ์
ผศ.พิมภา สุตรา	คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
อาจารย์ภัทรา สง่า	คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต
รศ.ระวีวรรณ ช่อมพฤษ	คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
รศ.ดร.ลดาวัลย์ ประทีปชัยกูร	คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ผศ.วัฒนา ศรีพจนารถ	คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ผศ.ดร.สุธรรม นันทมงคลชัย	คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
ผศ.ดร.อุไรพร จิตต์แจ้ง	สถาบันวิจัยโภชนาการ มหาวิทยาลัยมหิดล

สนับสนุนโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยชิ้นนี้สำเร็จได้ด้วยความร่วมมือและความอนุเคราะห์ของหลายฝ่าย หลายท่านและหลายหน่วยงาน ซึ่งคณะวิจัยขอขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้

คณะวิจัยขอขอบคุณพ่อแม่และผู้เลี้ยงดูของเด็กกลุ่มตัวอย่างเป็นอย่างสูงที่ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดียิ่งในการเก็บข้อมูลครั้งนี้

ในการเก็บข้อมูลภาคสนามของจังหวัดนนทบุรี จังหวัดสระบุรี จังหวัดนครนายก จังหวัดสมุทรสาคร จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดแพร่ จังหวัดนครสวรรค์ จังหวัดพิจิตร จังหวัดสุรินทร์ จังหวัดชัยภูมิ จังหวัดขอนแก่น จังหวัดนครพนม จังหวัดนครศรีธรรมราช จังหวัดภูเก็ต จังหวัดสงขลา และจังหวัดพัทลุง คณะวิจัยได้รับความอนุเคราะห์จากท่านสาธารณสุขจังหวัดที่อนุญาตให้เจ้าหน้าที่ประสานงานในการเก็บข้อมูล จัดทำทะเบียนกลุ่มตัวอย่างและร่วมอยู่ในทีมเก็บข้อมูลระดับจังหวัด สำหรับการเก็บข้อมูลในภาคกลางได้รับความร่วมมือจากคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต

คณะวิจัยขอกราบขอบพระคุณท่านเจ้าคุณพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) เป็นอย่างสูง ที่ได้มีเมตตาชี้แนะคณะวิจัยเกี่ยวกับความหมายของพัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กและการอบรมเลี้ยงดูเด็ก

ตลอดระยะเวลาของการดำเนินการวิจัยจนถึงการวิเคราะห์และรายงานผล คณะวิจัยได้รับคำแนะนำที่เป็นประโยชน์อย่างยิ่ง จากศาสตราจารย์สุมน อมรวิวัฒน์ และศาสตราจารย์ ดร.จรรยาสุวรรณหัตถ คณะวิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง ไว้ ณ ที่นี้

คณะวิจัยขอขอบพระคุณคณาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิ ศาสตราจารย์นายแพทย์ประเวศ วะสี ศาสตราจารย์นายแพทย์อารี วัลยะเสวี ศาสตราจารย์นายแพทย์วีระศักดิ์ จงสูวิวัฒน์วงค์ และศาสตราจารย์เกียรติคุณแพทย์หญิงหญิงเพ็ญศรี พิทยสันทน์ ที่กรุณาให้ความเห็นต่อการวิเคราะห์และจัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์

ในการสร้างเครื่องมือวิจัยเพื่อเก็บข้อมูลพัฒนาการด้านสติปัญญาและด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม-จริยธรรม คณะวิจัยได้รับความอนุเคราะห์จาก Dr. A J Capute, Dr. A S Carter, Dr. M J Briggs-Gowan, นายแพทย์ชัย กฤติยาภิชาติกุล และนายแพทย์สมชาย ลีทองอิน ให้นำเครื่องมือมาพัฒนาใช้ในโครงการวิจัยนี้

การจัดทำรายงานวิจัยชุดนี้สำเร็จสมบูรณ์ได้ด้วยความสามารถและความอุตสาหะในการ
ตรวจ แก้ไขต้นฉบับของนางอารีรักษ์ พิชนิไพบุลย์ ในการพิมพ์ต้นฉบับของ นางประนอม บุญพันธ์
นางสาวถวิล รักษ์วงศ์ และนางวิไล ฉัตรวีระโยธิน คณะวิจัยขอขอบคุณ ไว้ ณ ที่นี้ด้วย

ท้ายที่สุดนี้ คณะวิจัยขอขอบพระคุณศาสตราจารย์นายแพทย์วิจารณ์ พานิช อดีตผู้อำนวยการ
การสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ผู้จุดประกายให้เกิดโครงการวิจัยนี้โดยการเริ่มชุดโครงการวิจัย
เด็ก เยาวชน และครอบครัว และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยที่ให้ทุนสนับสนุนการทำวิจัยครั้งนี้

พ.ญ. ลัดดา เหมาะสุวรรณ

ในนามคณะวิจัยโครงการวิจัยพัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทย

♥♥♥♥♥♥♥♥♥♥

คณะวิจัย

รศ.พญ.ลัดดา เหมาะสุวรรณ (หัวหน้าโครงการ)	คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
รศ.พญ.ศิริกุล อิศรานุรักษ์ (รองหัวหน้าโครงการ)	สถาบันพัฒนาการสาธารณสุขอาเซียน มหาวิทยาลัยมหิดล
ผศ.กัลยา นิติเรืองจรัส	คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
พญ.จันทร์เพ็ญ ชูประภาวรรณ	สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช
รศ.ดร.จิตตินันท์ เดชะคุปต์	คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ผศ. ดร.จิราพร ชมพิกุล	คณะแพทยศาสตร์ศิริราชพยาบาล มหาวิทยาลัยมหิดล
นพ.ชาญวิทย์ พรนภดล	คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
นพ.ชาญยุทธ์ ศุภคุณภิญโญ	กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข คณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล
อาจารย์ถวัลย์ เนียมทรัพย์	โรงพยาบาลยูประสาทไพบูลย์
พญ.นันทา อ่วมกุล	คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต
รศ.พญ.นิชรา เรืองดาร์กานนท์	คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
พญ.เบญจพร ปัญญาียง	คณะพยาบาลศาสตร์
ผศ.พิมพ์ภา สุตรา	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
อาจารย์ภัทรา สง่า	คณะพยาบาลศาสตร์
รศ.ระวีวรรณ ชุ่มพฤษ	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
รศ.ดร.ลดาวลัย ประทีปชัยกูร	คณะพยาบาลศาสตร์
ผศ.วัฒนา ศรีพจนารถ	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
ผศ.ดร.สุธรรม นันทมงคลชัย	คณะสาธารณสุขศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล
ผศ.ดร.อุไรพร จิตต์แจ้ง	สถาบันวิจัยโภชนาการ มหาวิทยาลัยมหิดล

แนะนำโครงการ

โครงการวิจัยพัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทย : ปัจจัยคัดสรรด้านครอบครัวและการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ได้รับความสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

วัตถุประสงค์ของโครงการ

วัตถุประสงค์ทั่วไป เพื่อศึกษาพัฒนาการของเด็กไทยทุกด้าน ทั้งด้านร่างกาย ด้านสติปัญญา และด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรม พร้อมกันแบบเป็นองค์รวม และศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะการอบรมเลี้ยงดูเด็กของครอบครัวไทยและปัจจัยด้านครอบครัวกับพัฒนาการแบบองค์รวมของเด็ก

วัตถุประสงค์เฉพาะ

1. เพื่อศึกษาการเจริญเติบโตและพัฒนาการของเด็กวัย 1-18 ปี ในด้านร่างกาย ด้านสติปัญญา และด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรม
2. เพื่อศึกษาลักษณะของครอบครัวไทยและการอบรมเลี้ยงดูเด็กของครอบครัว
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านครอบครัว ลักษณะการอบรมเลี้ยงดูกับพัฒนาการแบบองค์รวมของเด็ก

นิยามที่ใช้ในการศึกษารั้งนี้

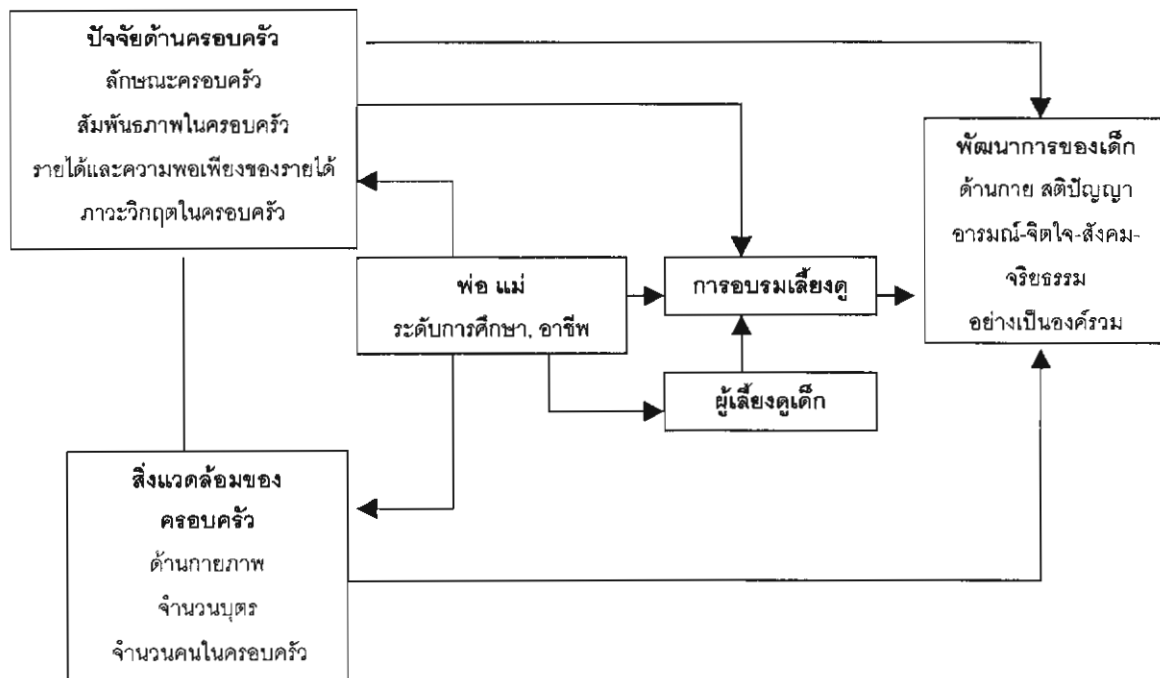
เด็ก หมายถึง ผู้ที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี ที่อาศัยอยู่กับครอบครัวไม่ต่ำกว่า 6 เดือนต่อปี เด็กที่ไม่ได้อยู่กับครอบครัว เช่น อยู่โรงเรียนประจำ อยู่หอพัก เด็กเร่ร่อน เป็นต้น จึงไม่รวมอยู่ในการศึกษา

ครอบครัว หมายถึง กลุ่มคนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป โดยต้องมีผู้ใหญ่อย่างน้อย 1 คน และเด็กตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 18 ปี ที่อยู่อาศัยร่วมกันเป็นประจำ (ไม่ต่ำกว่า 6 เดือนต่อปี) โดยมีความสัมพันธ์ทางสายเลือดหรือทางกฎหมาย

การอบรมเลี้ยงดูเด็ก หมายถึง การตอบสนองความต้องการของเด็กทุกด้านตามวัย ทั้งทางร่างกาย อารมณ์ จิตใจ สติปัญญา และสังคม ตลอดจนการอบรมสั่งสอนและปลูกฝังค่านิยม จริยธรรม และพฤติกรรมที่เป็นที่ยอมรับของสังคม

พัฒนาการแบบองค์รวมของเด็ก หมายถึง สภาวะที่เด็กมีการเจริญเติบโตและมีพัฒนาการที่เหมาะสมสอดคล้องกับความสามารถตามวัยของเด็กในด้านร่างกาย ด้านสติปัญญา ด้านอารมณ์จิตใจ สังคม และจริยธรรมอย่างสมดุล

กรอบการวิจัย

วิธีวิจัย

เป็นการศึกษาแบบตัดขวางครอบครัวที่มีเด็กอายุ 1-18 ปี อยู่ด้วย ที่ใช้วิธีวิจัยเชิงปริมาณเป็นหลัก โดยใช้แบบสัมภาษณ์ แบบทดสอบ แบบวัดพัฒนาการ การชั่งน้ำหนัก วัดส่วนสูง และวัดสมรรถภาพทางกาย เพื่อรวบรวมข้อมูลในการตอบคำถามการวิจัยในด้านทิศทางและขนาดของความสัมพันธ์ของปัจจัยต่าง ๆ เสริมด้วยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการสังเกตและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกในกลุ่มตัวอย่างย่อย เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ของค่านิยม ความเชื่อของผู้เลี้ยงดูเด็ก วิธีการอบรมเลี้ยงดูที่เชื่อมโยงกับภูมิปัญญาท้องถิ่นกับพัฒนาการของเด็ก

ประชากรและตัวอย่าง

ประชากรที่ศึกษา คือ ครอบครัวทั่วไปในประเทศไทยที่มีเด็กอายุ 1-18 ปี อาศัยอยู่ในครอบครัวเป็นประจำ

แผนการสุ่มตัวอย่าง (Sampling design) ในการศึกษาเชิงปริมาณ ศึกษาในกลุ่มตัวอย่างครอบครัวทั่วประเทศจำนวน 9,594 ครอบครัว โดยแผนการเลือกตัวอย่างที่ใช้เป็นแบบ Stratified Three-Stage Sampling เนื่องจากแต่ละพื้นที่อาจมีการเลี้ยงดูเด็กที่แตกต่างกันจึงจัดให้ภาคเป็น สตราตัม (Stratum) ซึ่งมีทั้งหมด 5 สตราตัม ได้แก่ ภาคกลาง (ไม่รวมกรุงเทพมหานคร) ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคใต้ และกรุงเทพมหานคร

การเลือกตัวอย่างขั้นที่หนึ่ง (First-stage sampling) สำหรับภาคแต่ละภาค แบ่งเป็น ตอนบน และตอนล่าง สุ่มเลือก 2 จังหวัดจากแต่ละตอน ได้ทำการสุ่มเลือกจังหวัดตัวอย่าง โดยให้ความน่าจะเป็นในการเลือกเป็นปฏิภาคกับจำนวนครัวเรือนของจังหวัดนั้นๆ ได้จำนวนตัวอย่าง 16 จังหวัด ได้แก่ เชียงใหม่, แพร่, นครสวรรค์, พิจิตร, นนทบุรี, สระบุรี, นครนายก, สมุทรสาคร, สุรินทร์, ชัยภูมิ, ขอนแก่น, นครพนม, พัทลุง, สงขลา, ภูเก็ต และนครศรีธรรมราช สำหรับ กรุงเทพมหานคร ได้ทำการสุ่มตัวอย่างเขตในกรุงเทพมหานครมา 16 เขต

การเลือกตัวอย่างขั้นที่สอง (Second-stage sampling) ในแต่ละจังหวัดตัวอย่าง ได้ทำการแบ่งออกเป็น 2 สตราตัมย่อย ตามลักษณะการปกครองคือ ในเขตเทศบาล และนอกเขตเทศบาล โดยแต่ละสตราตัมย่อยได้ทำการเลือกชุมชนอาคาร (เขตปฏิบัติงานในเขตเทศบาล) /หมู่บ้าน ตัวอย่างอิสระต่อกัน โดยให้ความน่าจะเป็นในการเลือกเป็นปฏิภาคกับจำนวนครัวเรือนของชุมชนอาคาร/หมู่บ้านตัวอย่างนั้นๆ ได้จำนวนตัวอย่างทั้งสิ้น 533 ชุมชนอาคาร/หมู่บ้าน

การเลือกตัวอย่างขั้นที่สาม (Third-stage sampling) เลือกครัวเรือนภายในชุมชนอาคาร/หมู่บ้านตัวอย่างโดยใช้วิธีสุ่มแบบมีระบบ (Systematic random sampling) สุ่มเลือกครัวเรือนที่มีเด็กอายุ 1-18 ปี ที่อาศัยอยู่ในครัวเรือนเป็นประจำจำนวน 18 ครัวเรือน โดยแบ่งเด็กเป็น 6 กลุ่มตามช่วงอายุได้แก่ กลุ่มอายุ 1-<3 ปี, 3-<6 ปี, 6-<10 ปี, 10-<13 ปี, 13-<16 ปี และ 16-18 ปี สุ่มตัวอย่างกลุ่มอายุละ 3 ครอบครัวต่อชุมชนอาคารหรือหมู่บ้านตัวอย่าง

สำนักงานสถิติแห่งชาติเป็นผู้ดำเนินการสุ่มตัวอย่าง โดยใช้กรอบตัวอย่าง (Sampling Frame) และแผนที่ชุมชนอาคาร ของปี พ.ศ. 2543 ซึ่งเป็นปีที่ทำสำมะโนประชากร ได้จำนวนครัวเรือนตัวอย่างจำแนกตามภาคและเขตการปกครองรวมทั้งหมด 9,594 ครัวเรือน ส่วนการศึกษาเชิงคุณภาพ ได้ศึกษาในกลุ่มตัวอย่างผู้เลี้ยงดูเด็กจำนวน 216 คน และในเด็กโตจำนวน 108 คน โดยคณะวิจัยเป็นผู้เลือกตัวอย่างจากครอบครัวที่ถูกสุ่มเป็นตัวอย่างในการศึกษาเชิงปริมาณ

การกระจายของกลุ่มตัวอย่าง

จากการเก็บข้อมูลตัวอย่างทั้งสิ้น 9,594 ครัวเรือน คงเหลือครัวเรือนที่เข้าข่ายตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาจำนวน 9,488 ครัวเรือน (ร้อยละ 98) เป็น เด็กปฐมวัย (อายุ 1-<6 ปี) จำนวน 3,156 คน เด็กวัยเรียน (อายุ 6-<13 ปี) จำนวน 3,178 คน และเด็กวัยรุ่น (อายุ 13-18 ปี) จำนวน 3,154 คน โดยมีการกระจายของกลุ่มตัวอย่างตามภาคดังตาราง

การกระจายของกลุ่มตัวอย่าง แยกตามเพศ เขตการปกครอง และภาค

	เด็กอายุ 1-18 ปี (คน)	เด็กอายุ 1-<3 ปี (คน)	เด็กอายุ 3-<6 ปี (คน)	เด็กอายุ 6-<10 ปี (คน)	เด็กอายุ 10-<13 ปี (คน)	เด็กอายุ 13-<16 ปี (คน)	เด็กอายุ 16-18 ปี (คน)
รวมทั้งประเทศ	9488	1571	1585	1589	1589	1586	1568
เพศ							
- ชาย	4606	843	791	763	778	730	701
- หญิง	4882	728	794	826	811	856	867
เขตการปกครอง							
- ในเขตเทศบาล (รวม กทม.)	4917	816	823	823	825	820	810
- นอกเขตเทศบาล	4571	755	762	766	764	766	758
รายภาค							
- กรุงเทพฯ	1509	249	250	253	254	251	252
- ภาคกลาง	1992	328	333	334	335	333	329
- ภาคเหนือ	1959	331	333	332	330	333	330
- ภาคอีสาน	1998	335	334	334	335	334	326
- ภาคใต้	2000	328	335	336	335	335	331

เครื่องมือวิจัย

เครื่องมือวิจัยมีทั้งสิ้น 6 ชุด จำแนกตามระยะพัฒนาการของเด็กดังนี้ คือ ชุดเครื่องมือสำหรับเด็กอายุ 1-<3 ปี, ชุดเครื่องมือสำหรับเด็กอายุ 3-<6 ปี, ชุดเครื่องมือสำหรับเด็กอายุ 6-<10 ปี, ชุดเครื่องมือสำหรับเด็กอายุ 10-<13 ปี, ชุดเครื่องมือสำหรับเด็กอายุ 13-<16 ปี และชุดเครื่องมือสำหรับเด็กอายุ 16-18 ปี เครื่องมือเหล่านี้ โครงการได้จากการคัดสรรและพัฒนาขึ้นโดยทีมวิจัย และได้มีการทดสอบเครื่องมือก่อนนำมาใช้ในการเก็บข้อมูลจริง รวมระยะเวลาที่ใช้ในการพัฒนาเครื่องมือประมาณ 1 ปี โดยเริ่มในปี พ.ศ. 2544

วิธีใช้เครื่องมือมีหลายวิธี ได้แก่ (ก) วิธีสัมภาษณ์ : ใช้กับแบบเก็บข้อมูลพื้นฐานครอบครัวและเด็ก, แบบสัมภาษณ์การอบรมเลี้ยงดูเด็ก, แบบสัมภาษณ์ภาวะวิกฤตในครอบครัว, แบบวัดสัมพันธภาพภายในครอบครัว, แบบสัมภาษณ์/สังเกตสภาพแวดล้อมของบ้าน, แบบวัดพัฒนาการอารมณ์-จิตใจ-สังคม และจริยธรรม (ข) วิธีทดสอบ : ใช้กับแบบทดสอบ Capute, แบบทดสอบ DAP, แบบทดสอบ Gesell, แบบทดสอบ PLS, แบบทดสอบ Naming test และแบบทดสอบ TONI-3 และ (ค) วิธีตรวจวัด : ใช้กับแบบเก็บข้อมูล Anthropometry & Fitness

การเก็บข้อมูล

การเก็บข้อมูลภาคสนาม มีเจ้าหน้าที่รับผิดชอบระดับต่างๆ ได้แก่ หัวหน้าโครงการ ผู้จัดการภาค ผู้จัดการจังหวัด หัวหน้าทีมเก็บข้อมูล และพนักงานเก็บข้อมูล เจ้าหน้าที่เหล่านี้ได้รับการฝึกอบรม ซึ่งจัดแยกตามระดับความรับผิดชอบ คือ ระดับการบริหารจัดการ และระดับปฏิบัติการ การทำการเก็บข้อมูลในระหว่างเดือนกันยายน - ธันวาคม 2544 รวมระยะเวลาประมาณ 4 เดือน ในระหว่างปฏิบัติงานสนาม ได้มีการติดตามนิเทศงานเป็นระยะๆ ตลอดคาบงาน

การจัดการกับข้อมูลและการควบคุมคุณภาพ

แบบสอบถามของโครงการมี 58 ชนิด ในการจัดการข้อมูล ได้ออกแบบฐานข้อมูลให้สอดคล้องกับการใช้ข้อมูลในการวิเคราะห์สรุปผลการวิจัย จัดทำคู่มือและอบรมพนักงาน โดยใช้โปรแกรม Epi info 6.0 สำหรับการป้อนข้อมูล สำหรับการควบคุมคุณภาพ ในขั้นบรรณาธิกรณรหัส ได้สุ่มตรวจสอบ 10% ของปริมาณงาน ในขั้นบันทึกข้อมูล ได้ควบคุมความถูกต้องในการบันทึกข้อมูลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ และทำการบันทึกข้อมูลซ้ำ 2 ครั้ง และเมื่อได้เพิ่มข้อมูลแล้ว มีการตรวจสอบข้อมูลอีกครั้งด้วยการตรวจสอบความแน่นอนของข้อมูลตามเงื่อนไขของแบบเก็บข้อมูลด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ ตรวจสอบความเป็นไปได้ของค่าที่บันทึกด้วยค่าสถิติพรรณนา และกระหายยอดรวมที่ควรจะเป็นด้วยการทำตารางไขว้

การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แบ่งเด็กที่มีอายุระหว่าง 1-18 ปี ออกเป็น 3 กลุ่มอายุ คือ เด็กปฐมวัย (อายุ 1 - <6 ปี) เด็กวัยเรียน (อายุ 6 - <13 ปี) และเด็กวัยรุ่น (อายุ 13 - 18 ปี) สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล มีดังนี้

สถิติเชิงพรรณนา เพื่อการนำเสนอข้อมูลเบื้องต้นของปัจจัยด้านครอบครัว และพัฒนาการของเด็กด้านต่างๆ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นสำหรับการนำเสนอข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ สำหรับการนำเสนอข้อมูลเชิงปริมาณ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่ามัธยฐาน ค่าพิสัย ค่าเปอร์เซ็นต์ไทล์ พร้อมทั้งนำเสนอในรูปของตารางและกราฟที่เหมาะสม

สถิติเชิงอ้างอิง

1. การประมาณค่า (Estimation procedure) ในการประมาณค่าของพัฒนาการของเด็กในประเทศไทย เช่น ค่าเฉลี่ยของระดับสติปัญญาของเด็กไทย ความชุกของภาวะโภชนาการของเด็กไทย เป็นต้น ผู้วิจัยได้ใช้ข้อมูลประชากรจากการทำสำมะโนประชากรในปี พ.ศ. 2543 ในการประมาณค่าของพัฒนาการของเด็กไทยจำแนกตามอายุและเพศ

2. Bivariate analysis เพื่อศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการของเด็กกับการอบรมเลี้ยงดูและปัจจัยด้านครอบครัวแต่ละด้าน

- ในการศึกษาและทดสอบความสัมพันธ์ของตัวแปรแต่ละคู่ในเบื้องต้น ใช้ Chi-square test, Fisher's exact test, Correlation analysis
- ในการศึกษาและทดสอบขนาดของความสัมพันธ์สอดคล้อง (agreement) ของตัวแปรเชิงคุณภาพแต่ละคู่ ใช้ Kappa Statistic
- ในการเปรียบเทียบและทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยของตัวแปรตาม ใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวน (Analysis of Variance)

3. Multivariate Analysis เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการของเด็กกับการอบรมเลี้ยงดูและอิทธิพลของทุกๆ ปัจจัยร่วมกัน

3.1 Logistic Regression และ Polytomous Regression เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการของเด็กกับปัจจัยต่างๆ โดยที่พิจารณาอิทธิพลของทุกๆ ปัจจัยร่วมกัน โดยควบคุมตัวแปร ภาค เขตการปกครอง เพศและอายุของเด็ก ใช้ Binary Logistic Regression เมื่อตัวแปร "การพัฒนาการของเด็ก" เป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ ซึ่งแบ่งเป็น 2 กลุ่ม เช่น พัฒนาการของเด็กด้านสติปัญญา (< 90 , ≥ 90) และใช้ Polytomous Regression เมื่อแบ่งตัวแปร "การพัฒนาการของเด็ก" ออกเป็น 3 กลุ่ม เช่น ภาวะโภชนาการของเด็ก แบ่งเป็น ผอม ตามเกณฑ์อ้วน

3.2 Principal Components Analysis เพื่อลดจำนวนตัวแปรหรือจัดกลุ่มตัวแปรก่อนที่จะทำการวิเคราะห์ต่อไป เช่น ตัวแปรด้านพัฒนาการแบบองค์รวมของเด็ก ตัวแปรด้านการเลี้ยงดูเด็ก ในการกำหนดว่าจะใช้กี่องค์ประกอบ (Component) จะพิจารณาจากค่า Eigenvalue ที่มีค่ามากกว่า 1 ขึ้นไป พร้อมทั้งพิจารณา Scree plot ซึ่งเป็นกราฟระหว่างองค์ประกอบ (แกน X) และความแปรปรวนรวม (Eigenvalue) ของแต่ละองค์ประกอบ (แกน Y) โดยจุดที่แสดงการแบ่งแยกที่ชัดเจนระหว่างความชันและความลาดขององค์ประกอบ จุดนั้นจะใช้เป็นการกำหนดจำนวนองค์ประกอบ เนื่องจากหน่วยการวัดของตัวแปรแตกต่างกันจึงใช้ค่ามาตรฐานของตัวแปรในการทำ Principal Components Analysis

3.3 Path Analysis เป็นการวิเคราะห์อิทธิพลเพื่อศึกษาความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างตัวแปรอิสระ และตัวแปรตาม ในการศึกษาใช้ Path Analysis เพื่อวิเคราะห์หาปัจจัยที่มีผลโดยตรง (direct effects) และโดยอ้อม (indirect effects) ต่อพัฒนาการแบบองค์รวมของเด็ก และสร้างโมเดลสำหรับการวิเคราะห์อิทธิพลของตัวแปร (Path Model)

หนังสือชุด

โครงการวิจัยพัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทย

หนังสือชุดจากโครงการวิจัยนี้มี 10 เล่ม เล่ม 1 เป็นบทสรุปข้อค้นพบสำคัญทั้งหมดจากโครงการ เล่ม 2-10 เป็นรายงานละเอียดของแต่ละประเด็น

เล่ม 1 เด็กไทยวันนี้ เป็นอยู่อย่างไร

ลัดดา เหมาะสุวรรณ, ศิริกุล อิศรานุกษ์, นิชรา เรืองดารกานนท์, สุธรรม นันทมงคลชัย, ภัทรา สง่า, กัลยา นิธิเรืองจร, จิราพร ชมพิบูล และคณะวิจัยโครงการวิจัยพัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทย

เนื้อหา: บทนำ ทบทวนวรรณกรรม วิธีวิจัย สถานภาพของครอบครัวศึกษา สภาวะสุขภาพและสังคมของเด็กไทย การอบรมเลี้ยงดูเด็กไทย การเจริญเติบโตและภาวะโภชนาการของเด็กไทย พัฒนาการและเชาวน์ปัญญาของเด็ก พัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคมและจริยธรรมของเด็กไทย พัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทย สรุปข้อเสนอแนะ

เล่ม 2 การวิจัยพัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทย : เครื่องมือและระเบียบวิธีวิจัย

กัลยา นิธิเรืองจร บรรณาธิการ

เนื้อหา: ระเบียบวิธีวิจัย การพัฒนาและทดสอบชุดเครื่องมือ วิธีการเก็บข้อมูล การศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพ การวิเคราะห์ข้อมูล การจัดการตัวแปรที่ศึกษา

เล่ม 3 สถานภาพครอบครัวศึกษา

ภัทรา สง่า บรรณาธิการ

เนื้อหา: สถานภาพครอบครัว สภาพแวดล้อมของครอบครัว สัมพันธภาพในครอบครัว ภาวะวิกฤตในครอบครัว สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

เล่ม 4 สภาวะสุขภาพและสังคมของเด็กไทย

ลัดดา เหมาะสุวรรณ บรรณาธิการ

เนื้อหา: ข้อมูลทั่วไปของเด็ก ผู้อุปการะและผู้เลี้ยงดูเด็ก การได้รับวัคซีน การเจ็บป่วยต้องนอนโรงพยาบาล พัฒนาการทางเพศและพฤติกรรมทางเพศ พฤติกรรมเสี่ยงด้านอุบัติเหตุจราจร พฤติกรรมเสี่ยงด้านการสูบบุหรี่ ดื่มแอลกอฮอล์ และการใช้สารเสพติด การถูกกระทำรุนแรงโดยครอบครัวและพฤติกรรมรุนแรงของเด็ก พัฒนาการของแรงงานเด็กในครัวเรือนไทย

เล่ม 5 การอบรมเลี้ยงดูเด็กของครอบครัวไทย : ข้อมูลจากการวิจัยเชิงคุณภาพ และเชิงปริมาณ

สุธรรม นันทมงคลชัย บรรณาธิการ

เนื้อหา: การทบทวนวรรณกรรม การอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยของครอบครัวไทย การอบรมเลี้ยงดูเด็กวัยเรียนของครอบครัวไทย การอบรมเลี้ยงดูเด็กวัยรุ่นของครอบครัวไทย บทวิเคราะห์การอบรมเลี้ยงดูเด็กของครอบครัวไทยและข้อเสนอแนะ

เล่ม 6 พัฒนาการด้านกายของเด็กไทย : การเจริญเติบโต ภาวะโภชนาการ และสมรรถภาพทางกาย

ลัดดา เหมาะสุวรรณ บรรณาธิการ

เนื้อหา: การเจริญเติบโตและภาวะโภชนาการของเด็กไทย สมรรถภาพทางกายของเด็กวัย 6-18 ปี

เล่ม 7 พัฒนาการและเขาวนปัญญาของเด็กไทย

นิชรา เรืองदारกานนท์ บรรณาธิการ

เนื้อหา: พัฒนาการด้านสติปัญญาเด็กปฐมวัย (อายุ 12-35 เดือน) พัฒนาการด้านสติปัญญาเด็กก่อนวัยเรียน (อายุ 36-71 เดือน) พัฒนาการด้านสติปัญญาเด็กวัยเรียนและวัยรุ่น

เล่ม 8 พัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคม-จริยธรรมของเด็กไทย

ศิริกุล อิศรานุรักษ์

เนื้อหา: พัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคมของเด็กปฐมวัย พัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ-สังคมของเด็ก 6-10 ปี พัฒนาการด้านอารมณ์-สังคม-จริยธรรมในเด็กอายุ 10-18 ปี พัฒนาการทางจริยธรรมของเด็กไทย การเปลี่ยนแปลงพัฒนาการด้านอารมณ์-จิตใจ และสังคมของเด็กอายุ 1-18 ปี สรุปและข้อเสนอแนะ

เล่ม 9 พัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทย

ลัดดา เหมาะสุวรรณ บรรณาธิการ

เนื้อหา: พัฒนาการแบบองค์รวมของเด็ก พัฒนาการแบบองค์รวมที่สมวัยของเด็ก ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการแบบองค์รวมของเด็กไทย

เล่ม 10 เครื่องมือส่งเสริมพัฒนาการและอารมณ์ของเด็กปฐมวัย

ลัดดา เหมาะสุวรรณ, นิชรา เรืองदारกานนท์, เบญจพร ปัญญา, อุไรพร จิตต์แจ้ง, ศิริกุล อิศรานุรักษ์

เนื้อหา: การจัดทำชุดเครื่องมือและติดตามพัฒนาการเด็กสำหรับครอบครัวและชุมชน เครื่องมือส่งเสริมพัฒนาการและอารมณ์ของเด็กปฐมวัยไทย แบบบันทึกและติดตามพัฒนาการเด็กปฐมวัยโดยครอบครัว

สารบัญ

	หน้า
ABSTRACT	1
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	3
บทที่ 1 บทนำ ภัทธา สง่า	9
บทที่ 2 สถานภาพครอบครัว ภัทธา สง่า	15
บทที่ 3 สภาพแวดล้อมของครอบครัว จิตตินันท์ เดชะคุปต์	35
บทที่ 4 สัมพันธภาพในครอบครัว วัฒนา ศรีพจนารถ	61
บทที่ 5 ภาวะวิกฤตในครอบครัว พิมพ์ภา สุตรา	81
บทที่ 6 สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ ภัทธา สง่า	123
ภาคผนวก	129
บรรณานุกรม	157

Abstract

FAMILY PROFILES OF CHILDREN IN THE HOLISTIC DEVELOPMENT OF THAI CHILDREN STUDY

Pattara Sa-nga, Chittinun Tejagupta, Wattana Sripotchanart, and Pimpa Sutra

In the national survey of children aged 1-18 years old of the Holistic Development of Thai Children in 2001, data of families of studied children were collected as explanatory factors of child development. They were family size, family structure, family type, home environment, family relation and family crisis.

Results: Average size of the studied families was 5, greater than the average size of general Thai families (3.7) from the census of the same year. The number of children per family was 2. In regard to family type, 54.6% were complete families with father, mother and children. Extended families with grand parents accounted for 37.3%. Families comprising of only children or children and other relatives were 8.2%.

One third of fathers, mothers or other types of caretakers of children had primary education level. More than half of the parents were engaged in the labor intensive work e.g. farmers, laborers. Average family income was 10,385 baht per month and 12.2% of families lived under the poverty line.

Mothers were the major caretaker of all age group. For the under six years old group, 45.2% lived in the nurtured environment e.g. living near a playground for young children, public park, library or day care center, whereas 86% of the families lived near liquor shops and 14.2% lived near gambling places or night entertainment area.

Most mothers or caretakers assessed relationship within their families as high in attachment and changeability, whereas adolescents rated their families as in the midrange group. Agreement between mother's and child's perception on level of family relation are poor.

In regard to events during the past year that had an impact on the family, the five most common causes of family crisis were economic problem, unresolved family problem,

fighting between the couple or divorce or separate, pregnancy and child rearing issue, and job change or lay off.

In conclusion, quite a few families of subjects in this study were vulnerable and might not be able to nurture their children to fully develop physically, mentally, emotionally and socially as expected.

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

การศึกษาสถานภาพครอบครัว เป็นการศึกษาเฉพาะครอบครัวที่มีเด็กอายุ 1-18 ปี ในทุกภาค และกรุงเทพมหานคร รวม 17 จังหวัด จำนวน 9,488 ครอบครัว การศึกษานี้เป็นครอบครัวทั้งมิติเชิงกายภาพเกี่ยวกับขนาดของครอบครัว โครงสร้างและรูปแบบของครอบครัว สภาพแวดล้อมของครอบครัว และมิติความสัมพันธ์ในครอบครัว ตลอดจนภาวะวิกฤตในครอบครัว

ผลการศึกษาคือครอบครัวในมิติเชิงกายภาพ พบว่า

1. **ขนาดของครอบครัว** เฉลี่ย 5.05 กรุงเทพมหานครมีขนาดครอบครัวใหญ่สุด 5.45 คน ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีขนาดครอบครัวเล็กที่สุด เฉลี่ย 4.6 คน ซึ่งขนาดครอบครัวที่มีบุตรอายุ 1-18 ปี สูงกว่าค่าเฉลี่ยของขนาดครอบครัวทั่วไปในการสำรวจทั่วประเทศในปีเดียวกัน (3.7) จำนวนบุตรเฉลี่ยครอบครัวละ 2 คน

2. **โครงสร้างของครอบครัว** ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยว รูปแบบครอบครัวมีพ่อแม่ลูก หรือมีเพียงแม่หรือพ่อกับลูก ร้อยละ 54.6 และครอบครัวขยาย รูปแบบครอบครัวมีพ่อแม่ลูกอยู่ร่วมกับปู่ย่าตายายหรือแม่ลูกอยู่กับตายาย พ่อลูกอยู่กับปู่ย่าหรือญาติฯ ร้อยละ 37.3 และรูปแบบครอบครัวที่มีเฉพาะเด็กอยู่กับญาติ หรือเด็กอยู่กันเฉพาะพี่น้องโดยไม่มีพ่อแม่หรือญาติอยู่ด้วย ร้อยละ 8.2 ครอบครัวที่อยู่พร้อมหน้าพ่อแม่ลูกพบสูงสุดในภาคใต้ และน้อยสุดในภาคเหนือครอบครัวที่มีพ่อแม่ลูก และปู่ย่าตายายอยู่ร่วมด้วยสูงสุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ น้อยสุดในกรุงเทพมหานคร ครอบครัวที่เด็กอยู่กับญาติหรืออยู่ลำพังพี่น้อง โดยไม่มีพ่อแม่อยู่ด้วย พบสูงสุดในภาคเหนือ ร้อยละ 11.3 น้อยที่สุดในภาคกลางและภาคใต้ ร้อยละ 6.0 และไม่พบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

3. **สถานะทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัว** การศึกษาของพ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดูหลัก ส่วนใหญ่อยู่ในระดับประถมศึกษา อาชีพของพ่อแม่และผู้เลี้ยงดูหลัก ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและประมง รองลงมาประกอบอาชีพใช้แรงงาน สภาพการทำงานของพ่อแม่และผู้เลี้ยงดูหลัก ส่วนใหญ่เป็นลูกจ้าง รายได้ของครอบครัว เฉลี่ย 10,385.75 บาทต่อเดือน กลุ่มตัวอย่างในกรุงเทพมหานครมีรายได้เฉลี่ยสูงสุด 17,862.13 บาท และต่ำสุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 6,439.61 บาท ครอบครัวในภาคกลางมีรายได้พอเพียงสูงสุด น้อยที่สุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ครอบครัวในภาคใต้มีเงินออมสูงสุดและต่ำสุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พ่อแม่หรือผู้เลี้ยงดู ร้อยละ

12.2 เป็นคนจน (รายได้เฉลี่ย 2,198 บาท/เดือน) ส่วนใหญ่แม่เป็นผู้เลี้ยงดูหลักทั้งเด็กและเยาวชน การย้ายถิ่นเพื่อไปประกอบอาชีพของพ่อแม่ พบสูงสุดในครอบครัวที่มีลูกอายุ 10-13 ปี น้อยที่สุดในครอบครัวที่มีลูกอายุ ต่ำกว่า 3 ปี สถานภาพสมรสของครอบครัว ครอบครัวที่มีลูกอายุน้อยกว่า 3 ปี ส่วนใหญ่สมรสและอยู่ด้วยกัน ในกลุ่มที่ลูกอายุมากกว่า 3 ปีขึ้นไปมีการหย่า แยกเพิ่มขึ้นพบสูงสุดในครอบครัวที่มีลูกอายุ 16-18 ปี การสนับสนุนช่วยเหลือจากเครือข่ายสังคม พบในครอบครัวที่มีลูกอายุ 13-16 ปีมากที่สุด และน้อยที่สุดในครอบครัวที่มีลูกอายุ 3-6 ปี ที่อาศัยอยู่ในเขตเมือง

4. **ผู้เลี้ยงดูหลักเด็กในครอบครัวที่มีเด็กอายุ 1-18 ปี** ส่วนใหญ่แม่เป็นผู้เลี้ยงดูหลักทุกกลุ่มอายุ แต่กลุ่มอายุต่ำกว่า 3 ปี แม่เป็นผู้เลี้ยงดูน้อยกว่าทุกกลุ่มอายุ ส่วนใหญ่นายายเป็นผู้เลี้ยงดูหลัก

ครอบครัวในมิติเชิงกายภาพ ด้านสภาพแวดล้อมของครอบครัว

1. **สภาพแวดล้อมของครอบครัว** ครอบครัวส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลและสุขาภิบาล บ้านอยู่ถาวรเป็นบ้านเดี่ยว ร้อยละ 68.6 ยกเว้นในกรุงเทพมหานครส่วนใหญ่เป็นทาวน์-เฮ้าส์และห้องแถว ขนาดพื้นที่บ้านส่วนใหญ่มากกว่า 5 ตารางเมตร ความแออัดของการอยู่อาศัย 1 ห้องนอน > 4 คน พบ ร้อยละ 17.8 ครอบครัว ร้อยละ 80-90 อยู่ใกล้แหล่งประโยชน์ อาทิ ตลาด ร้านค้า โรงพยาบาล ศาสนสถาน สถานศึกษา โทรศัพท์สาธารณะ ครอบครัวเพียง ร้อยละ 45.2 ที่มีแหล่งประโยชน์สำหรับลูก อาทิ สนามเด็กเล่น ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กหรือสถานรับเลี้ยงเด็ก ห้องสมุด หรือที่อ่านหนังสือ สวนสาธารณะ ครอบครัวในเขตเมืองอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่อาจส่งผลกระทบต่อเด็กและเยาวชน อาทิ อยู่ใกล้ร้านขายสุรา ร้อยละ 86.0 อยู่ใกล้บ่อนการพนัน สถานเริงรมย์ โรงงานอุตสาหกรรม ร้อยละ 14-18 ครอบครัวในชนบทอยู่ใกล้ หนองน้ำ คูน้ำ ร้อยละ 59.4

2. **การจัดสถานที่และสภาพแวดล้อมในการเล่นของเด็ก** ครอบครัวเด็กอายุ 1-6 ปี ร้อยละ 75.2 มีบริเวณโล่งนอกบ้าน > 5 ตารางเมตรให้เด็กเล่น ครอบครัวเด็กอายุ ต่ำกว่า 3 ปี ร้อยละ 41.5 และครอบครัวเด็กอายุ 3-6 ปี ร้อยละ 51.5 มีการจัดบริเวณในบ้านเฉพาะให้เป็นที่เล่นของเด็ก

3. **คุณภาพสภาพแวดล้อมของบ้าน** พบว่าครอบครัวส่วนใหญ่มีคุณภาพสภาพแวดล้อมของบ้านในระดับปานกลางร้อยละ 51.3 ระดับสูงร้อยละ 24.2 และระดับต่ำร้อยละ 24.5 กรุงเทพมหานครมีสัดส่วนคุณภาพสภาพแวดล้อมของบ้านระดับต่ำมากกว่าระดับสูง ส่วนภาคอื่นมีสัดส่วนคุณภาพสภาพแวดล้อมของบ้านระดับสูงมากกว่าระดับต่ำ

4. **ความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพของสภาพแวดล้อมของบ้านกับปัจจัยด้านครอบครัว** พบว่า ในครอบครัวที่มีลูก อายุ 1-6 ปี ปัจจัยด้านการศึกษาของพ่อแม่ อาชีพของแม่ การเป็น

เจ้าของบ้าน จำนวนบุตร จำนวนคนในบ้าน ความสัมพันธ์ในครอบครัวและการเกิดภาวะวิกฤตในครอบครัวสัมพันธ์กับคุณภาพของสภาพแวดล้อมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ในครอบครัวที่มีลูกอายุ 1-3 ปี ปัจจัยด้านการศึกษาก่อนแม่ อาชีพของแม่ การเป็นเจ้าของบ้าน จำนวนบุตร จำนวนคนในบ้าน รายได้ของครอบครัว ความสัมพันธ์ในครอบครัว และการเกิดภาวะวิกฤตในครอบครัวมีความสัมพันธ์กับคุณภาพของสภาพแวดล้อมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ครอบครัวที่มีลูกอายุ 3-6 ปี พบว่า ปัจจัยด้านครอบครัว คือ ขนาดครอบครัว มีความสัมพันธ์กับคุณภาพของสภาพแวดล้อมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

นิติครอบครัวด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว ผลการศึกษา พบว่า

1. **สัมพันธภาพในครอบครัวเด็กอายุ 1-18 ปี ตามความคิดเห็นของผู้เลี้ยงดูหลัก** มีลักษณะสมดุล กล่าวคือ เป็นครอบครัวที่สมาชิกมีความผูกพันกันมาก มีความร่วมมือและการปรับตัวดี กรุงเทพมหานครและภาคใต้ลักษณะสัมพันธภาพในครอบครัวมีลักษณะสุดขั้วมากกว่าภาคอื่นๆ สมาชิกในครอบครัวต่างคนต่างอยู่ ความผูกพันและความร่วมมือกันน้อย การปรับตัวไม่ดี สัมพันธภาพในครอบครัวที่อยู่นอกเขตเทศบาลมีลักษณะสมดุลมากกว่าผู้ที่อยู่ในเขตเทศบาล ส่วนปัจจัยด้านครอบครัวที่มีความสัมพันธ์กับสัมพันธภาพในครอบครัว ได้แก่ อาชีพของบิดา ลักษณะครอบครัวแบบเดี่ยว/ขยาย สถานภาพสมรส รายได้ของครอบครัว สภาพการครองครองที่อยู่อาศัย จำนวนคนในบ้าน และภาวะวิกฤตในครอบครัว

2. **สัมพันธภาพในครอบครัวเด็กอายุ 1-18 ปี ตามความคิดเห็นของเด็กและเยาวชน** สัมพันธภาพในครอบครัวอยู่ในระดับกลางค่อนข้างดี กล่าวคือ เป็นครอบครัวที่สมาชิกในครอบครัวมีความผูกพันกันปานกลาง ความร่วมมือและการปรับตัวอยู่ในระดับดี สัมพันธภาพในครอบครัวของเด็กในแต่ละภาคของประเทศแตกต่างกัน ส่วนสัมพันธภาพในครอบครัวในเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาลไม่แตกต่างกัน ปัจจัยด้านครอบครัวที่สัมพันธ์กับสัมพันธภาพในครอบครัว คือ ลักษณะครอบครัวที่พ่อและแม่ หรือพ่อและแม่รวมทั้งญาติอยู่ด้วยกัน สถานภาพสมรสของพ่อแม่ และภาวะวิกฤตในครอบครัว

3. **เปรียบเทียบสัมพันธภาพครอบครัวตามความคิดเห็นของผู้เลี้ยงดูหลักกับเด็กและเยาวชน** พบว่า มีความสัมพันธ์กันทางสถิติในระดับต่ำ

มิติครอบครัวด้านภาวะวิกฤตของครอบครัว

1. อุบัติการณ์การเกิดภาวะวิกฤตในครอบครัวไทย โดยภาพรวมทั้งประเทศ

ในรอบ 1 ปีที่ผ่านมา เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับครอบครัวศึกษาที่อาจก่อให้เกิดภาวะวิกฤต พบ บ่อย เรียงตามความถี่ดังนี้ อันดับ 1 คือ ปัญหาทางเศรษฐกิจ ร้อยละ 61 อันดับ 2 ปัญหาภายในครอบครัวที่แก้ไม่ได้ ร้อยละ 30 อันดับ 3 มีปัญหากับคู่สมรสทะเลาะ หย่าหรือแยกกัน ร้อยละ 15 อันดับ 4 ปัญหาการตั้งครรภ์และการเลี้ยงดูบุตร ร้อยละ 13 อันดับ 5 ปัญหาการเปลี่ยนงานหรือตกงาน ร้อยละ 12 อันดับ 6 ปัญหาการย้ายถิ่นไปทำงานหรือหนีออกจากบ้าน ร้อยละ 11 อันดับ 7 ปัญหาการเจ็บป่วย ร้อยละ 10 อันดับ 8 ปัญหาการสูญเสียสมาชิกในครอบครัว ร้อยละ 6 อันดับ 9 ปัญหาด้านกฎหมายสมาชิกในครอบครัวถูกจับหรือติดคุก ร้อยละ 4

2. **ระดับภาวะวิกฤต** ในภาพรวมทั้งประเทศ ระดับสูง ร้อยละ 23.1 ระดับกลาง ร้อยละ 55.9 ระดับต่ำ ร้อยละ 21.0 เปรียบเทียบในเขตเทศบาลและนอกเขตเทศบาล ในเขตมีสัดส่วนการเกิดภาวะวิกฤตในระดับสูงมากกว่านอกเขตเทศบาล และในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบภาวะวิกฤตในระดับสูง มากกว่าทุกภาคและสูงกว่าค่าเฉลี่ยทั้งประเทศ

3. **ผลกระทบของภาวะวิกฤตต่อครอบครัว** ภาวะวิกฤตที่เกิดขึ้นและมีผลกระทบต่อครอบครัว อันดับ 1 คือ ปัญหาทางเศรษฐกิจ อันดับ 2 ปัญหาภายในครอบครัวที่แก้ไม่ได้ อันดับ 3 ปัญหาการตั้งครรภ์และการเลี้ยงดูบุตร อันดับ 4 มีปัญหากับคู่สมรส อันดับ 5 ปัญหาการเปลี่ยนงานหรือตกงาน อันดับ 6 ปัญหาการเจ็บป่วย อันดับ 7 ปัญหาการย้ายถิ่นไปทำงานหรือหนีออกจากบ้าน อันดับ 8 ปัญหาการสูญเสียสมาชิกในครอบครัว อันดับ 9 ปัญหาด้านกฎหมายสมาชิกในครอบครัวถูกจับหรือติดคุก ผลกระทบของภาวะวิกฤตต่อครอบครัวในกรุงเทพมหานคร และแต่ละภาคมีรูปแบบเดียวกันกับภาพรวมของประเทศในอันดับที่ 1 คือ ปัญหาเศรษฐกิจ และ อันดับที่ 2 คือ ปัญหาในครอบครัว

4. **ปัจจัยที่สัมพันธ์กับการเกิดภาวะวิกฤต** ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการเกิดภาวะวิกฤตอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ คือ การศึกษาของพ่อแม่ อาชีพของพ่อ สถานภาพสมรสของพ่อแม่ รายได้ และความเพียงพอของรายได้ การเป็นเจ้าของที่อยู่อาศัย สัมพันธภาพในครอบครัว การได้รับความช่วยเหลือด้านการเงินและสิ่งของ ขนาดครอบครัวและลักษณะครอบครัวเดี่ยวหรือครอบครัวขยาย

สรุป ครอบครัวศึกษาส่วนหนึ่งมีความเปราะบางในเชิงโครงสร้าง ทำให้การทำงานที่อาจไม่เต็มศักยภาพ ด้วยสมาชิกครอบครัว ไปประกอบอาชีพต่างถิ่นหรือวิถีชีวิตที่ต้องประกอบอาชีพเพื่อดำรงชีวิตและรับผิดชอบสมาชิกจำนวนมาก ร่วมกับแรงยึดเหนี่ยวในเชิงความสัมพันธ์ของสมาชิก

ในครอบครัวมีน้อย ทั้งจากผลกระทบเชิงโครงสร้าง ลักษณะอาชีพ และวิถีชีวิต เมื่อเกิดภาวะวิกฤต จึงก่อให้เกิดผลกระทบได้ การอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่มีคุณภาพต่ำขาดปัจจัยเกื้อหนุนและแรงสนับสนุน จากเครือข่ายสังคม ทำให้ครอบครัวส่วนหนึ่งอ่อนแอ ส่งผลต่อศักยภาพในการปฏิบัติบทบาทหน้าที่ สำคัญของครอบครัวทั้งในการถ่ายทอดขัดเกลาทางสังคมและอบรมเลี้ยงดูลูกหลานให้เติบโตเต็มศักยภาพทั้งทางกาย สติปัญญา อารมณ์-สังคม และจริยธรรมได้

ข้อเสนอเชิงนโยบาย

1. การติดตาม เกื้อหนุนครอบครัวคนจนที่มีเด็กและเยาวชนในความดูแล ให้มีความเข้มแข็งเชิงเศรษฐกิจ และความสัมพันธ์ในครอบครัว ให้สามารถอบรมเลี้ยงดูเด็กและเยาวชนได้อย่างเต็มศักยภาพ และจะช่วยป้องกันและลดการเกิดภาวะวิกฤตของครอบครัวอันเนื่องมาจากปัญหาทางเศรษฐกิจได้ด้วย
2. จัดหาและพัฒนาสภาพแวดล้อมและพื้นที่สาธารณะ สวนสาธารณะ ศูนย์พัฒนาเด็กที่เอื้อประโยชน์ต่อครอบครัวที่มีเด็กและเยาวชน
3. จัดหาและพัฒนาห้องสมุดหรือที่อ่านหนังสือสำหรับเด็ก เยาวชนและครอบครัว
4. ดำเนินนโยบายการสร้างครอบครัวเข้มแข็งให้เกิดขึ้นจริงในเชิงปฏิบัติเพื่อลดอุปสรรคการย้ายถิ่นไปประกอบอาชีพ ให้พ่อแม่ลูกสามารถอยู่ร่วมกันได้ และสนับสนุนให้ครอบครัวมีความพร้อมเชิงเศรษฐกิจ ให้พ่อแม่สามารถปฏิบัติบทบาทในการอบรมเลี้ยงดูลูกได้อย่างเต็มศักยภาพ
5. มีระบบสนับสนุนครอบครัว ทั้งในเชิงนโยบายและกฎหมาย ในการจ้างงาน และสวัสดิการในรูปแบบที่หลากหลายตามวิถีชีวิต และความต้องการของครอบครัวที่มีลูกต่างวัย
6. รัฐมีระบบการสร้างหลักประกันทางสังคมให้กับครอบครัวที่มีลูกอายุต่ำกว่า 3 ปี
7. มีระบบสนับสนุนครอบครัวในระดับท้องถิ่นและชุมชน เพื่อสร้างเครือข่ายสังคมที่เข้มแข็งในการสนับสนุนการดำเนินบทบาทของครอบครัว

ข้อเสนอเชิงการวิจัย

1. ควรศึกษาเพื่อพัฒนาระบบอุดหนุนหรือการออมของคู่สมรสเพื่อเพิ่ม 'ทุน' ในการเตรียมความพร้อมในการเลี้ยงดูบุตร
2. ศึกษาติดตามระยะยาวเกี่ยวกับปัจจัยครอบครัวและสภาพแวดล้อมเพื่อรวบรวมปรากฏการณ์และองค์ความรู้ นำสู่การจัดการและพัฒนาความเข้มแข็งของครอบครัวให้สามารถดำรงบทบาทในการอบรมเลี้ยงดูเด็กและเยาวชนไทยให้มีพัฒนาการในองค์รวมได้อย่างเต็มศักยภาพ

บทที่ 1

บทนำ

ครอบครัวเป็นสถาบันสำคัญในการผลิตและอบรมสมาชิกใหม่ให้กับสังคม ครอบครัวนับเป็นหน่วยแรกที่หล่อหลอมให้เกิดการเรียนรู้ รู้จักรัก รู้จักความผูกพัน ความอบอุ่นเอื้ออาทร การแบ่งปัน และการให้ตั้งแต่แรกรู้จนเติบโตใหญ่สู่วัยเรียนรู้ ครอบครัวในอดีตมีบทบาททั้งในการอบรมเลี้ยงดู เป็นแหล่งเรียนรู้ในการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ การเป็นคนดีในกรอบจารีตประเพณีและเป็นศูนย์รวมในการถ่ายทอดทางสังคมและวัฒนธรรม รวมถึงการเตรียมความพร้อมให้สมาชิกสามารถออกสู่สังคมและดำเนินบทบาทได้สมบูรณ์ โดยมีครอบครัวและเครือญาติเป็นเครือข่ายสังคมในการสนับสนุน ดูแลให้คำปรึกษาถ่ายทอดประสบการณ์และภูมิปัญญาตลอดจนร่วมในปัญหาและหาทางออก พลวัตรของครอบครัวที่เปลี่ยนแปลงมาจนถึงปัจจุบัน ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของครอบครัวทั้งเชิงกายภาพ อาทิ ขนาดครอบครัวที่เล็กลง โครงสร้างครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น และรูปแบบของครอบครัวเปลี่ยนแปลงไปมาก ส่งผลให้รูปแบบความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวเปลี่ยนแปลงไป และบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน กระทบต่อบทบาทหน้าที่ของครอบครัวให้ปรับเปลี่ยนไปด้วยเช่นกัน การศึกษาครอบครัวทั้งในมิติเชิงกายภาพ อาทิ ขนาดครอบครัว โครงสร้างองค์ประกอบของครอบครัว สถานะเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัว ตลอดจนสภาพแวดล้อมของครอบครัว รวมถึงมิติเชิงความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว และภาวะวิกฤตที่เกิดกับครอบครัวและผลกระทบของภาวะวิกฤตที่มีต่อครอบครัว จะเป็นข้อมูลสำคัญในการอธิบายความสามารถและปัญหาในการดำรงบทบาทหลักของครอบครัวในการอบรมเลี้ยงดูสมาชิกให้มีพัฒนาการได้เต็มศักยภาพและเป็นองค์รวม เพื่อให้เด็กและเยาวชนมีชีวิตและดำเนินบทบาทของตนในสังคมได้อย่างมีคุณภาพและสร้างความสุขสงบและพัฒนาให้กับตน ครอบครัวและสังคม

ปัจจัยครอบครัวมีผลกระทบต่อการอบรมเลี้ยงดูเด็กและพัฒนาการของเด็กอย่างมากทุกด้าน จากการสังเคราะห์งานวิจัยเรื่องการเลี้ยงดูเด็กในสังคมไทยของกุศล และคณะ (2541) พบว่า ตัวแปรทางสังคม ได้แก่ ลักษณะและโครงสร้างของครอบครัว ขนาดของครอบครัว สภาพที่อยู่อาศัย ความ

สัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว มีความสัมพันธ์กับการอบรมเลี้ยงดูเด็กและปัญหาพัฒนาการของเด็ก งานวิจัยเปรียบเทียบการอบรมเลี้ยงดูเด็กในกลุ่มต่างวัฒนธรรมยังพบน้อย ซึ่งการวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษารอบครัวทุกภาคของประเทศไทยโดยใช้กรอบการวิจัยอันเดียวกันจะทำให้สามารถเปรียบเทียบต่างวัฒนธรรมได้

จากการศึกษาของดวงเดือน และคณะ (2528) เกี่ยวกับปัจจัยทางจิตวิทยานิเวศเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กของมารดาไทย ในผู้ปกครองนักเรียนประถมต้นและมัธยมต้นในกรุงเทพมหานคร พบว่า จิตลักษณะ 6 ประการของผู้ปกครอง คือ ความรู้สึกแอ็ดทางบ้าน สุขภาพจิต ทศนคติต่อบุตร ความเชื่ออำนาจภายนอกในผลของการเลี้ยงดูเด็ก การผลัดภาระการดูแลเด็กในโรงเรียน และความรู้ในการปฏิบัติต่อเด็ก สามารถทำนายวิธีการอบรมเลี้ยงดูได้ (การอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุน แบบใช้เหตุผลมากกว่าอารมณ์ แบบลงโทษทางกายมากกว่าทางจิต แบบควบคุมและแบบฝึกให้เด็กพึ่งตนเอง) โดยร่วมกันทำนายปริมาณการอบรมเลี้ยงดูเด็กแบบใช้เหตุผลมากกว่าอารมณ์ได้ สูงสุด (ร้อยละ 39.5) และทำนายปริมาณการอบรมเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุนได้รองลงมา (ร้อยละ 17.7) จิตลักษณะที่มีบทบาทสำคัญในการทำนายมีดังนี้คือ ทศนคติต่อบุตร สุขภาพจิต และความรู้ของมารดาในการปฏิบัติต่อบุตร นอกจากนี้ยังพบว่า ผู้ปกครองนักเรียนประถมต้นใช้แบบรักสนับสนุนมากและใช้เหตุผลมาก ควบคุมเด็กน้อย ส่วนผู้ปกครองนักเรียนชั้นมัธยมต้นใช้แบบรักสนับสนุนบุตรวัยรุ่นมากเท่าใดก็จะลงโทษทางกายมากเท่านั้น

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษารวบรวมข้อมูลของครอบครัวในมิติเชิงกายภาพ คือ สถานภาพครอบครัวและสภาพแวดล้อมของครอบครัว มิติด้านความสัมพันธ์ของครอบครัวและภาวะวิกฤตที่เกิดขึ้น และผลกระทบที่มีต่อครอบครัว ซึ่งอาจจะส่งผลถึงเด็กในที่สุด

นิยามที่ใช้ในการศึกษา

เด็ก หมายถึง ผู้ที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี ตามความหมายในอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กของสหประชาชาติ พ.ศ. 2532 เนื่องจากข้อจำกัดของแบบวัดพัฒนาการด้านสติปัญญา เด็กกลุ่มตัวอย่างต้องเป็นเด็กที่สามารถทำการทดสอบพัฒนาการด้านสติปัญญาได้ ดังนั้นเด็กกลุ่มตัวอย่างจึงต้องไม่มีความพิการที่เป็นอุปสรรคต่อการทำทดสอบได้แก่ ตาบอดทั้ง 2 ข้าง แขนพิการ 2 ข้าง โดยไม่สามารถใช้อวัยวะอื่นทำแทนได้ เป็นต้น

ครอบครัว หมายถึง กลุ่มคนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ซึ่งหมายรวมถึงผู้ใหญ่อย่างน้อย 1 คน และเด็กตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 18 ปี ที่อยู่อาศัยร่วมกันเป็นประจำ โดยมีความสัมพันธ์ทางสายเลือดหรือทางกฎหมาย

วิธีการศึกษา

1. รูปแบบการศึกษา เป็นการศึกษาแบบภาคตัดขวาง
2. ขอบเขตการวิจัย ศึกษาครอบครัวที่เด็กอายุ 1-18 ปีบริบูรณ์ เฉพาะปัจจัยด้านครอบครัว และปัจจัยภายนอกที่ผ่านทางครอบครัว
3. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากร คือ ครอบครัวที่มีลูกอายุ 1-18 ปี กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 9,488 ครอบครัว
4. เครื่องมือและการเก็บรวบรวมข้อมูล
 - 4.1 เครื่องมือ ประกอบด้วย
 - 1) แบบสัมภาษณ์ข้อมูลพื้นฐานครอบครัว
 - 2) แบบสำรวจสภาพแวดล้อมของครอบครัว
 - 3) แบบสัมภาษณ์สัมพันธภาพในครอบครัว
 - 4) แบบสัมภาษณ์ภาวะวิกฤตของครอบครัว

การพัฒนาและทดสอบชุดเครื่องมือ : ชุดเครื่องมือวิจัยที่พัฒนาเพื่อใช้ในโครงการนี้มี 6 ชุด จำแนกตามระยะพัฒนาการของเด็กเป็น 6 ช่วงอายุดังนี้คือ ชุดเครื่องมือสำหรับเด็กอายุ 1-<3 ปี, ชุดเครื่องมือสำหรับเด็กอายุ 3-<6 ปี, ชุดเครื่องมือสำหรับเด็กอายุ 6-<10 ปี, ชุดเครื่องมือสำหรับเด็กอายุ 10-<13 ปี, ชุดเครื่องมือสำหรับเด็กอายุ 13-<16 ปี และชุดเครื่องมือสำหรับเด็กอายุ 16-18 ปี

คณะผู้วิจัยดำเนินการโดยประมวลเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งในและต่างประเทศ วิเคราะห์คัดสรรและดัดแปลงหรือจัดทำชุดเครื่องมือวิจัย เครื่องมือวัด และอุปกรณ์สำหรับใช้วัดขึ้นใหม่ ดังแสดงในตารางที่ 1.1

ตารางที่ 1.1 เครื่องมือวิจัยที่คัดสรรและพัฒนา

เครื่องมือวิจัย	ดัดแปลง	สร้างขึ้นใหม่	ผลการทดสอบ
1. ปัจจัยด้านครอบครัว			
แบบสำรวจข้อมูลพื้นฐานครอบครัว		✓	
แบบวัดสัมพันธภาพภายในครอบครัว ดัดแปลงจากแบบวัดของ McCubbin และคณะ (1996)	✓		$r = 0.7785$
แบบสัมภาษณ์ภาวะวิกฤตในครอบครัว ดัดแปลงจาก FILE (Family Inventory Life Event) ของ McCubbin และคณะ (1980)	✓		
แบบสัมภาษณ์/สังเกตสภาพแวดล้อมของบ้านดัดแปลงจากเครื่องมือวัด HOME Inventory ของ Caldwell & Bradley (1984)	✓		

4.2 การเก็บรวบรวมข้อมูล

1) การสัมภาษณ์ : แบบเก็บข้อมูลพื้นฐานครอบครัว แบบสัมภาษณ์ภาวะวิกฤตแบบวัดสัมพันธภาพในครอบครัว

2) การสัมภาษณ์และการสังเกต : แบบสัมภาษณ์และสังเกตสภาพแวดล้อมของครอบครัว

5. การวิเคราะห์และประมวลผลการศึกษา โดยระบบคอมพิวเตอร์ ใช้สถิติเชิงพรรณนา ค่าเฉลี่ย ร้อยละ ในการพรรณนาข้อมูล และใช้สถิติเชิงวิเคราะห์ ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์

6. การนำเสนอผลการศึกษา

ผลการศึกษาครอบครัว นำเสนอข้อมูลครอบครัวในมิติเชิงกายภาพและมิติครอบครัวด้านความสัมพันธ์และภาวะวิกฤตของครอบครัว

6.1 มิติเชิงกายภาพ ประกอบด้วย สถานภาพครอบครัว และสภาพแวดล้อมของครอบครัว

1) สถานภาพครอบครัว เป็นการนำเสนอข้อมูลของครอบครัวเกี่ยวกับ ขนาด โครงสร้าง รูปแบบ สถานะเศรษฐกิจและสังคม ผู้เลี้ยงดูเด็กและเยาวชน

2) สภาพแวดล้อมของครอบครัว เป็นการนำเสนอข้อมูลของครอบครัวเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและที่อยู่อาศัยของครอบครัวทั้งปัจจัยเชื้อและปัจจัยเสี่ยง การจัดสภาพแวดล้อมในการเล่นของเด็ก และคุณภาพสภาพแวดล้อมของครอบครัวเด็กและเยาวชน

6.2 มิติครอบครัวด้านความสัมพันธ์และภาวะวิกฤตของครอบครัว ประกอบด้วย

1) ความสัมพันธ์ในครอบครัว เป็นการนำเสนอ ความสัมพันธ์ในครอบครัวตามการรับรู้ของผู้เลี้ยงดู เด็กและเยาวชน ปัจจัยที่มีผลต่อความสัมพันธ์ในครอบครัว และความสัมพันธ์ในครอบครัวของแต่ละกลุ่มอายุ

2) ภาวะวิกฤตของครอบครัว เป็นการนำเสนอ อุบัติการณ์ภาวะวิกฤตของครอบครัว ระดับภาวะวิกฤตตามการรับรู้ของครอบครัว และผลกระทบของภาวะวิกฤตต่อครอบครัว

บทที่ 2

สถานภาพครอบครัว

การศึกษาสถานภาพครอบครัวครั้งนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับ ขนาดของครอบครัว โครงสร้าง และรูปแบบของครอบครัว สถานะทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัวเฉพาะครอบครัวที่มีเด็กอายุ 1-18 ปี ในทุกภาคและกรุงเทพมหานคร รวม 17 จังหวัด จำนวน 9,488 ครอบครัว

ทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การเปลี่ยนแปลงของประชากร (Demographics Transitions) ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โครงสร้างอายุของประชากร ผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น ปัจจัยด้านการย้ายถิ่น การเปลี่ยนแปลงภาวะสมรส เช่น อัตราการหย่าร้างสูงขึ้น ล้วนส่งผลต่อลักษณะครอบครัว ขนาดครอบครัว และการอยู่อาศัยของสมาชิก ในครอบครัว (Bongaart, 2001; Weinstein et al, 1990) การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจและสังคม เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อ รูปแบบการอยู่อาศัยในครัวเรือน สังคมอุตสาหกรรมส่งผลต่อระบบครอบครัว ทำให้ขนาดครอบครัวลดลง ลักษณะครอบครัวเดี่ยวสูงขึ้น (Goode, 1982) การศึกษาในหมู่บ้านชนบท ไทย (Smith, 1973; Foster, 1982) และกรุงเทพมหานคร (อุมาพร, 2544) พบครอบครัวเดี่ยว ร้อยละ 69 มากกว่าครอบครัวขยาย ร้อยละ 19 ครอบครัวที่มีเฉพาะแม่ลูก ร้อยละ 7 ครอบครัวที่มีเฉพาะพ่อ ลูก ร้อยละ 2

ขนาดครอบครัว ในปี 2513 เฉลี่ย 5.8 และลดเหลือ 3.7 ในปี 2543 ขนาดครอบครัวในเขต ชนบทสูงกว่าเขตเมืองเล็กน้อย ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีขนาดครอบครัวใหญ่ที่สุด และภาคเหนือมี ขนาดครอบครัวเล็กที่สุด

รูปแบบการอยู่อาศัยของสมาชิกในครัวเรือน เปลี่ยนแปลงไป พบการอยู่คนเดียวสูงขึ้น ชายอยู่ คนเดียวในปี 2513 ร้อยละ 0.9 เพิ่มเป็น ร้อยละ 3.4 ในปี 2543 หญิงอยู่คนเดียวในปี 2513 ร้อยละ 0.4 เพิ่มเป็น ร้อยละ 2.3 ในปี 2543 การอยู่แบบสามีภรรยาแต่ไม่มีบุตรเพิ่มขึ้นเช่นกัน จาก ร้อยละ 1.7 ในปี 2513 เป็น ร้อยละ 5.5 ในปี 2543 รูปแบบครอบครัวเดี่ยว พ่อ แม่ ลูกลดลงจาก ร้อยละ 53.3

เหลือ ร้อยละ 42.3 รูปแบบครอบครัว พ่อ หรือแม่อยู่กับลูก (Single parent) เพิ่มขึ้นจาก ร้อยละ 6.9 ในปี 2513 เป็น ร้อยละ 7.7 ในปี 2543 รูปแบบครอบครัว ปู่ ย่า ตา ยาย กับหลาน (Grand parent and Grand child) เพิ่มขึ้นจาก ร้อยละ 0.5 ในปี 2513 เป็น ร้อยละ 2.4 ในปี 2543 รูปแบบครอบครัว ขยายลดลง การอยู่ร่วมกับบุคคลอื่นที่ไม่ใช่ญาติ (Non-relative) เพิ่มขึ้น ทุกภาคมีการอยู่แบบพ่อแม่ลูกมากที่สุด รองลงเป็นการอยู่กับญาติ ยกเว้นในกรุงเทพมหานคร มีการอยู่กับ ปู่ ย่า ตา ยาย น้อยที่สุด ภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เด็กอยู่กับปู่ ย่า ตา ยาย มีแนวโน้มสูงขึ้น (อุทัยทิพย์, 2544)

การเปลี่ยนรูปจากครอบครัวขยายเป็นครอบครัวเดี่ยว และครอบครัวที่มีคู่สมรสอยู่ด้วยกันเป็นครอบครัวที่มีเพียงแม่หรือพ่อกับลูก ส่งผลให้สัมพันธภาพของครอบครัวลดลง ครอบครัวไม่สามารถดำเนินบทบาทหน้าที่ได้เต็มศักยภาพที่ควรเป็น การถ่ายทอดวัฒนธรรม จริยธรรมแก่สมาชิกจากรุ่นหนึ่งไปสู่รุ่นหนึ่งขาดหายไป หลังภาวะวิกฤตเศรษฐกิจครอบครัวขยายมีสัดส่วนเพิ่มขึ้นแต่มีรูปแบบหลากหลาย เช่น มีเฉพาะผู้สูงอายุกับเด็ก มีเฉพาะสตรีไร้คู่ดูแลบุตรและพ่อแม่ของตน

สถานะทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัว รายได้เฉลี่ยของครอบครัวต่อเดือน 12,185 บาท (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2544)ครัวเรือนในกรุงเทพมหานครและปริมณฑลมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนสูงสุดคือ 24,690 บาท และครัวเรือนในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีรายได้เฉลี่ยต่ำสุดคือ 8,649 บาท และ 7,853 บาท ตามลำดับ ครัวเรือนมีหนี้สินเฉลี่ย 68,276 บาท ในปี 2544 ครัวเรือนกว่าร้อยละ 40 ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ทางเศรษฐกิจ (สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2546) โดยเฉพาะคนงานในภาคเกษตร เกษตรกรมีฐานะด้อยที่สุดซึ่งหากเกิดเหตุฉุกเฉินที่ต้องใช้เงิน ครัวเรือนก่อให้เกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจของครัวเรือนต้องกู้ยืมเป็นปัญหาทางเศรษฐกิจตามมา

เครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการรวบรวมข้อมูลของครอบครัว เป็นแบบเก็บข้อมูลพื้นฐานของครอบครัว และเด็ก 6 ชุด (BC 1 ถึง BC 6) โดยแบ่งตามกลุ่มอายุ 6 กลุ่ม ใช้การสัมภาษณ์ผู้เลี้ยงดูหลักในการรวบรวมข้อมูล

นิยามที่ใช้ในการศึกษารั้งนี้

เด็ก หมายถึง ผู้ที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี ตามความหมายในอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กของสหประชาชาติ พ.ศ. 2532 เนื่องจากข้อจำกัดของแบบวัดพัฒนาการด้านสติปัญญา เด็กกลุ่มตัวอย่างต้องเป็นเด็กที่สามารถทำการทดสอบพัฒนาการด้านสติปัญญาได้ ดังนั้นเด็กกลุ่มตัวอย่างจึงต้องไม่มี

ความพิการที่เป็นอุปสรรคต่อการทำทดสอบได้แก่ ตาบอดทั้ง 2 ข้าง แขนพิการ 2 ข้าง โดยไม่สามารถใช้ร้อยละอื่นทำแทนได้เป็นต้น

ครอบครัว หมายถึง กลุ่มคนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ซึ่งหมายรวมถึงผู้ใหญ่อย่างน้อย 1 คน และเด็กตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 18 ปี ที่อยู่อาศัยร่วมกันเป็นประจำ โดยมีความสัมพันธ์ทางสายเลือดหรือทางกฎหมาย

ผลการศึกษา

สถานภาพครอบครัวของกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา พัฒนาการเด็กไทยในองค์กรรวม จำนวน 9,481 ครอบครัว ประกอบด้วย ครอบครัวของกลุ่มตัวอย่างอายุ 1 ถึง <3 ปี 3 ถึง <6 ปี 6 ถึง <10 ปี 10 ถึง <13 ปี 13 ถึง <16 ปี และ 16 ถึง 18 ปี การเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง ดำเนินการเก็บข้อมูลระหว่างเดือนกันยายน - พฤศจิกายน 2544

โครงสร้างของครอบครัว

โครงสร้างครอบครัวของกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา ส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยวมีรูปแบบครอบครัว ที่มีพ่อ แม่ ลูกอยู่ด้วยกัน หรือมีเพียงพ่อหรือแม่กับลูก ร้อยละ 54.6 ครอบครัวขยายมีรูปแบบครอบครัว ที่มีทั้งพ่อ แม่ ลูกอยู่กับปู่ย่า ตายายหรือญาติ หรือมีเพียงพ่อหรือแม่กับลูกและมีญาติอยู่ด้วย ร้อยละ 37.3 และครอบครัวที่มีเฉพาะปู่ย่าตายายหรือญาติกับเด็กหรือเด็กอยู่กับเองลำพังที่น้องโดยไม่มีทั้งพ่อและแม่อยู่ด้วย ร้อยละ 8.2

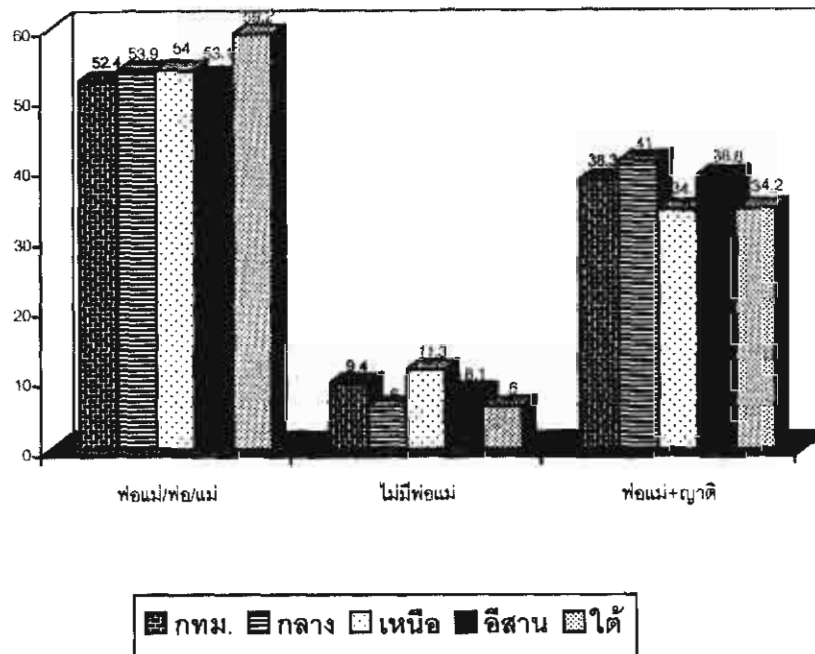
จำแนกโครงสร้างครอบครัวของกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา รายภาค พบว่า

โครงสร้างครอบครัวที่มีทั้งพ่อ แม่ และลูก หรือมีเพียงพ่อหรือแม่ กับลูก พบสูงสุด ในภาคใต้ ร้อยละ 59.2 รองลงมา เป็นภาคเหนือ ร้อยละ 54.6 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ร้อยละ 53.0 ภาคกลาง ร้อยละ 52.9 และกรุงเทพมหานคร พบน้อยที่สุด ร้อยละ 52.4

โครงสร้างครอบครัวที่เด็กอยู่กับญาติหรืออยู่กับเองโดยไม่มีทั้งพ่อและแม่อยู่ด้วย พบสูงสุดในภาคเหนือ ร้อยละ 11.3 รองลงมา เป็นกรุงเทพมหานคร ร้อยละ 9.4 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ร้อยละ 8.1 ภาคใต้และภาคกลาง พบน้อยที่สุด ร้อยละ 6.0

โครงสร้างครอบครัวที่มีทั้งพ่อ แม่ และลูกหรือมีเพียงพ่อหรือแม่กับลูกและมีญาติอยู่ด้วย พบสูงสุดในภาคกลาง ร้อยละ 41.0 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ร้อยละ 38.8 กรุงเทพมหานคร ร้อยละ 38.3 ภาคใต้ ร้อยละ 34.2 และภาคเหนือ น้อยที่สุด ร้อยละ 34.1

ร้อยละ

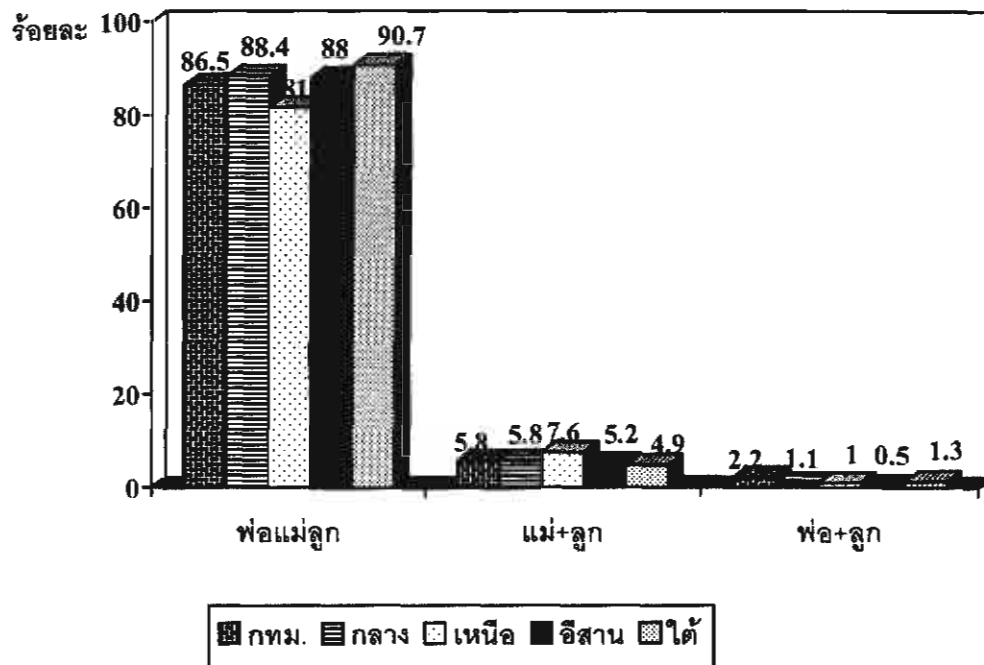

รูปที่ 2.1 โครงสร้างของครอบครัว จำแนกรายภาค

สมาชิกของครอบครัวที่มีทั้งพ่อแม่ลูกหรือมีเพียงพ่อหรือแม่กับลูก

ประกอบด้วยพ่อ แม่ และลูก ร้อยละ 87.1 พ่อหรือแม่ กับลูก ร้อยละ 7.1 โดยมีเฉพาะแม่กับลูก ร้อยละ 5.9 และพ่อกับลูก ร้อยละ 1.2 ครอบครัวเดียวที่อยู่กันพร้อมหน้าพ่อ แม่ และลูก พบสูงสุดในภาคใต้ ร้อยละ 90.7 รองลงมาเป็นภาคกลางและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ร้อยละ 88.0 กรุงเทพมหานคร ร้อยละ 86.5 พบต่ำสุดในภาคเหนือ ร้อยละ 81.7

ครอบครัวเดียวมีรูปแบบครอบครัวอยู่กันเฉพาะแม่กับลูก พบสูงสุดในภาคเหนือ ร้อยละ 7.6 รองลงมา เป็นกรุงเทพมหานครและภาคกลาง ร้อยละ 5.8 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ร้อยละ 5.2 พบต่ำสุดในภาคใต้ ร้อยละ 4.9 ครอบครัวเดียวที่อยู่กันเฉพาะพ่อกับลูก พบสูงสุดในกรุงเทพมหานคร ร้อยละ 2.2 รองลงมา เป็นภาคใต้ ร้อยละ 1.3 ภาคกลาง ร้อยละ 1.1 ภาคเหนือ ร้อยละ 1.0 และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบต่ำสุด ร้อยละ 0.5

รูปที่ 2.2 สมาชิกของครอบครัวที่มีทั้งพ่อแม่ลูกหรือมีเพียงพ่อหรือแม่กับลูก จำแนกรายภาค

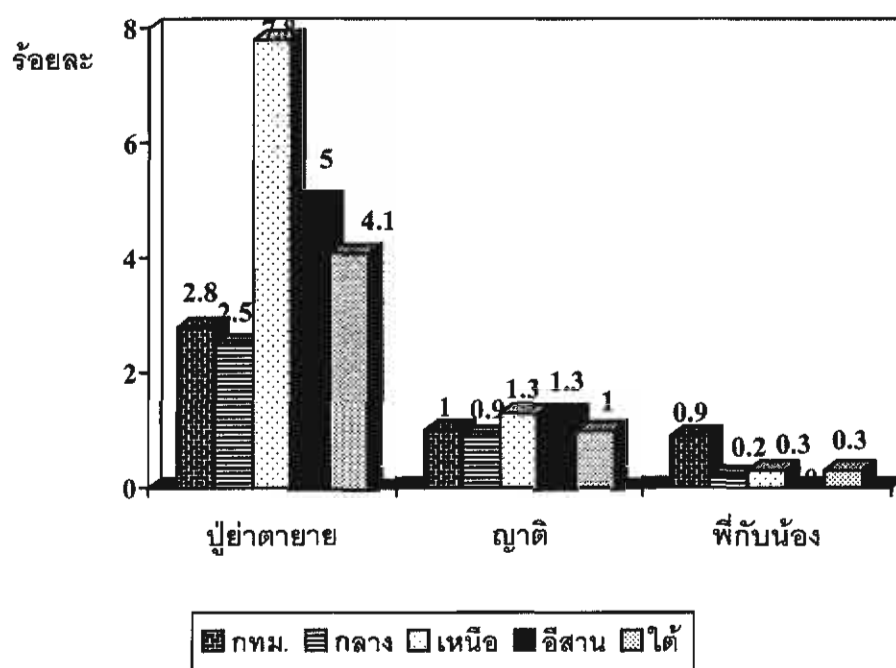
สมาชิกครอบครัวที่เด็กอยู่กับญาติหรืออยู่กันเองโดยไม่มีทั้งพ่อและแม่อยู่ด้วย

ร้อยละ 8.2 จำแนกเป็น ปู่ย่าหรือตายายกับหลาน ร้อยละ 6.1 ญาติๆ กับเด็กหรือเยาวชน ร้อยละ 1.6 พี่กับน้อง ร้อยละ 0.5

ครอบครัวที่เด็กอยู่กับปู่ย่าหรือตายายโดยไม่มีทั้งพ่อและแม่อยู่ด้วย พบสูงสุดในภาคเหนือ ร้อยละ 7.8 รองลงมาเป็นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ร้อยละ 5.0 ภาคใต้ ร้อยละ 4.1 กรุงเทพมหานคร ร้อยละ 2.8 พบน้อยที่สุดคือภาคกลาง ร้อยละ 2.5

ครอบครัวที่เด็กอยู่กับลุง ป้า น้า อาโดยไม่มีทั้งพ่อและแม่อยู่ด้วย พบสูงสุดในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ร้อยละ 1.3 รองลงมาเป็นกรุงเทพมหานครและภาคใต้ ร้อยละ 1.0 พบน้อยที่สุดคือภาคกลาง ร้อยละ 0.9

ครอบครัวที่เด็กอยู่กันเองพี่น้องโดยไม่มีทั้งญาติและพ่อแม่อยู่ด้วย พบสูงสุดในกรุงเทพมหานคร ร้อยละ 0.9 รองลงมาเป็นภาคเหนือและภาคใต้ ร้อยละ 0.3 ภาคกลาง ร้อยละ 0.2 ไม่พบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

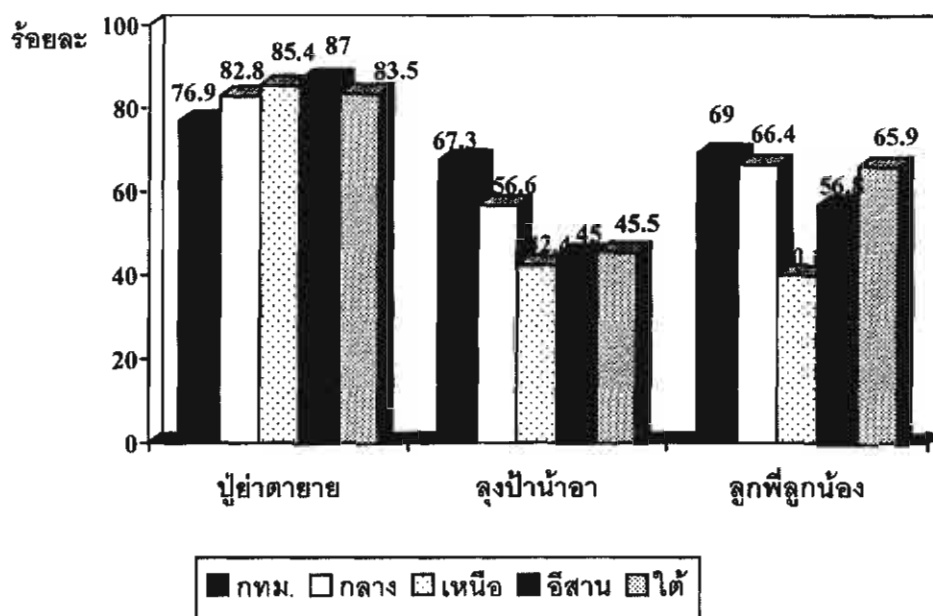
รูปที่ 2.3 สมาชิกของครอบครัวที่เด็กอยู่กับญาติหรืออยู่กันเองโดยไม่มีทั้งพ่อและแม่อยู่ด้วย จำแนกรายภาค

สมาชิกครอบครัวขยาย ที่มีปู่ย่าตายายหรือญาติอยู่ด้วยกับพ่อ แม่ และลูก

ครอบครัวขยายที่มีรูปแบบ ปู่ ย่าตายายหรืออยู่ร่วมด้วยกับพ่อแม่ลูก ร้อยละ 83.4 หรือมีญาติอยู่ร่วมด้วยร้อยละ 16.6 โดยญาติที่อยู่ร่วมด้วย ส่วนใหญ่เป็น ลุง ป้า น้าหรืออา ร้อยละ 50.9 ญาติที่อยู่ร่วมด้วย เป็นลูกพี่ลูกน้อง ร้อยละ 49.1 ครอบครัวขยายที่มีรูปแบบ ปู่ ย่าตายายหรืออยู่ร่วมด้วยกับพ่อแม่ลูก พบสูงสุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ร้อยละ 87.0 รองลงมาเป็นภาคเหนือ ร้อยละ 85.4 ภาคใต้ ร้อยละ 83.5 ภาคกลาง ร้อยละ 82.8 พบน้อยที่สุดในกรุงเทพมหานคร ร้อยละ 76.9

ครอบครัวขยายที่มีรูปแบบ ลุงป้า น้าอาอยู่ร่วมด้วย พบสูงสุดในกรุงเทพมหานคร ร้อยละ 67.3 รองลงมาเป็นภาคกลาง ร้อยละ 56.6 ภาคใต้ ร้อยละ 45.5 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ร้อยละ 45.0 พบน้อยที่สุดในภาคเหนือ ร้อยละ 42.4

ครอบครัวที่มีทั้งพ่อแม่ลูกหรือมีเพียงพ่อหรือแม่กับลูกและมีลูกพี่ลูกน้องอยู่ด้วย พบสูงสุดในกรุงเทพมหานคร ร้อยละ 69.0 รองลงมาเป็นภาคกลาง ร้อยละ 66.4 ภาคใต้ ร้อยละ 65.9 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ร้อยละ 56.8 พบน้อยที่สุดในภาคเหนือ ร้อยละ 40.1

รูปที่ 2.4 ครอบครัวขยายที่มีรูปแบบพ่อ แม่ ลูกหรือมีเพียงพ่อหรือแม่กับลูกและมีญาติอยู่ด้วย
จำแนกตามภาค

ขนาดของครอบครัว

ขนาดของครอบครัว โดยนับจากจำนวนสมาชิกที่อยู่ประจำ ค่าเฉลี่ย 5.05 กรุงเทพมหานคร มีขนาดครอบครัวใหญ่ที่สุด ค่าเฉลี่ย 5.45 คน รองลงมา คือ ภาคใต้ ค่าเฉลี่ย 5.23 คน ภาคกลาง ค่าเฉลี่ย 5.2 คน และค่าเฉลี่ยต่ำสุดในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 4.6 คน

จำนวนบุตรมีชีวิตพ่อแม่เดียวกัน ค่าเฉลี่ย 2.19 พบค่าเฉลี่ยสูงสุดในภาคใต้ เท่ากับ 2.63 รองลงมา คือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ค่าเฉลี่ย 2.16 คน ภาคกลาง ค่าเฉลี่ย 2.13 คน กรุงเทพมหานคร ค่าเฉลี่ย 2.08 คน และค่าเฉลี่ยต่ำสุดในภาคเหนือ 1.93 คน

ตารางที่ 2.1 ค่าเฉลี่ยขนาดของครอบครัว และค่าเฉลี่ยจำนวนบุตรที่มีชีวิต จำแนกรายภาค

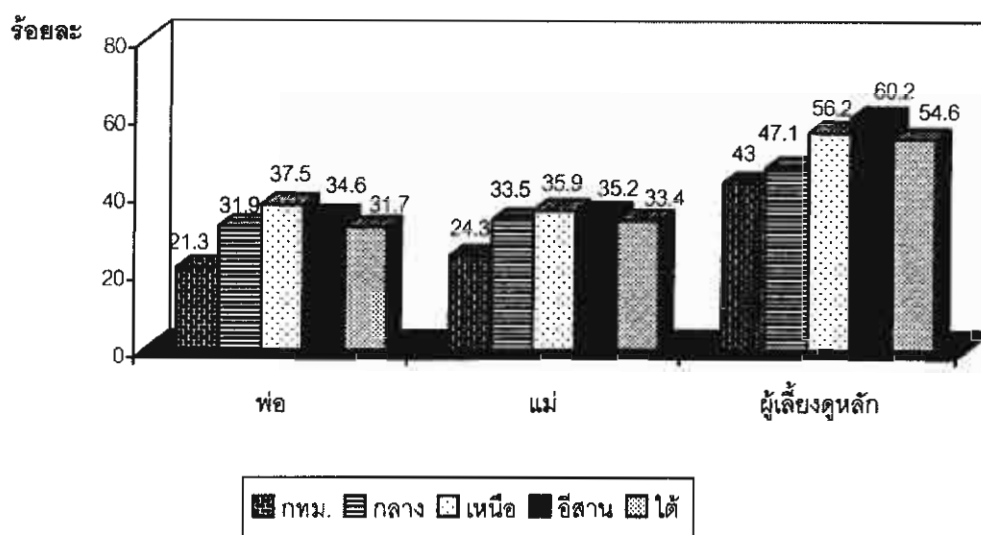
พื้นที่	ขนาดครอบครัว	จำนวนลูก
กรุงเทพมหานคร	5.45	2.08
ภาคกลาง	5.2	2.13
ภาคเหนือ	4.6	1.93
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	4.6	2.16
ภาคใต้	5.23	2.63

การศึกษาของสมาชิกในครอบครัว

การศึกษาของ พ่อ หรือแม่ และผู้เลี้ยงดูหลัก ส่วนใหญ่อยู่ในระดับประถมศึกษา พ่อ ร้อยละ 32.0 แม่ ร้อยละ 35.2 และผู้เลี้ยงดูหลัก ร้อยละ 52.9 ตามลำดับ

จำแนกระดับการศึกษาของ พ่อ แม่ รายภาค พบว่า พ่อและแม่ในภาคเหนือมีการศึกษาในระดับประถมศึกษา ในค่าร้อยละสูงกว่าทุกภาค คือ 37.5 และ 35.9 ตามลำดับ รองลงมาเป็น ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ร้อยละ 34.6 และ ร้อยละ 35.2 ตามลำดับ ภาคกลาง ร้อยละ 31.9 และ ร้อยละ 33.5 ตามลำดับ ภาคใต้ ร้อยละ 31.7 และ ร้อยละ 33.4 ตามลำดับ น้อยที่สุดในกรุงเทพมหานคร ร้อยละ 21.3 และ ร้อยละ 24.3 ตามลำดับ

ส่วนผู้เลี้ยงดูหลักที่ไม่ใช่พ่อแม่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการศึกษาในระดับประถมศึกษา ในค่าร้อยละสูงกว่าทุกภาค คือ 60.2 รองลงมาเป็นภาคเหนือ ร้อยละ 56.2 ภาคใต้ ร้อยละ 54.6 ภาคกลาง ร้อยละ 47.1 น้อยที่สุดในกรุงเทพมหานคร ร้อยละ 43.0

รูปที่ 2.5 ร้อยละ การศึกษาระดับประถมศึกษาของพ่อ แม่ และผู้เลี้ยงดูหลัก แยกรายภาค

การประกอบอาชีพของสมาชิกในครอบครัว

พ่อแม่และผู้เลี้ยงดูหลักของเด็กอายุ 1-18 ปี สามในสี่เป็นเกษตรกร

อาชีพหลักของพ่อ ประกอบอาชีพ เกษตรกรและประมง ร้อยละ 39.1

อาชีพหลักของแม่ ประกอบอาชีพ เกษตรกรและประมง ร้อยละ 23.5

อาชีพหลักของผู้เลี้ยงดูหลักที่ไม่ใช่พ่อแม่ ประกอบอาชีพ เกษตรกรและประมง ร้อยละ 20.9

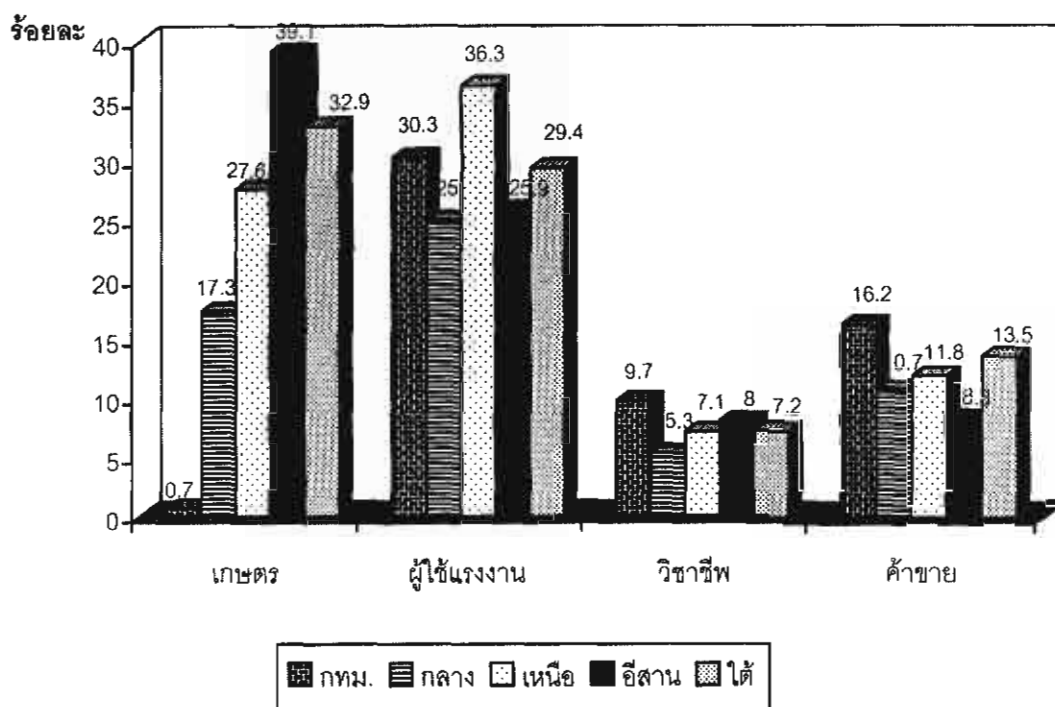
การประกอบอาชีพของพ่อ

จำแนกการประกอบอาชีพเกษตรกรของพ่อ รายภาค พบค่าร้อยละสูงสุดในภาคตะวันออก เฉียงเหนือ 39.1 รองลงมาเป็นภาคใต้ 32.9 ภาคเหนือ ร้อยละ 27.6 ภาคกลาง ร้อยละ 17.3 ต่ำสุด ในกรุงเทพมหานคร ร้อยละ 0.7

จำแนกการประกอบอาชีพใช้แรงงานของพ่อ รายภาค พบค่าร้อยละสูงสุดในภาคเหนือ 36.3 รองลงมาเป็น กรุงเทพมหานคร 30.3 ภาคใต้ ร้อยละ 29.4 ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ร้อยละ 25.9 ต่ำสุดในภาคกลาง ร้อยละ 25.0

จำแนกการประกอบอาชีพค้าขาย และผู้ประกอบการวิชาชีพของพ่อ รายภาค พบค่าร้อยละสูงสุดในกรุงเทพมหานคร 16.2 และ 9.7 ตามลำดับ รองลงมาเป็น ภาคใต้ ร้อยละ 13.5 และ 7.2 ตามลำดับ

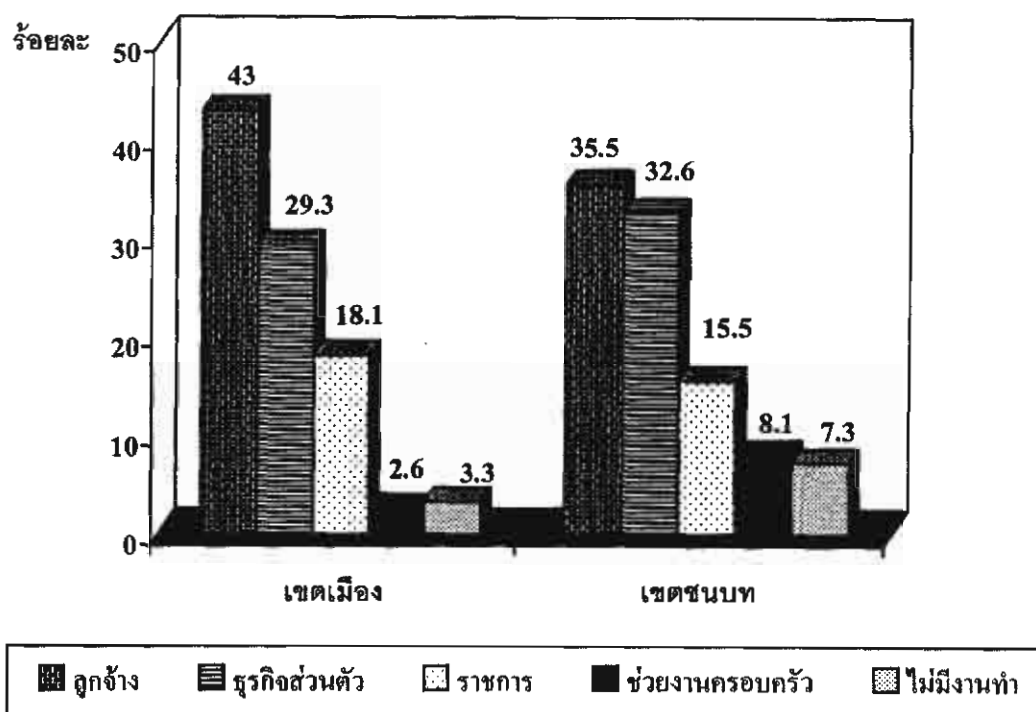
ภาคเหนือ ร้อยละ 11.8 และ 7.1 ตามลำดับ ภาคกลาง ร้อยละ 10.7 และ 5.3 ตามลำดับ ภาคตะวันออกเจียงเหนือร้อยละ 8.3 และ 8.0 ตามลำดับ

รูปที่ 2.6 ร้อยละ การประกอบอาชีพของพ่อจ๋านนกรายภาค

สถานภาพการทำงานของพ่อ

สถานภาพการทำงานของพ่อส่วนใหญ่ เป็นลูกจ้างเอกชน ร้อยละ 39.4 ประกอบธุรกิจส่วนตัว ร้อยละ 30.9 รับราชการหรือรัฐวิสาหกิจ ร้อยละ 13.2 ช่างงานครอบครัวโดยไม่มีรายได้ ร้อยละ 8.9 ไม่มีงานทำ ร้อยละ 6.2 สถานภาพการทำงานของพ่อ จำแนกตามเขตเมืองและชนบท พ่อในเขตเมืองส่วนใหญ่เป็นลูกจ้าง ร้อยละ 43.0 รองลงมาประกอบธุรกิจส่วนตัว ร้อยละ 29.3 รับราชการและรัฐวิสาหกิจ ร้อยละ 18.1 ช่างงานครอบครัวโดยไม่มีรายได้ ร้อยละ 2.6 และไม่มีงานทำ ร้อยละ 3.3 พ่อในเขตชนบทส่วนใหญ่เป็นลูกจ้าง ร้อยละ 35.5 รองลงมา ประกอบธุรกิจส่วนตัว ร้อยละ 32.6 รับราชการและรัฐวิสาหกิจ ร้อยละ 15.5 ช่างงานครอบครัวโดยไม่มีรายได้ ร้อยละ 8.1 และไม่มีงานทำ ร้อยละ 7.3

รูปที่ 2.7 สถานภาพการทำงานของพ่อ จำแนกตามเขตเมืองและชนบท

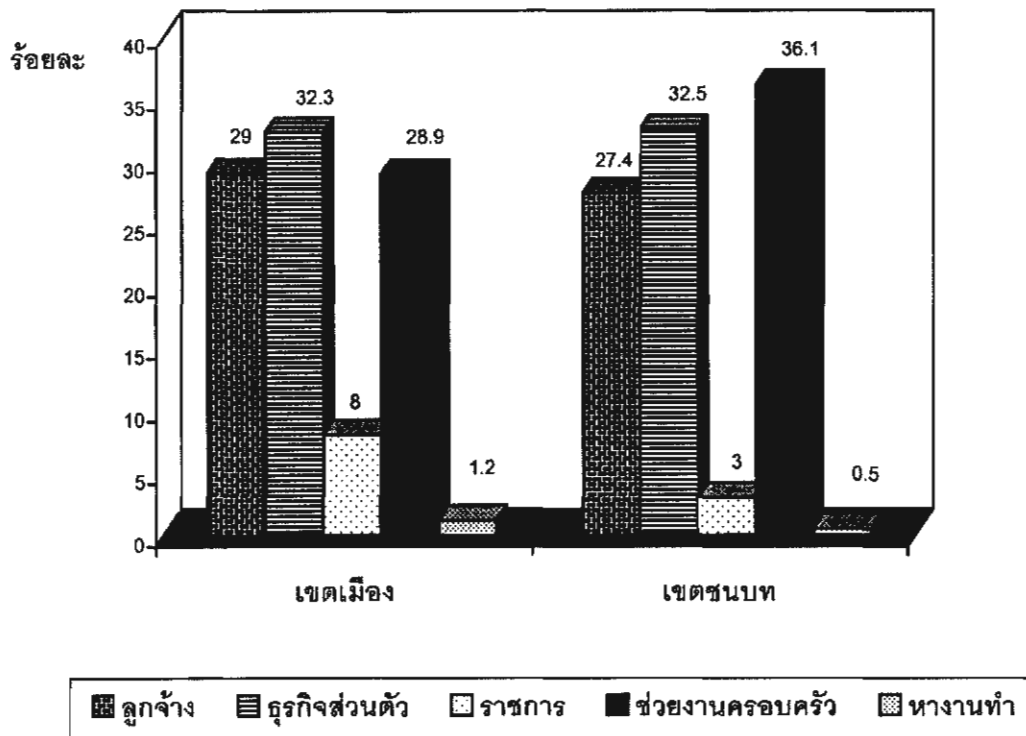
การประกอบอาชีพของแม่

แม่ ร้อยละ 77.5 ทำงาน มีส่วนร่วมในการสร้างรายได้ให้กับครอบครัว ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกร ร้อยละ 23.5 ค้าขาย ร้อยละ 19.9 และใช้แรงงาน ร้อยละ 16.8

แม่ ร้อยละ 21.7 ทำงานช่วยเหลือครอบครัวโดยไม่มีรายได้ หรือไม่ได้ปฏิบัติงานเชิงเศรษฐกิจ เช่น ทำงานบ้าน และแม่ ร้อยละ 0.8 อยู่ระหว่างหางานทำ

สถานภาพการทำงานของแม่

สถานภาพการทำงานของแม่ ส่วนใหญ่ ประกอบธุรกิจส่วนตัวร้อยละ 32.4 เป็นลูกจ้างเอกชน ร้อยละ 28.2 ช่วยงานครอบครัวไม่มีรายได้ ร้อยละ 21.7 สถานภาพการทำงานของแม่ จำแนกตามเขตเมืองและชนบท แม่ในเขตเมืองส่วนใหญ่ประกอบธุรกิจส่วนตัว ร้อยละ 32.3 รองลงมา เป็นลูกจ้าง ร้อยละ 29.0 ช่วยงานครอบครัวโดยไม่มีรายได้ ร้อยละ 28.9 รับราชการและรัฐวิสาหกิจ ร้อยละ 8.0 และไม่มีงานทำ ร้อยละ 1.2 แม่ในเขตชนบทส่วนใหญ่ช่วยงานครอบครัวโดยไม่มีรายได้ ร้อยละ 36.1 รองลงมาประกอบธุรกิจส่วนตัว ร้อยละ 32.5 เป็นลูกจ้าง ร้อยละ 27.4 รับราชการและรัฐวิสาหกิจ ร้อยละ 3.0 และไม่มีงานทำ ร้อยละ 0.5

รูปที่ 2.8 สถานภาพการทำงานของแม่ จำแนกตามเขตเมืองและชนบท

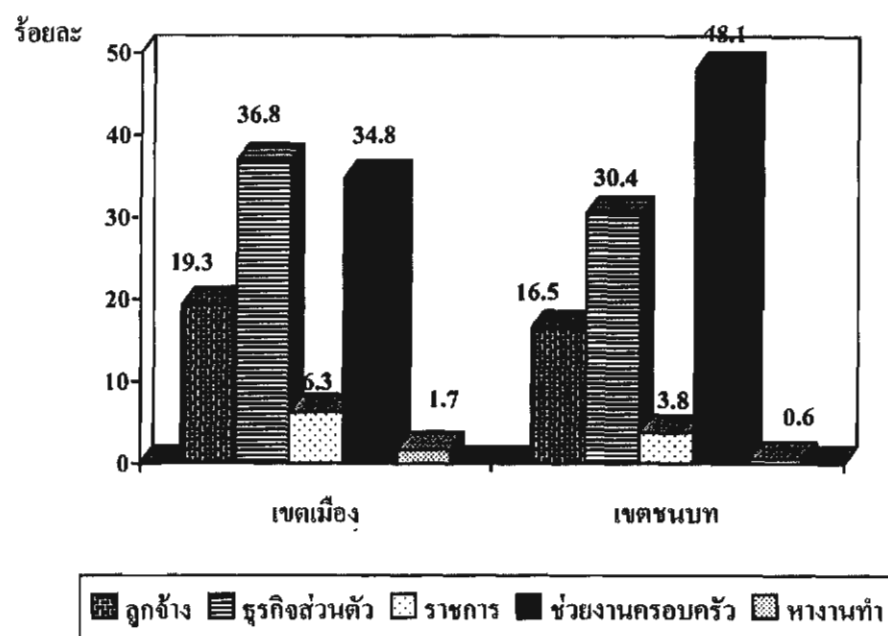
การประกอบอาชีพของผู้เลี้ยงดูที่มีชีพพ่อแม่

ผู้เลี้ยงดูที่มีชีพพ่อแม่ ร้อยละ 55.2 ทำงานมีรายได้ ประกอบอาชีพ เกษตรกร ร้อยละ 20.9 ค้าขาย ร้อยละ 19.5 คณงาน ร้อยละ 14.2

ผู้เลี้ยงดูที่มีชีพพ่อแม่ ร้อยละ 21.4 ทำงานช่วยเหลือครอบครัวโดยไม่มีรายได้ หรือไม่ได้ปฏิบัติงานเชิงเศรษฐกิจ เช่น แม่บ้าน ข้าราชการบำนาญ และผู้เลี้ยงดูที่มีชีพพ่อแม่ ร้อยละ 8.3 อยู่ระหว่างหา

สถานภาพการทำงานของผู้เลี้ยงดูที่มีชีพพ่อแม่

สถานภาพการทำงานของผู้เลี้ยงดูที่มีชีพพ่อแม่ ประกอบธุรกิจส่วนตัว ร้อยละ 34.2 ช่วยงานครอบครัวไม่มีรายได้ ร้อยละ 29.9 เป็นลูกจ้างเอกชน ร้อยละ 18.1

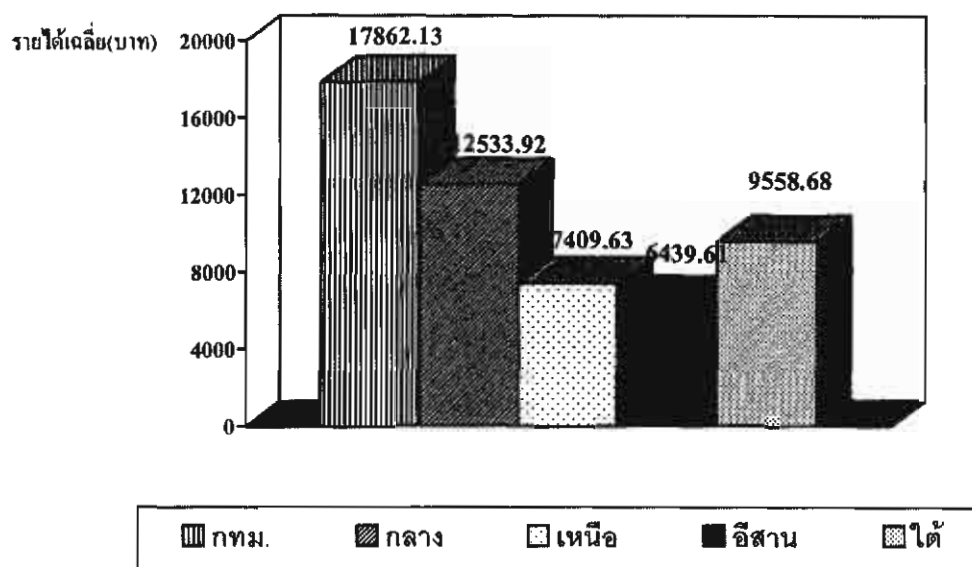
รูปที่ 2.9 สถานภาพการทำงานของผู้เลี้ยงดูที่มีชีพพ่อแม่ จำแนกตามเขตเมืองและชนบท

รายได้ของครอบครัว

ค่าเฉลี่ยรายได้โดยรวมของครอบครัว 10,385.75 บาท

จำแนก ค่าเฉลี่ยรายได้ตามภาค กรุงเทพมหานครมีรายได้เฉลี่ยสูงสุด 17,862.13 บาท รองลงมาภาคกลาง รายได้เฉลี่ย 12,533.92 บาท ภาคใต้ รายได้เฉลี่ย 9,558.68 บาท ภาคเหนือ รายได้เฉลี่ย 7,409.63 บาท ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีรายได้เฉลี่ยต่ำสุด 6,439.61 บาท

ครอบครัวศึกษาซึ่งเป็นครอบครัวที่มีเด็กและเยาวชนอายุ 1-18 ปีที่ต้องเลี้ยงดูและมีฐานะยากจน คือ มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน 2,198 บาทหรือน้อยกว่า พบ ร้อยละ 12.2 จำแนกตามเขตการปกครอง พบอยู่นอกเขตเทศบาล ร้อยละ 19.8 และในเขตเทศบาล ร้อยละ 5.1 เมื่อจำแนกรายภาค พบสูงสุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ร้อยละ 31.6 รองลงมาเป็นภาคเหนือ ร้อยละ 15.4 ภาคใต้ ร้อยละ 6.1 ภาคกลาง ร้อยละ 3.9 และพบน้อยที่สุดในกรุงเทพมหานคร ร้อยละ 1.5 จำแนกตามกลุ่มอายุเด็ก พบสูงสุดในครอบครัวของเด็กอายุ 6-13 ปี ร้อยละ 12.8 และ ครอบครัวของเด็กอายุ 13-18 ปี ร้อยละ 12.7 และ ครอบครัวของเด็กอายุ 1-6 ปี ร้อยละ 11.1

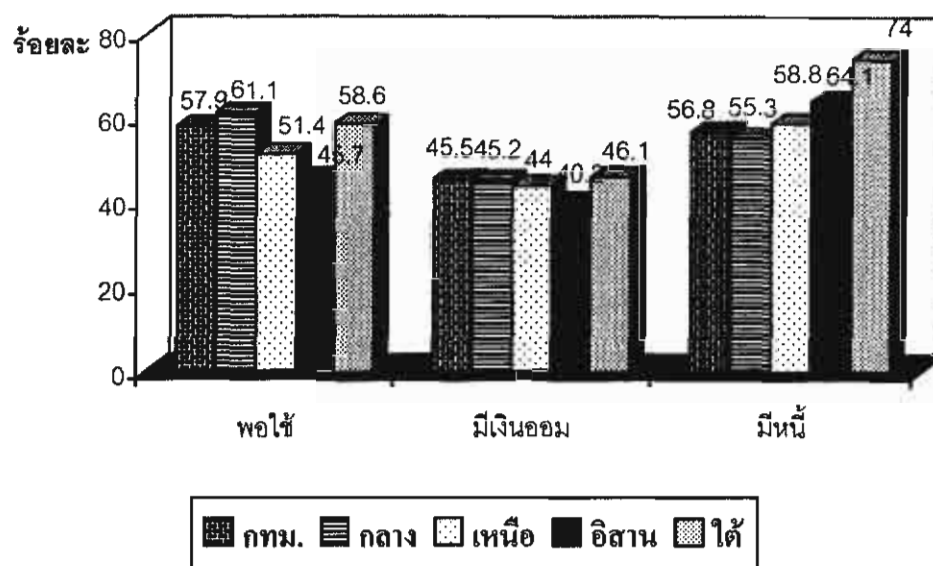
รูปที่ 2.10 รายได้เฉลี่ยของครอบครัว จำแนกรายภาค

สถานะการเงินของครอบครัว

สถานะการเงินของครอบครัว พอใช้จ่าย พบสูงสุดในภาคกลาง ร้อยละ 61.1 รองลงมาเป็น ภาคใต้ ร้อยละ 58.6 กรุงเทพมหานคร ร้อยละ 57.9 ภาคเหนือ ร้อยละ 51.4 ต่ำสุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ร้อยละ 45.7

สถานะการเงินของครอบครัว มีเงินออม พบสูงสุดในภาคใต้ ร้อยละ 46.1 รองลงมาเป็น กรุงเทพมหานคร ร้อยละ 45.5 ภาคกลาง ร้อยละ 45.2 ภาคเหนือ ร้อยละ 44.0 ต่ำสุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ร้อยละ 40.2

สถานะการเงินของครอบครัว มีหนี้สิน พบสูงสุดในภาคใต้ ร้อยละ 74.0 รองลงมาเป็นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ร้อยละ 64.1 ภาคเหนือ ร้อยละ 58.8 กรุงเทพมหานคร ร้อยละ 56.8 และต่ำสุดในภาคกลาง ร้อยละ 55.31

รูปที่ 2.11 สถานะการเงินของครอบครัวจำแนกรายภาค

สภาพครอบครัวของกลุ่มตัวอย่างในแต่ละกลุ่มอายุ

ขนาดครอบครัว

กลุ่มตัวอย่างอายุ 1-3 ปี มีขนาดครอบครัวใหญ่ที่สุดจำนวนสมาชิกที่อยู่ประจำเฉลี่ย 5.3 คน ขณะที่ขนาดครอบครัวในกลุ่มอายุ 16-18 ปี มีขนาดเล็กที่สุด เฉลี่ย 4.8 คน (ตาราง ที่ 2.2)

สภาพสมรสของพ่อแม่กลุ่มตัวอย่างอายุ 1-18 ปี

กลุ่มตัวอย่างอายุน้อยสุด คือ อายุต่ำกว่า 3 ปี พ่อแม่อยู่ด้วยกันมากที่สุดร้อยละ 88.0 หย่าหรือแยกกันร้อยละ 8.0 และสมรสใหม่ร้อยละ 0.1 ขณะที่กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุมากขึ้น การอยู่ด้วยกันของพ่อแม่มีค่าร้อยละลดลงพบน้อยสุดในกลุ่มอายุ 13-16 ปี ร้อยละ 77.4 และการแยกทางกันของคู่สมรสมีค่าร้อยละสูงขึ้นตามมา เช่นเดียวกันกับค่าร้อยละของการสมรสใหม่ พบสูงสุดในกลุ่มอายุ 16-18 ปี คู่สมรสแยกทางกัน ร้อยละ 20.6 และสมรสใหม่ ร้อยละ 1.1 (ตารางที่ 2.2)

การเป็นเจ้าของที่อยู่อาศัย

พ่อแม่ หรือผู้เลี้ยงดูหลักที่มีในพ่อแม่กลุ่มตัวอย่าง ส่วนใหญ่เป็นเจ้าของที่อยู่อาศัย โดยพบร้อยละสูงสุดในกลุ่มอายุ 16-18 ปี ร้อยละ 72.3 กลุ่มที่มีลูกอายุน้อยกว่าเป็นเจ้าของที่อยู่อาศัยน้อยกว่า และน้อยที่สุดในกลุ่มอายุ ต่ำกว่า 3 ปี ร้อยละ 59.7 (ตารางที่ 2.2)

การย้ายถิ่นเพื่อประกอบอาชีพของพ่อแม่

กลุ่มตัวอย่างอายุ ต่ำกว่า 3 ปี พ่อแม่ย้ายถิ่นไปประกอบอาชีพน้อยที่สุด ร้อยละ 4.0 มากที่สุดในพ่อแม่กลุ่มอายุ 10-<13 ปี ร้อยละ 6.9 กลุ่มตัวอย่างที่พ่อแม่ย้ายถิ่นมีการกลับมาเยี่ยมครอบครัวสูงสุดในกลุ่มที่มีลูกอายุต่ำกว่า 3 ปี ร้อยละ 85.7 และกลับมาเยี่ยมน้อยที่สุดในกลุ่มอายุ 13-<16 ปี ร้อยละ 82.6 (ตารางที่ 2.2)

ตารางที่ 2.2 เปรียบเทียบข้อมูลสถานภาพครอบครัวในแต่ละกลุ่มอายุ

กลุ่มอายุ	ขนาด ครอบครัว	สถานภาพสมรส ของพ่อแม่			การเป็นเจ้าของ ของที่อยู่		การย้ายถิ่นของ พ่อแม่	
	เฉลี่ย(คน)	อยู่ด้วยกัน	แยกกัน	สมรสใหม่	เจ้าของ	เช่า	ย้าย	กลับมาเยี่ยม
1-<3 ปี	5.3	88.0	8.0	0.1	59.7	17.1	4.0	85.7
3-<6 ปี	5.1	83.1	13.5	0.4	62.5	11.7	5.2	85.0
6-<10 ปี	5.0	79.6	15.1	0.5	66.2	9.5	5.0	84.4
10-<13 ปี	5.0	78.4	16.2	0.6	68.3	9.5	6.9	80.6
13-<16 ปี	4.9	77.4	20.5	1.0	70.8	8.5	4.7	82.6
16-18 ปี	4.8	77.7	20.6	1.1	72.3	8.1	5.0	83.1

การสนับสนุนจากเครือข่ายสังคม

ครอบครัวของกลุ่มตัวอย่าง ได้รับการสนับสนุนจากเครือข่ายสังคมทั้งที่เป็นญาติ เพื่อน เพื่อนบ้าน เจ้านาย ในรูปของเงินทอง ข้าวของเครื่องใช้ และการให้คำแนะนำในการเลี้ยงดูบุตร พบว่า ครอบครัวกลุ่มตัวอย่างที่อยู่ในเขตชนบทได้รับการสนับสนุนจากเครือข่ายสังคมมากกว่าเขตเมือง พบในกลุ่มตัวอย่างอายุมากกว่ากลุ่มอายุน้อย พบมากที่สุด ในกลุ่มอายุ 13-<16 ปี ที่อาศัยอยู่ในเขตชนบท ร้อยละ 75.3 และพบน้อยที่สุดในอายุ 3-<6 ปี ที่อาศัยอยู่ในเขตเมือง ร้อยละ 48.2 (ตารางที่ 2.3)

ผู้เลี้ยงดูหลัก

ผู้เลี้ยงดูหลักในทุกกลุ่มอายุส่วนใหญ่เป็นแม่ สูงสุดในกลุ่มอายุ 16-18 ปี ร้อยละ 75.9 น้อยสุดในกลุ่มอายุ ต่ำกว่า 3 ปี ร้อยละ 65.9

ผู้เลี้ยงดูหลักที่เป็น ย่า ยาย และญาติๆ พบมากที่สุดในกลุ่มอายุ ต่ำกว่า 3 ปี ร้อยละ 31.3 และมีค่าร้อยละลดลงในกลุ่มอายุที่เพิ่มขึ้น พบน้อยที่สุดในกลุ่มอายุ 16-18 ปี ร้อยละ 14.9 ผู้เลี้ยงดูหลักที่เป็นผู้รับจ้างเลี้ยงพบมากที่สุดในกลุ่มอายุต่ำกว่า 3 ปี ร้อยละ 1.8 และลดลงตามกลุ่มอายุที่เพิ่มขึ้น พบน้อยที่สุดในกลุ่มอายุ 13 ปีขึ้นไป ร้อยละ 0.1 (ตารางที่ 2.3)

การศึกษาของแม่

แม่ของกลุ่มตัวอย่าง ส่วนใหญ่มีการศึกษาค่าร้อยละในระดับประถมศึกษา สูงสุดในแม่อายุ 16-18 ปี ร้อยละ 77.5 รองลงมาเป็นระดับมัธยมศึกษาสูงสุดในแม่อายุ ต่ำกว่า 3 ปี ร้อยละ 29.8

แม่อายุต่ำกว่า 3 ปี ได้รับการศึกษาครอบคลุมในร้อยละที่ต่ำกว่าแม่อายุอื่น แต่แม่อายุที่ได้รับการศึกษามีระดับการศึกษาสูงกว่ากลุ่มอื่น มีการศึกษาระดับอุดมศึกษาสูงสุด ร้อยละ 21.6 เปรียบเทียบการศึกษาของแม่มีแนวโน้มดีขึ้น คือร้อยละระดับการศึกษาประถมลดลง และร้อยละการศึกษาระดับมัธยมศึกษาและอุดมศึกษารวม ปวส.และ ปวช. สูงขึ้น (ตารางที่ 2.3)

อาชีพของแม่

แม่อายุทุกกลุ่มอายุ ส่วนใหญ่เป็นแม่บ้าน โดยเฉพาะกลุ่มอายุต่ำกว่า 3 ปี พบสูงสุด ร้อยละ 28 เมื่อลูกโตจะเริ่มทำงานนอกบ้านมากขึ้น พบสูงสุดในกลุ่มอายุ 16-18 ปี แม่เริ่มอยู่บ้านน้อยลง (ร้อยละ 14.5) และออกทำงานนอกบ้านเพิ่มขึ้น เช่น เกษตรกร ร้อยละ 28.9 ลูกจ้าง ร้อยละ 26.1 (ตารางที่ 2.3)

รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของครอบครัว

รายได้เฉลี่ยต่อเดือนของครอบครัวกลุ่มตัวอย่างในเขตเมืองสูงกว่าเขตชนบททุกกลุ่มอายุ และครอบครัวกลุ่มตัวอย่างอายุต่ำกว่า 3 ปี มีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนสูงที่สุด 14,657 บาท ต่ำสุดในครอบครัวกลุ่มตัวอย่างอายุ 13-16 ปี ที่อาศัยอยู่ในเขตชนบท 5,914 บาท (ตารางที่ 2.3)

ตารางที่ 2.3 เปรียบเทียบข้อมูลสถานภาพครอบครัวในแต่ละกลุ่มอายุ

อายุ	การสนับสนุน จากเครือข่าย สังคม		ผู้เลี้ยงดูหลัก				การศึกษาของแม่			อาชีพแม่					รายได้เฉลี่ย	
	ใน เขต	นอก เขต	แม่	ย่า ยาย	ลูก จ้าง	อื่นๆ	ประถมฯ	มัธยมฯ	อุดมฯ+ ปวส. ปวช.	แม่ บ้าน	เกษตร	ใช้แรง งาน	ค้า ขาย	อื่นๆ	ในเขต	นอก เขต
1-<3 ปี	49.2	50.8	65.9	31.3	1.8	1.1	36.3	29.8	21.6	28.1	15.7	15.6	18.0	22.6	14,657	7,532
3-<6 ปี	48.2	51.8	66.0	33.0	0.6	0.4	57.6	24.9	17.5	21.1	19.2	29.3	17.4	13.0	13,807	7,136
6-<10 ปี	52.9	65.1	70.5	22.5	0.3	6.7	66.1	19.8	14.1	16.7	22.3	23.7	15.3	22.0	12,748	7,004
10-<13 ปี	64.8	69.3	72.4	19.1	0.5	8.0	71.4	14.3	10.7	15.6	25.6	25.7	20.1	13.0	13,422	6,777
13-<16 ปี	70.0	75.3	76.0	15.0	0.1	8.9	76.3	10.3	6.5	14.7	28.0	29.0	21.3	8.0	13,140	5,914
16-18 ปี	64.8	68.5	75.9	14.9	0.1	9.1	77.5	9.7	8.7	14.5	28.9	26.1	20.5	10.0	13,956	6,092

สรุปและอภิปรายผล

สถานภาพครอบครัวเด็กและเยาวชนอายุ 1-18 ปี ในการศึกษาครั้งนี้มีขนาดครอบครัว โดยเฉลี่ย 5.05 ซึ่งสูงกว่าค่าเฉลี่ยครอบครัวทั่วไป ในภาพรวมของประเทศ มีขนาดครอบครัวเฉลี่ย 3.7 (สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2544) โครงสร้างของครอบครัวศึกษาส่วนใหญ่เป็นครอบครัวเดี่ยว มีรูปแบบครอบครัวที่อยู่กันพร้อมหน้า พ่อแม่ลูก หรือเป็นครอบครัวที่มีเพียงพ่อหรือแม่กับลูก ร้อยละ 54.6 ครอบครัวขยายรูปแบบที่มีพ่อแม่ลูกอยู่รวมกับปู่ย่า ตายายหรือญาติ หรือมีพ่อหรือแม่กับลูกอยู่รวมกับญาติ ร้อยละ 37.3 หรือเป็นรูปแบบครอบครัวขยายที่ขาดช่วงอยู่เฉพาะเด็กกับปู่ย่า ตายาย หรือญาติโดยไม่มีพ่อแม่ด้วย และมีลักษณะครอบครัวใหม่ที่มีเพียงพี่น้องอยู่กันตามลำพังโดยไม่มีพ่อแม่ หรือญาติผู้ใหญ่อยู่ด้วย เปรียบเทียบกับครอบครัวทั่วไปในปีเดียวกันแบบครอบครัวเดี่ยวร้อยละ 69.0 (อุมาพร, 2544)

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ครอบครัวเดี่ยวมีแนวโน้มลดลง ครอบครัวขยายมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น สอดคล้องกับการศึกษาของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2545) หลังภาวะวิกฤตเศรษฐกิจครอบครัวขยายมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น แต่ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้มีลักษณะเฉพาะคือ มีเด็กและเยาวชน ในครอบครัวซึ่งต้องการผู้ช่วยเหลือในการเลี้ยงดู ทั้งปู่ย่า ตายาย หรือญาติ เพื่อช่วยเลี้ยงดูเด็ก ทำให้ขนาดครอบครัวใหญ่และเป็นลักษณะครอบครัวขยายมากกว่าครอบครัวทั่วไป โดยเฉพาะครอบครัวลูกอายุต่ำกว่า 6 ปี จะมียายช่วยเลี้ยงถึง ร้อยละ 31.3 และมีขนาดครอบครัวใหญ่สุด เฉลี่ย 5.3 สูงกว่าค่าเฉลี่ยโดยรวม ขณะที่ในกลุ่มอายุ 13-18 ปี ขนาดครอบครัวเล็กสุด มียายช่วยเลี้ยงดูน้อยลง ส่วนใหญ่แม่เป็นผู้เลี้ยงดูหลัก และเป็นผู้เลี้ยงดูตามลำพัง ด้วยแยกหรือหย่ากับสามีถึง ร้อยละ 20

สถานภาพทางเศรษฐกิจและสังคมของครอบครัวครอบครัวศึกษามีรายได้เฉลี่ย 10,385 บาท ซึ่งน้อยกว่าการสำรวจครอบครัวทั่วไปทั้งประเทศในปีเดียวกัน คือ 12,185 บาท (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2544) โดยกรุงเทพมหานครมีค่าเฉลี่ยรายได้สูงสุด 17,862 บาท และต่ำสุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 6,439 บาท สอดคล้องกับการสำรวจของสำนักงานสถิติในปีเดียวกัน มีครอบครัวศึกษาที่มีฐานะยากจนซึ่งต้องเลี้ยงดูเด็กและเยาวชน ร้อยละ 12.2 ครอบครัวที่ยากจนเป็นครอบครัวของเด็ก 6-13 ปีมากกว่ากลุ่มอื่น ร้อยละ 12.8 เป็นครอบครัวที่อยู่นอกเขตเทศบาลมากกว่าในเขตเทศบาล และพบสูงสุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ร้อยละ 31.6

อาชีพของพ่อแม่และผู้เลี้ยงดูหลักส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพเกษตรกรรมร้อยละ 39.1 พบสูงสุดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รองลงมาเป็นอาชีพผู้ใช้แรงงาน ร้อยละ 36.3 พบสูงสุดในภาคเหนือ และ

อาชีพค้าขาย ร้อยละ 16.2 พบสูงสุดในกรุงเทพมหานคร สถานภาพการจ้างงานส่วนใหญ่เป็นลูกจ้าง ร้อยละ 39.4 ว่างงานครอบครัวโดยไม่มีรายได้ ร้อยละ 18.1 และไม่มีงานทำ ร้อยละ 6.2

การทำงานของแม่ ส่วนใหญ่เป็นแม่บ้านโดยเฉพาะในกลุ่มลูกชายอายุต่ำกว่า 3 ปี เมื่อลูกอายุ 3 ขวบขึ้นไป แม่ ร้อยละ 50 ทำงานนอกบ้านมากขึ้น เมื่อเปรียบเทียบกับการศึกษาในต่างประเทศ แม่ที่มีลูกอายุน้อยกว่า 5 ปี จะเริ่มทำงานนอกบ้านบางเวลา ร้อยละ 30 และทำงานนอกบ้านเต็มเวลา ร้อยละ 10-20 (AIHW, 1999) จะเห็นว่าแม่ไทย ทำงานนอกบ้านในค่าร้อยละสูงกว่า และต่างประเทศ มีลักษณะการจ้างงานแม่ที่มีลูกเล็กหลากหลายกว่าประเทศไทย

พ่อแม่ ร้อยละ 5-6.9 เริ่มย้ายถิ่นเพื่อหางานทำเมื่อลูกอายุมากกว่า 3 ปี จะพบร้อยละการเลี้ยงดูด้วยยายแทนพ่อแม่สูงสุดในกลุ่มอายุ 3-6 ปี ขณะเดียวกันร้อยละการหย่าแยก ในกลุ่มลูกอายุ 3-6 ปี เพิ่มขึ้น 1.5 เท่าของกลุ่มอายุน้อยกว่า 3 ปี

การศึกษาของแม่และผู้เลี้ยงดูหลักส่วนใหญ่อยู่ในระดับประถมศึกษา แม่ในกลุ่มลูกอายุต่ำกว่า 3 ปี มีการศึกษาระดับอุดมศึกษามากกว่ากลุ่มอื่น มีการศึกษาวิจัยหลายการศึกษาพบว่า เด็กที่มีพัฒนาการทางสติปัญญาสมวัยพบในกลุ่มแม่ที่มีการศึกษาสูงกว่ากลุ่มอื่น ยืนยันว่าระดับการศึกษาของแม่มีผลต่อระดับพัฒนาการของลูก

บทที่ 3

สภาพแวดล้อมของครอบครัว

สภาพแวดล้อมของบ้าน (home environment) นับเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลโดยตรงต่อคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของบุคคลในครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นแหล่งหล่อหลอมลักษณะนิสัยและบุคลิกภาพของเด็กที่จะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณลักษณะอย่างไรในวันข้างหน้า การจัดสภาพแวดล้อมของบ้านที่ปลอดภัยและเป็นสุข ไม่ว่าจะเป็นสภาพแวดล้อมทางกายภาพ (physical environment) หรือสภาพแวดล้อมทางจิต-สังคม (psycho-social environment) ที่เหมาะสมกับการพัฒนาเด็กในแต่ละช่วงวัย ย่อมช่วยส่งเสริมพัฒนาการและประสบการณ์การเรียนรู้ของเด็กให้ดำเนินไปได้อย่างราบรื่นเต็มศักยภาพ

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสำรวจลักษณะของสภาพแวดล้อมของบ้านของครอบครัวไทยในการอบรมเลี้ยงดูเด็กอายุต่ำกว่า 6 ปี
2. เพื่อประเมินระดับคุณภาพของสภาพแวดล้อมของบ้านของครอบครัวไทยในการอบรมเลี้ยงดูเด็กอายุต่ำกว่า 6 ปี
3. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพของสภาพแวดล้อมของบ้านกับปัจจัยด้านครอบครัวของเด็กอายุต่ำกว่า 6 ปี

นิยามที่ใช้ในการศึกษาค้างนี้

เด็ก หมายถึง ผู้ที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี ตามความหมายในอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กของสหประชาชาติ พ.ศ. 2532 เนื่องจากข้อจำกัดของแบบวัดพัฒนาการด้านสติปัญญา เด็กกลุ่มตัวอย่างต้องเป็นเด็กที่สามารถทำการทดสอบพัฒนาการด้านสติปัญญาได้ ดังนั้นเด็กกลุ่มตัวอย่างจึงต้องไม่มีความพิการที่เป็นอุปสรรคต่อการทำทดสอบได้แก่ ตาบอดทั้ง 2 ข้าง แขนพิการ 2 ข้าง โดยไม่สามารถให้อวัยวะอื่นทำแทนได้เป็นต้น

ครอบครัว หมายถึง กลุ่มคนตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป ซึ่งหมายรวมถึงผู้ใหญ่อย่างน้อย 1 คน และเด็กตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 18 ปี ที่อยู่อาศัยร่วมกันเป็นประจำ โดยมีความสัมพันธ์ทางสายเลือดหรือทางกฎหมาย

สภาพแวดล้อมของบ้าน หมายถึง คุณลักษณะทางกายภาพของบ้านทั้งภายในและภายนอกตัวบ้านที่ครอบครัวอยู่อาศัยเป็นประจำไม่น้อยกว่า 6 เดือน โดยเกี่ยวข้องกับสภาพความเป็นอยู่ของครอบครัว ในด้านสุขลักษณะและความปลอดภัย ตลอดจนการจัดสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาการของเด็กอายุต่ำกว่า 6 ปี

เครื่องมือและการเก็บรวบรวมข้อมูล

แบบสัมภาษณ์และสังเกตสภาพแวดล้อมของบ้าน ดัดแปลงจากเครื่องมือวัด HOME Inventory (Home Observation for Measurement of the Environment) พัฒนาขึ้นโดย Caldwell and Bradley (1984) เพื่อใช้เก็บข้อมูลสภาพแวดล้อมของบ้านเด็กกลุ่มอายุ 1-6 ปี มีจำนวน 10 ข้อ ได้แก่

1. ประเภทของที่อยู่อาศัย
2. ระยะเวลาอยู่อาศัย
3. ขนาดพื้นที่อาศัย
4. ขนาดพื้นที่โถงนอกบ้าน
5. ท่าเลที่ตั้งของบ้าน
6. สถานที่เสี่ยงอันตรายใกล้บ้าน
7. สภาพบริเวณนอกบ้าน
8. สภาพบริเวณในบ้าน
9. สถานที่ให้เด็กเล่น
10. การจัดหาของเล่น

โดยการสัมภาษณ์/สังเกตสภาพแวดล้อมของบ้าน แบบวัดชุดนี้ได้รับการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาจากผู้ทรงคุณวุฒิ 2 ท่าน และนำไปทดสอบ ครั้งที่ 1 จำนวน 80 ราย เวลาที่ใช้ในการเก็บข้อมูลประมาณ 30 นาที พบว่า ผู้เก็บข้อมูลประสบปัญหาในการเก็บข้อมูลในบางประเด็นคำถาม จึงได้เสนอให้อธิบายเพิ่มไว้ในคู่มือ ปรับคำถามให้ง่ายสำหรับผู้สัมภาษณ์ และเพิ่มเกี่ยวกับเรื่องความปลอดภัยภายในบ้าน แล้วนำไปทดสอบภาคสนาม ผลการทดสอบจากการเก็บข้อมูลพบว่า สามารถเก็บข้อมูลได้ง่ายและครบถ้วน โดยใช้เวลาในการสัมภาษณ์และสังเกต 20 นาที

แบบสัมภาษณ์และสังเกตสภาพแวดล้อมของบ้าน แบ่งเป็น 9 องค์ประกอบ ได้แก่

1. สถานภาพของบ้าน
2. ความมั่นคงของการอยู่อาศัย
3. ความเหมาะสมของการอยู่อาศัย

4. ความเหมาะสมของการเข้าถึงแหล่งสนับสนุนในชุมชน
5. ความปลอดภัยของทำเลที่ตั้ง
6. ความน่าอยู่ของสภาพแวดล้อมนอกบ้าน
7. ความน่าอยู่ของสภาพแวดล้อมในบ้าน
8. ความเหมาะสมของสภาพแวดล้อมในการเล่น
9. ความเหมาะสมของการจัดหาของเล่น

การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อจัดระดับคุณภาพของสภาพแวดล้อมของบ้านกระทำโดยการประเมินสภาพแวดล้อมของครอบครัวที่สนับสนุนการอบรมเลี้ยงดูเด็ก รวมทั้งสภาพแวดล้อมของครอบครัวที่ขัดขวางการอบรมเลี้ยงดูเด็ก โดยคำนึงถึงความน่าอยู่ของสภาพแวดล้อมในบ้านและนอกบ้าน ทั้งนี้การจำแนกระดับคุณภาพของสภาพแวดล้อมของบ้านใช้เปอร์เซ็นต์โกล์ ดังนี้

คะแนน $>p75$ = คุณภาพระดับสูง

คะแนน $p25-p75$ = คุณภาพระดับปานกลาง

คะแนน $<p25$ = คุณภาพระดับต่ำ

บททวนวรรณกรรม

สภาพแวดล้อมของบ้าน (Home environment)

สภาพแวดล้อมของบ้าน (home environment) นับเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีอิทธิพลโดยตรงต่อคุณภาพชีวิตความเป็นอยู่ของบุคคลในครอบครัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นแหล่งหล่อหลอมลักษณะนิสัยและบุคลิกภาพของเด็กที่จะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณลักษณะอย่างไรในวันข้างหน้า การจัดสภาพแวดล้อมของบ้านที่ปลอดภัยและเป็นสุขไม่ว่าจะเป็นสภาพแวดล้อมทางกายภาพ (physical environment) หรือสภาพแวดล้อมทางจิต-สังคม (psycho-social environment) ที่เหมาะสมกับการพัฒนาเด็กในแต่ละช่วงวัย ย่อมช่วยส่งเสริมพัฒนาการ และประสบการณ์การเรียนรู้ของเด็กให้ดำเนินไปได้อย่างราบรื่นเต็มศักยภาพ

บรอนเฟนเบรนเนอร์ (Bronfenbrenner, 1979) นักจิตวิทยาชาวรัสเซียได้นำเสนอแนวคิดทางนิเวศวิทยามนุษย์ถึงความสำคัญของสภาพแวดล้อมของครอบครัวที่อยู่ใกล้ตัวเด็กมากที่สุดว่ามีบทบาทอย่างยิ่งต่อการเจริญเติบโต และการสร้างประสบการณ์ชีวิตที่เป็นจริงให้กับเด็กในชีวิตประจำวัน

บรอนเฟนเบรนเนอร์ เป็นผู้นำทางทฤษฎีสมัยใหม่ในการศึกษาวิจัยพัฒนาการของมนุษย์ โดยนำแนวคิดทางจิตวิทยานิเวศของ บาร์กเกอร์ (Roger Barker) ที่นำเสนอไว้ในช่วงปลายของปี ค.ศ.1940 มาใช้ในการศึกษาพัฒนาการมนุษย์อย่างจริงจังที่เรียกว่า นิเวศวิทยาของพัฒนาการมนุษย์ (ecology of human development) โดยมีความเชื่อว่า สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่อยู่

แวดล้อมตัวมนุษย์เป็นแหล่งอิทธิพลที่สำคัญอย่างยิ่งต่อพฤติกรรมของมนุษย์ ทั้งนี้มีงานวิจัยหลายชิ้นที่ชี้ให้เห็นถึงอิทธิพลของสภาพแวดล้อมต่อพัฒนาการของเด็ก ไม่ว่าจะเป็นสภาพแวดล้อมของห้องเรียนแบบเปิดหรือแบบดั้งเดิม ประสบการณ์ของเด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูในสถานเลี้ยงดูเด็กหรือที่บ้าน และลักษณะสภาพที่อยู่อาศัยที่ต่างกันของการอยู่อาศัยเช่น ชั้นบนหรือชั้นล่างของอาคารสูง ล้วนส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่และพัฒนาการของเด็ก

งานวิจัยของโคเฮนและคณะ (Cohen et al, 1973) พบว่า เด็กที่อาศัยอยู่ชั้นล่างของอาคารสูงจะมีทักษะการแยกแยะเสียงอยู่ในระดับด้อยกว่า และอ่านหนังสือได้ไม่ค่อยดีเท่ากับเด็กที่อาศัยอยู่ชั้นบนของอาคาร นอกจากนั้นยังมีงานวิจัยอื่นๆ ที่พบว่า การอาศัยอยู่ชั้นบนของอาคารสูง มีผลทำให้เกิดการแยกตัวจากสังคม มีปัญหาสุขภาพเล็กๆ น้อยๆ มีความเครียดในครอบครัว และพ่อแม่ หรือผู้เลี้ยงดูมีโอกาสทำร้ายลูกเพิ่มขึ้นได้ (Parke & Collmer, 1975)

งานวิจัยจำนวนมากในประเทศสหรัฐอเมริกาได้ใช้เครื่องมือวิจัยชื่อ Home Observation for Measurement of the Environment Inventories, HOME (Caldwell & Bradley, 1984) กันอย่างแพร่หลายในการศึกษาอิทธิพลของสภาพแวดล้อมของบ้านที่มีผลต่อพัฒนาการด้านต่างๆ ของเด็ก (Bradley et al, 1989; Gottfried & Gottfried, 1984; Johnson et al, 1984; Siegel, 1984) และยังมีงานวิจัยอีกจำนวนหนึ่งในหลายประเทศที่ได้ดัดแปลงใช้เครื่องมือวิจัยนี้ เครื่องมือวัด HOME ครอบคลุมการสังเกตสภาพแวดล้อมของบ้านในครอบครัวของเด็กวัยทารกและวัยเตาะแตะ (แรกเกิด -<3 ปี) ครอบครัวเด็กวัยก่อนเรียน (3-<6 ปี) ครอบครัวเด็กวัยเรียน (6-<12 ปี) และครอบครัวเด็กวัยรุ่น (13-18 ปี) ทั้งนี้ในปัจจุบันได้มีการรวมกลุ่มนักวิจัยที่ใช้เครื่องมือวัด HOME เพื่อปรับปรุง และพัฒนาเครื่องมือวัดนี้ให้มีความน่าเชื่อถือในการนำไปใช้ในบริบทวัฒนธรรมที่แตกต่างกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อิทธิพลของสภาพแวดล้อมของบ้านต่อพัฒนาการของเด็ก

สภาพแวดล้อมของบ้านมีอิทธิพลอย่างมากต่อพัฒนาการของเด็ก โดยเฉพาะในช่วงระยะแรกของชีวิต โดยเป็นทั้งปัจจัยส่งเสริมและปัจจัยขัดขวางการเจริญเติบโตและพัฒนาการในด้านต่างๆ ของเด็ก การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับสภาพแวดล้อมของบ้านกับพัฒนาการของเด็กในต่างประเทศจำนวนมาก ได้ข้อค้นพบเกี่ยวกับอิทธิพลของสภาพแวดล้อมของบ้านต่อพัฒนาการและการเรียนรู้ของเด็ก จากงานวิจัยระยะยาวของกลุ่ม Bradley, Caldwell และคณะ ที่ได้ทำการสังเกตสภาพแวดล้อมของบ้านของเด็กที่มาจากครอบครัวฐานะยากจนตั้งแต่เด็กอายุ 6 เดือน และทดสอบระดับสติปัญญาของเด็กด้วย IQ test เมื่อเด็กอายุ 3 ปี และ 4 ปี พบว่า เด็กที่แม่มีความรับผิดชอบ สนองลูกอย่างอารมณ์ดีและใช้คำพูดที่นุ่มนวลอ่อนโยนด้วยปฏิสัมพันธ์กับลูกตลอดเวลา มีการจัดหาของเล่นที่เหมาะสมกับวัยให้ลูก และจัดประสบการณ์ที่หลากหลายในชีวิตประจำวันให้ลูก ใน

ระหว่างช่วงแรกของชีวิตลูกแสดงความสามารถทางสังคมและภาษาเพิ่มขึ้น ทั้งในช่วงอายุ 6 เดือน และ 12 เดือน รวมทั้งมีระดับสติปัญญาจากคะแนน IQ test เพิ่มขึ้นเมื่ออายุ 3 ปี และ 4 ปี นอกจากนี้เมื่อทดสอบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเมื่ออายุ 7 ปีมีคะแนนสูงขึ้นด้วย จากการใช้ HOME Inventory พบว่าตัวแปรหลายรายการในแบบฟอร์มเป็นตัวชี้ถึงระดับคะแนนของ IQ ได้ดีกว่าตัวแปรระดับชั้นทางสังคม หรือระดับสติปัญญาของแม่ นอกจากนี้ในงานวิจัยอื่นก็ให้ผลคล้ายคลึงกันดังเช่นที่พบในการวิจัยสภาพแวดล้อมของบ้านในช่วง 3 ขวบแรกของเด็กอเมริกันต่างเชื้อชาติ 3 กลุ่ม คือ อเมริกันเชื้อสายคอเคเซียน อเมริกันเชื้อสายอาฟริกัน และอเมริกันเชื้อสายเม็กซิกัน ซึ่งอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมของบ้านที่จัดให้มีของเล่น และวัสดุการเรียนรู้ มีการเอาใจใส่และสนับสนุนจากพ่อแม่ ตลอดจนให้ประสบการณ์ที่หลากหลายแก่เด็ก พบว่ามีความสัมพันธ์กับระดับสติปัญญาที่เพิ่มขึ้นของเด็กเมื่ออายุ 3 ปี ทั้ง 3 กลุ่ม (Bradley & Caldwell, 1976; Bradley et al, 1989) ทั้งนี้พบว่า ปริมาณของการกระตุ้นเด็กในช่วงแรกของชีวิตมีความเชื่อมโยงกับพัฒนาการทางความคิดของเด็ก โดยในช่วงวัยทารก การจัดสภาพแวดล้อม และความหลากหลายของการกระตุ้นในชีวิตประจำวันสัมพันธ์กับพัฒนาการทางสมองมากที่สุด สำหรับในช่วงวัยก่อนเรียนการให้ความอบอุ่น การกระตุ้นภาษาและพฤติกรรมการเรียนรู้ และการจัดหาของเล่นที่เหมาะสมให้กับเด็กเป็นตัวชี้วัดที่ดี

การเรียนรู้สภาพแวดล้อมด้วยกระบวนการซึมซับ

สุมน อมรวิวัฒน์ เห็นว่าการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้อย่างแท้จริง เมื่อผู้เรียนได้สัมผัส สัมพันธ์ คิดวิเคราะห์ และปฏิบัติฝึกซ้ำอย่างต่อเนื่อง จนหยั่งรู้ซึมซับสู่ภายในจิตใจ กลั่นกรองเกิดเป็นปัญญาของตนเอง ด้วยกระบวนการเรียนรู้ตามหลักพุทธศาสตร์ที่เปิดกว้างให้ผู้เรียนได้สัมผัสและสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ได้เผชิญสถานการณ์และหาทางเลือกได้คิดวิเคราะห์ ปฏิบัติจนประจักษ์จริง เกิดความรู้และจิตสำนึกที่พึงประสงค์ โดยการซึมซับสิ่งแวดล้อมรอบตัวที่ละเอียดละน้อยในการสังเกตพิจารณาและทดลองทำ ผลผสมผสานไปกับการได้มีปฏิสัมพันธ์กับผู้ใหญ่ที่คอยชี้แนะ หรือแนะนำให้ผู้เรียนได้รับรู้ถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมทั้งที่เป็นสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมทางสังคม และสิ่งแวดล้อมทางเทคโนโลยีอย่างกลมกลืนเกื้อกูลซึ่งกันและกัน โดยให้ผู้เรียนได้เกิดความรู้ชัดตามความเป็นจริงของธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ

การจัดสภาพแวดล้อมเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แบบซึมซับ จึงจำเป็นต้องดำเนินการอย่างเป็นกระบวนการตามขั้นตอน 4 ประการ ได้แก่ (1) การจัดสภาพแวดล้อมและโอกาสให้เด็กได้เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ได้ลิ้มรส ได้สัมผัส และได้เกิดการกระทบจิตใจถึงความรู้สึกเป็นชีวิตที่กลมกลืน เกื้อกูลกันกับสิ่งแวดล้อมรอบตัวอยู่เป็นประจำต่อเนื่อง เป็นการสร้างศรัทธาต่อการเรียนรู้ (2) การซึมซับจากปฏิสัมพันธ์ และมีปฏิกิริยาโต้ตอบกับสิ่งแวดล้อมต่างๆ ในชีวิตประจำวันจากการสอน การชี้้นำ การอธิบายแนะแนวทางปฏิบัติจะช่วยให้เด็กได้ฝึกการสังเกต พิจารณา จนเกิดการเรียนรู้ความจริง

ของธรรมชาติที่ทำให้ตนเองอยู่ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่ดี และแก้ไขปัญหาอันเกิดจากสิ่งแวดล้อมได้ (3) การฝึกการคิดวิเคราะห์จนเกิดความเข้าใจความสามารถ และความคิดเห็นที่ถูกต้องดีงาม อันนำไปสู่การปฏิบัติอย่างสร้างสรรค์ โดยเรียนรู้จากสิ่งแวดล้อมที่เป็นแบบอย่างที่ดี (4) การขยายคุณค่าของการปฏิบัติซ้ำๆ ทวน ด้วยการคิดไตร่ตรองพิจารณาทางเลือกที่เกิดเป็นความเข้าใจ และการเรียนรู้ที่ยั่งยืนคงทน และแสดงออกในทางสร้างสรรค์

สมน อมรวิวัฒน์ ได้เสนอแนะแนวทางการสร้างเสริมผู้เรียนในโรงเรียนให้เกิดการเรียนรู้แบบซึมซับด้วยการส่งเสริมปัจจัย 5 ประการ กล่าวคือ (1) ความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดภายในครอบครัว มีอิทธิพลอย่างมากต่อการเรียนรู้และพัฒนาการทุกด้านของเด็ก โดยผู้ใหญ่มีบทบาทสำคัญ ในการจัดบรรยากาศสิ่งแวดล้อมและสิ่งเร้าให้เด็กเกิดการเรียนรู้ เป็นแบบอย่างให้เด็กได้เลียนแบบทั้งที่เป็นพฤติกรรมทางกาย วาจา วิถีคิด วิถีแก้ปัญหา และความสามารถด้านต่างๆ มีการอยู่ร่วมกันเป็นสังคมของการเรียนรู้ และปลูกฝังถ่ายทอดพฤติกรรมทางสังคมที่พึงประสงค์ (2) โอกาสสัมผัสกับธรรมชาติเป็นการเรียนรู้ที่ได้สัมผัสความสงบร่มเย็น (3) การเรียนรู้ร่วมกันของเด็กกับบุคคลรอบข้าง เป็นการเรียนรู้ทางสังคมถึงความแตกต่างของบุคคล ทั้งความคิดและประสบการณ์ (4) การเรียนรู้ผ่านสิ่งแวดล้อมทางเทคโนโลยี เป็นการเรียนรู้ให้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลก ด้วยการเลือกสรรชี้แนะจากผู้ใหญ่ และ (5) ความเป็นกัลยาณมิตร เป็นการถ่ายทอดการเรียนรู้จากการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลรอบข้างด้วยจิตใจที่พร้อมจะชี้แนะ และช่วยเหลือกันและกันด้วยความหวังดี

แนวคิดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการซึมซับนี้ ตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมทั้งที่เป็นธรรมชาติ และเป็นสิ่งประดิษฐ์ที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อการเรียนรู้ของเด็กไม่ว่าจะเป็นที่ใด ซึ่งส่งผลต่อการรับรู้ ความรู้สึกนึกคิด ความรู้ความเข้าใจ และความสามารถในด้านต่างๆ ที่จะพัฒนาเป็นผู้ใหญ่ที่สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างราบรื่น และรู้จักสร้างสัมพันธ์ที่ดีกับสิ่งแวดล้อมตามแนวคิดของ Bradley และคณะ (1989) ได้แก่ การตอบสนองของบิดา มารดา/ผู้เลี้ยงดูต่อเด็ก การยอมรับเด็กของเล่น การมีส่วนร่วมของบิดามารดาในการกระตุ้นทางกาย การแสดงความรักความภูมิใจ การกระตุ้นทางด้านการเรียน การส่งเสริมวุฒิภาวะ และการลงโทษ มีผลต่อพัฒนาการเด็กอย่างมาก การตอบสนองของบิดามารดาและของเล่นที่กระตุ้นพัฒนาการมีผลต่อการส่งเสริมพัฒนาการเด็กใน 3 ปีแรกมากกว่าเศรษฐกิจของครอบครัว การศึกษาการใช้สารเสพติดในเด็กวัยเข้าโรงเรียนพบเช่นกันว่า ความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองขณะอยู่ที่บ้าน (home self-esteem) ป้องกันเด็กจากสารเสพติดได้ดีกว่าความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองในหมู่เพื่อน (peer self-esteem) (Young et al, 1989; Emery et al, 1993) โครงการวิจัยนี้จะศึกษาสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่มีผลต่อพัฒนาการของเด็ก ได้แก่ ของเล่น หนังสือ และสื่อต่างๆ

ผลการศึกษา

สภาพแวดล้อมของบ้านครอบครัวเด็กอายุ 1-<6 ปี

1. ข้อมูลทั่วไปของสภาพแวดล้อมของบ้าน

สภาพแวดล้อมของบ้านของครอบครัวเด็กอายุต่ำกว่า 6 ปีมีลักษณะทางกายภาพดังนี้

1.1 ประเภทของที่อยู่อาศัย พบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่ ร้อยละ 90.8 มีบ้านอยู่อาศัยเป็นบ้านถาวร โดยเป็นบ้านที่อยู่ในเขตการปกครอง ร้อยละ 91.4 และอยู่นอกเขตการปกครอง ร้อยละ 90.2 ครอบครัวที่อาศัยอยู่ในบ้านถาวรพบทุกภาคในร้อยละที่ใกล้เคียงกัน ทั้งภาคกลาง (ร้อยละ 90.3) ภาคเหนือ (ร้อยละ 90.2) ภาคอีสาน (ร้อยละ 89.1) ภาคใต้ (ร้อยละ 92.3) และ กรุงเทพมหานคร (ร้อยละ 92.6)

ลักษณะบ้านที่อยู่ส่วนใหญ่เป็นบ้านเดี่ยว ร้อยละ 68.5 รองลงมาเป็นบ้านห้องแถวหรือทาวน์เฮ้าส์ ร้อยละ 18.0 และบ้านหลายหลังอยู่ในบริเวณเดียวกัน ร้อยละ 9.4 ซึ่งครอบครัวที่มีบ้านเดี่ยวหรือบ้านหลังเดียวในพื้นที่ดินและมีบริเวณบ้านพบในครอบครัวที่อยู่ภาคอีสานถึง ร้อยละ 12.3 ขณะที่ครอบครัวที่อยู่พื้นที่กรุงเทพมหานคร ส่วนใหญ่มีบ้านห้องแถวหรือทาวน์เฮ้าส์มากกว่าบ้านลักษณะอื่นๆ

ทั้งนี้โครงสร้างบ้านเป็นบ้านสองชั้น ร้อยละ 36.9 บ้านชั้นเดียว ร้อยละ 34.6 บ้านชั้นเดียวใต้ถุนสูง ร้อยละ 23.5 บ้านมากกว่าสองชั้น ร้อยละ 3.8 และบ้านที่มีโครงสร้างอื่นนอกจากที่กล่าวมาอีก ร้อยละ 1.2 ดังแสดงในตารางที่ 3.1 สำหรับรายละเอียดแยกตามกลุ่มอายุ 1-<3 ปี และ 3-<6 ปี ได้แสดงไว้ใน ภาคผนวก ตารางที่ 1 และ 2 ตามลำดับ

ตารางที่ 3.1 จำนวน (ร้อยละ) ของประเภทที่อยู่อาศัยของเด็กอายุ 1-<6 ปี แยกตามภาค และเขตการปกครอง

คุณลักษณะทั่วไปของสภาพแวดล้อมของบ้าน	รวมทั้งประเทศ	เขตการปกครอง		แยกตามภาค				
		ในเขต	นอกเขต	กทม.	ภาคกลาง	ภาคเหนือ	ภาคอีสาน	ภาคใต้
1. ประเภทของที่อยู่อาศัย								
1.1 สถานภาพของบ้าน		P-value < 0.001		P-value P < 0.001				
- บ้านชั่วคราว	176 (5.6)	99 (6.0)	77 (5.1)	26 (5.2)	42 (6.4)	39 (5.9)	35 (5.2)	34 (5.1)
- บ้านสร้างบางส่วน	99 (3.1)	29 (1.8)	70 (4.6)	5 (1.0)	19 (2.9)	20 (3.0)	38 (5.7)	17 (2.6)
- บ้านถาวร	2863 (90.8)	1497 (91.4)	1366 (90.2)	461 (92.6)	596 (90.3)	599 (90.2)	595 (89.1)	612 (92.3)

คุณลักษณะทั่วไปของ สภาพแวดล้อมของบ้าน	รวมทั้ง ประเทศ	เขตการปกครอง		แยกตามภาค				
		ในเขต	นอก เขต	กทม.	ภาค กลาง	ภาค เหนือ	ภาค อีสาน	ภาคใต้
- อื่นๆ	15 (0.5)	13 (0.8)	2 (0.1)	6 (1.2)	3 (0.5)	6 (0.9)	-	-
1.2 ลักษณะบ้าน		P-value < 0.001		P-value < 0.001				
- บ้านเดี่ยว	2160 (68.5)	418 (51.3)	1317 (86.9)	177 (35.5)	486 (73.6)	503 (75.8)	53.1 (79.4)	46 (69.8)
- บ้านแฝด	55 (1.7)	18 (2.2)	20 (1.3)	3 (0.6)	12 (1.8)	18 (2.7)	10 (1.5)	12 (1.8)
- บ้านห้องแถว/ ทาวน์เฮ้าส์	569 (18.0)	262 (32.1)	49 (3.2)	237 (47.6)	83 (12.6)	69 (10.4)	38 (5.7)	142 (21.4)
- คอนโดมิเนียม/ อพาร์ทเมนต์	56 (1.8)	29 (3.6)	-	37 (7.4)	4 (0.6)	6 (0.9)	8 (1.2)	1 (0.2)
- บ้านหลายหลังอยู่ใน บริเวณเดียวกัน	296 (9.4)	82 (10.1)	129 (8.5)	39 (7.8)	71 (10.8)	62 (9.3)	82 (12.3)	42 (6.3)
- อื่นๆ	18 (0.6)	6 (0.7)	1 (0.1)	5 (1.0)	4 (0.6)	6 (0.9)	-	3 (0.5)
1.3 โครงสร้างบ้าน		P-value < 0.001		P-value < 0.001				
- บ้านสองชั้น	1080 (36.9)	674 (23.0)	405 (13.9)	230 (7.9)	220 (7.5)	211 (7.2)	274 (9.4)	145 (4.9)
- บ้านชั้นเดียว	1014 (34.6)	489 (16.8)	513 (17.6)	105 (3.6)	205 (7.0)	206 (7.0)	150 (5.2)	346 (11.8)
- บ้านชั้นเดียวได้ทุนสูง	691 (23.5)	217 (7.4)	474 (16.1)	60 (2.0)	163 (5.6)	177 (6.0)	190 (6.5)	101 (3.4)
- บ้านมากกว่า 2 ชั้น	112 (3.8)	109 (3.7)	3 (0.1)	50 (1.1)	17 (0.6)	15 (0.5)	15 (0.5)	15 (0.5)
- บ้านลักษณะอื่นๆ	31 (1.2)	24 (0.8)	7 (0.8)	3 (0.15)	6 (0.25)	4 (0.17)	1 (0.03)	17 (0.6)

สถิติ : Chi-square test, NS : ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

1.2 **ระยะเวลาอยู่อาศัย** ครอบครัวส่วนใหญ่ร้อยละ 77.3 อาศัยอยู่ในบ้านที่อยู่อาศัยปัจจุบันมากกว่า 3 ปี ซึ่งครอบครัวอาศัยอยู่ในบ้านที่อยู่อาศัยปัจจุบันมากกว่า 3 ปี ในพื้นที่กรุงเทพมหานครมีจำนวนน้อยกว่าครอบครัวภาคอื่นๆ คิดเป็น ร้อยละ 68.0 (ดังแสดงในตารางที่ 3.2) สำหรับรายละเอียดแยกตามกลุ่มอายุ 1-<3 ปี และ 3-<6 ปี ได้แสดงไว้ใน ภาคผนวก ตารางที่ 3 และ 4 ตามลำดับ

ตารางที่ 3.2 จำนวน (ร้อยละ) ของระยะเวลาอยู่อาศัยของเด็กอายุ 1-<6 ปี แยกตามภาค และเขตการปกครอง

คุณลักษณะทั่วไปของ สภาพแวดล้อมของบ้าน	รวมทั้ง ประเทศ	เขตการปกครอง		แยกตามภาค				
		ในเขต	นอก เขต	กทม.	ภาค กลาง	ภาค เหนือ	ภาค อีสาน	ภาค ใต้
2. ระยะเวลาอยู่อาศัย		P-value < 0.001		P-value < 0.001				
- น้อยกว่าหรือเท่ากับ 3 ปี	665 (22.7)	398 (26.1)	267 (19.1)	143 (32.0)	126 (20.7)	127 (20.6)	125 (20.0)	144 (22.9)
- มากกว่า 3 ปี	2260 (77.3)	1127 (73.9)	1133 (80.9)	304 (68.0)	483 (79.3)	489 (79.4)	500 (80.0)	484 (77.1)

สถิติ : Chi-square test, NS : ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

1.3 **ขนาดพื้นที่ของบ้าน** ครอบครัวทุกครอบครัวอาศัยอยู่ในบ้านที่มีพื้นที่มากกว่า 5 ตารางเมตร และมีพื้นที่โล่งนอกบ้านมากกว่า 5 ตารางเมตร ร้อยละ 76.8 (ดังแสดงในตารางที่ 3.3) สำหรับรายละเอียดแยกตามกลุ่มอายุ 1-<3 ปี และ 3-<6 ปี ได้แสดงไว้ใน ภาคผนวก ตารางที่ 5 และ 6 ตามลำดับ

ตารางที่ 3.3 จำนวน (ร้อยละ) ของขนาดพื้นที่บ้านของเด็กอายุ 1-<6 ปี แยกตามภาค และเขตการปกครอง

คุณลักษณะทั่วไปของ สภาพแวดล้อมของบ้าน	รวมทั้ง ประเทศ	เขตการปกครอง		แยกตามภาค				
		ในเขต	นอก เขต	กทม.	ภาค กลาง	ภาค เหนือ	ภาค อีสาน	ภาค ใต้
3. ขนาดพื้นที่ของบ้าน								
3.1 ขนาดพื้นที่ เฉพาะตัวบ้าน		NS		NS				
- มากกว่า 5 ตร.ม.	2948 (100.0)	1539 (99.9)	1409 (100.0)	451 (99.8)	617 (100.0)	620 (100.0)	631 (100.0)	629 (100.0)

คุณลักษณะทั่วไปของ สภาพแวดล้อมของบ้าน	รวมทั้ง ประเทศ	เขตการปกครอง		แยกตามภาค				
		ในเขต	นอก เขต	กทม.	ภาค กลาง	ภาค เหนือ	ภาค อีสาน	ภาคใต้
3.2 ขนาดพื้นที่โล่ง นอกบ้าน		NS		P-value < 0.001				
-น้อยกว่าหรือ เท่ากับ 5 ตร.ม.	724 (23.2)	535 (33.1)	189 (12.6)	188 (38.4)	134 (20.5)	142 (21.8)	130 (19.5)	130 (19.7)
-มากกว่า 5 ตร.ม.	2395 (76.8)	1079 (66.9)	1316 (87.4)	301 (61.6)	519 (79.5)	509 (78.2)	536 (80.5)	530 (80.3)

สถิติ : Chi-square test, NS : ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

1.4 ทำเลที่ตั้งของบ้านที่อยู่อาศัย บ้านของครอบครัวเด็กอายุต่ำกว่า 6 ปี ที่ศึกษาส่วนใหญ่มีเพื่อนบ้านใกล้เคียง ร้อยละ 97.6 สูงสุดในภาคอีสาน ครอบครัวส่วนใหญ่มีบริการชุมชนใกล้เคียง เช่น ร้านค้า/ตลาด/มินิมาร์ท/ห้างสรรพสินค้า ร้อยละ 91.0 รองลงมาเป็นวัด/โบสถ์/มัสยิด ร้อยละ 82.1 โรงเรียน/สถานศึกษา/มหาวิทยาลัย ร้อยละ 81.1 โทรศัพท์สาธารณะ ร้อยละ 76.0 สถานีอนามัย/โรงพยาบาล/คลินิกหมอ ร้อยละ 74.4 หอกระจายข่าว/ศาลาชุมชน ร้อยละ 66.3 และสนามเด็กเล่น/ลานกีฬา/สนามกีฬา ร้อยละ 62.7 ขณะที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก/สถานรับเลี้ยงเด็กใกล้บ้านเพียง ร้อยละ 45.9 มีศาลาอ่านหนังสือ/ห้องสมุด ร้อยละ 34.1 และสวนหย่อม/สวนสาธารณะ ร้อยละ 32.8 ทั้งนี้ชุมชนในเขตเทศบาลมีบริการใกล้บ้านมากกว่านอกเขต สำหรับสถานที่เสี่ยงอันตรายใกล้บ้านของครอบครัวเด็กอายุต่ำกว่า 6 ปี ส่วนใหญ่เป็นร้านขายสุรา ร้อยละ 84.8 บ่อนการพนัน ร้อยละ 17.0 อยู่ใกล้สถานเริงรมย์ ร้อยละ 13.4 และคูน้ำ หนองน้ำ ร้อยละ 58.4 บ้านอยู่ใกล้ชุมชนแออัด ร้อยละ 18.0 มีในพื้นที่กรุงเทพมหานครมากกว่าพื้นที่อื่น (ดังแสดงในตารางที่ 3.4) สำหรับรายละเอียดแยกตามกลุ่มอายุ 1-<3 ปี และ 3-<6 ปี ได้แสดงไว้ใน ภาคผนวก ตารางที่ 7 และ 8 ตามลำดับ

ตารางที่ 3.4 จำนวน (ร้อยละ) ของทำเลที่ตั้งของที่อยู่อาศัยของเด็กอายุ 1-<6 ปี แยกตามภาค

เขตการปกครอง

คุณลักษณะทั่วไปของ สภาพแวดล้อมของบ้าน	รวมทั้ง ประเทศ	เขตการปกครอง		แยกตามภาค				
		ในเขต	นอก เขต	กทม.	ภาค กลาง	ภาค เหนือ	ภาค อีสาน	ภาค ใต้
4. ทำเลที่ตั้งของ ที่อยู่อาศัย		NS		P-value < 0.001				
4.1 มีเพื่อนบ้านใกล้เคียง	3042 (97.6)	1574 (97.5)	1468 (97.7)	471 (96.1)	633 (96.9)	637 (97.5)	657 (99.2)	644 (97.9)

คุณลักษณะทั่วไปของ สภาพแวดล้อมของบ้าน	รวมทั้ง ประเทศ	เขตการปกครอง		แยกตามภาค				
		ในเขต	นอก เขต	กทม.	ภาค กลาง	ภาค เหนือ	ภาค อีสาน	ภาค ใต้
4.2 มีบริการชุมชน ใกล้บ้าน		P-value < 0.001		P-value < 0.001				
- มีร้านค้า/ตลาด/ มินิมาร์ท/ ห้างสรรพสินค้า	2869 (91.0)	1547 (94.6)	1322 (87.2)	474 (95.6)	577 (87.3)	557 (84.0)	631 (94.3)	630 (95.0)
		P-value < 0.001		P-value < 0.001				
- มีสถานีนอนมัย/โรง- พยาบาล/คลินิกหมอ	2344 (74.4)	1298 (79.4)	1046 (69.0)	390 (78.8)	454 (68.7)	437 (65.8)	540 (80.7)	523 (78.9)
		P-value < 0.001		P-value < 0.001				
- มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก/ สถานรับเลี้ยงเด็ก	1446 (45.9)	837 (51.2)	609 (40.2)	317 (63.9)	231 (34.9)	224 (33.8)	345 (51.6)	329 (49.6)
		NS		P-value < 0.001				
- มีโรงเรียน/สถาน ศึกษา/มหาวิทยาลัย	2555 (81.1)	1331 (81.5)	1224 (80.7)	400 (80.6)	486 (73.6)	473 (71.5)	614 (91.8)	582 (87.8)
		P-value < 0.001		P-value < 0.001				
- มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก/ สถานรับเลี้ยงเด็ก	1446 (45.9)	837 (51.2)	609 (40.2)	317 (63.9)	231 (34.9)	224 (33.8)	345 (51.6)	329 (49.6)
		NS		P-value < 0.001				
- มีโรงเรียน/สถาน ศึกษา/มหาวิทยาลัย	2555 (81.1)	1331 (81.5)	1224 (80.7)	400 (80.6)	486 (73.6)	473 (71.5)	614 (91.8)	582 (87.8)
		P-value < 0.001		P-value < 0.001				
- มีสวนหย่อม/ สวนสาธารณะ	864 (32.8)	575 (44.2)	289 (21.7)	158 (61.5)	210 (33.1)	186 (30.1)	126 (26.6)	184 (28.3)
		P-value < 0.001		P-value < 0.001				
- มีสนามเด็กเล่น/ ลานกีฬา/สนามกีฬา	1973 (62.7)	1075 (66.0)	898 (59.3)	370 (74.9)	366 (55.5)	360 (54.4)	469 (70.2)	408 (61.7)
		NS		P-value < 0.001				
- มีวัด/โบสถ์/มัสยิด	2584 (82.1)	1318 (80.7)	1266 (83.6)	378 (76.4)	525 (79.5)	518 (78.1)	617 (92.4)	546 (82.5)
		P-value < 0.001		P-value = 0.009				
- มีศาลาอ่านหนังสือ/ ห้องสมุด	1073 (34.1)	493 (30.2)	580 (38.3)	138 (27.9)	240 (36.3)	220 (33.2)	227 (34.0)	248 (37.4)

คุณลักษณะทั่วไปของ สภาพแวดล้อมของบ้าน	รวมทั้ง ประเทศ	เขตการปกครอง		แยกตามภาค				
		ในเขต	นอก เขต	กทม.	ภาค กลาง	ภาค เหนือ	ภาค อีสาน	ภาค ใต้
		P-value < 0.001		P-value < 0.001				
- มีหอกระจายข่าว/ ศาลาชุมชน	2088 (66.3)	926 (56.7)	1162 (76.6)	259 (52.3)	424 (64.1)	409 (61.7)	622 (93.1)	374 (56.5)
		P-value < 0.001		P-value < 0.001				
- มีตู้โทรศัพท์ สาธารณะ	2377 (76.0)	1355 (83.7)	1022 (67.8)	438 (89.9)	490 (74.6)	467 (70.8)	536 (80.8)	446 (67.7)
4.3 สถานที่เสี่ยง อันตรายใกล้บ้าน								
		P-value < 0.001		P-value < 0.001				
- มีป้อมการพนัน	537 (17.0)	372 (22.8)	165 (10.9)	188 (38.1)	96 (14.5)	88 (13.3)	63 (9.4)	102 (15.4)
		P-value < 0.001		P-value < 0.001				
- มีร้านขายสุรา	2670 (84.8)	1455 (89.0)	1215 (80.1)	461 (93.3)	539 (81.5)	529 (79.7)	597 (89.4)	544 (82.1)
		P-value < 0.001		P-value < 0.001				
- มีสถานเริงรมย์/บาร์/ ไนท์คลับ	421 (13.4)	364 (22.3)	57 (3.8)	112 (22.7)	61 (9.2)	64 (9.6)	72 (10.8)	112 (16.9)
		P-value < 0.001		P-value < 0.001				
- มีชุมชนแออัด	567 (18.0)	510 (31.3)	57 (3.8)	277 (56.5)	82 (12.4)	89 (13.4)	47 (7.0)	72 (10.9)
		P-value < 0.001		P-value < 0.001				
- มีโรงงานอุตสาหกรรม	406 (12.9)	253 (15.5)	153 (10.1)	85 (17.3)	111 (16.8)	109 (16.4)	43 (6.4)	58 (8.7)
		NS		P-value < 0.001				
- มีคูน้ำ/หนองน้ำ	1847 (58.7)	968 (59.3)	879 (58.0)	310 (63.0)	393 (59.5)	386 (58.1)	322 (48.2)	436 (65.8)
		P-value = 0.039		P-value < 0.001				
- มีเสาไฟฟ้าแรงสูง	1020 (32.4)	505 (31.0)	515 (34.0)	103 (20.9)	235 (35.6)	241 (36.3)	169 (25.3)	272 (41.1)
		P-value < 0.001		P-value < 0.001				
- มีโรงภาพยนตร์	175 (5.6)	167 (10.2)	8 (0.5)	58 (11.8)	28 (4.2)	29 (4.4)	38 (5.7)	22 (3.3)

คุณลักษณะทั่วไปของ สภาพแวดล้อมของบ้าน	รวมทั้ง ประเทศ	เขตการปกครอง		แยกตามภาค				
		ในเขต	นอก เขต	กทม.	ภาค กลาง	ภาค เหนือ	ภาค อีสาน	ภาค ใต้
		NS		P-value = 0.014				
- มีสถานที่ก่อสร้าง	11 (42.3)	7 (46.7)	4 (36.4)	5 (62.5)	2 (100.0)	3 (75.0)	-	1 (33.3)

สถิติ : Chi-square test, NS : ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

1.5 สภาพบริเวณภายนอกตัวบ้าน บริเวณบ้านของครอบครัวเด็กอายุต่ำกว่า 6 ปี ส่วนใหญ่มีต้นไม้ให้ความร่มรื่น ร้อยละ 87.7 โดยเฉพาะพื้นที่ภาคเหนือและภาคใต้ อีกทั้งปลูกดอกไม้ให้ความสดชื่นแจ่มใส ร้อยละ 69.4 โดยเฉพาะพื้นที่ภาคกลาง เป็นบ้านที่อยู่นอกเขตเทศบาลมากกว่าในเขต สำหรับสิ่งรบกวนนอกบ้านมีน้ำเน่า น้ำขัง ร้อยละ 32.9 คอกสัตว์ ร้อยละ 29.2 เสียงดัง ร้อยละ 25.7 มีขยะที่ไม่ได้กำจัด ร้อยละ 21.0 (ดังแสดงในตารางที่ 3.5) สำหรับรายละเอียดแยกตามกลุ่มอายุ 1-<3 ปี และ 3-<6 ปี ได้แสดงไว้ใน ภาคผนวก ตารางที่ 9 และ 10 ตามลำดับ

ตารางที่ 3.5 จำนวน (ร้อยละ) ของสภาพบริเวณภายนอกตัวบ้านของเด็กอายุ 1-<6 ปี แยกตามภาคและเขตการปกครอง

คุณลักษณะทั่วไปของ สภาพแวดล้อมของบ้าน	รวมทั้ง ประเทศ	เขตการปกครอง		แยกตามภาค				
		ในเขต	นอก เขต	กทม.	ภาค กลาง	ภาค เหนือ	ภาค อีสาน	ภาค ใต้
5. สภาพบริเวณภายนอกตัวบ้าน								
5.1 ธรรมชาติใน ละแวกบ้าน		P-value < 0.001		P-value < 0.001				
- มีต้นไม้	2764 (87.7)	1320 (80.6)	1444 (95.4)	365 (73.4)	597 (90.5)	602 (90.7)	599 (89.9)	601 (90.6)
		P-value < 0.001		P-value < 0.001				
- มีดอกไม้	2181 (69.4)	1053 (64.5)	1128 (74.7)	285 (57.6)	506 (76.7)	490 (73.8)	442 (66.7)	458 (69.2)
5.2 สิ่งรบกวนใน บริเวณบ้าน		P-value < 0.001		P-value < 0.001				
- มีน้ำขัง/น้ำเน่า	1034 (32.9)	597 (36.5)	437 (29.0)	218 (44.0)	220 (33.4)	238 (36.0)	145 (21.8)	213 (32.2)
		P-value < 0.001		P-value < 0.001				
- มีคอกสัตว์	919 (29.2)	312 (19.0)	607 (40.1)	63 (12.7)	169 (25.6)	163 (24.5)	277 (41.5)	247 (37.3)

คุณลักษณะทั่วไปของ สภาพแวดล้อมของบ้าน	รวมทั้ง ประเทศ	เขตการปกครอง		แยกตามภาค				
		ในเขต	นอก เขต	กทม.	ภาค กลาง	ภาค เหนือ	ภาค อีสาน	ภาค ใต้
		P-value < 0.001		NS				
- มีกองขยะที่ไม่ได้กำจัด	661 (21.0)	297 (18.2)	364 (24.1)	108 (21.8)	128 (19.4)	122 (18.4)	168 (25.3)	135 (20.4)
		P-value < 0.001		P-value < 0.001				
- มีเสียงดัง	805 (25.7)	514 (31.5)	291 (19.3)	167 (33.7)	150 (22.8)	163 (24.6)	183 (27.6)	142 (21.6)

สถิติ : Chi-square test, NS : ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

1.6 สภาพบริเวณภายในบ้าน ครอบครัวเด็กอายุต่ำกว่า 6 ปี ส่วนใหญ่มีสภาพบริเวณภายในบ้านในเรื่องความเป็นสัดส่วนของพื้นที่ใช้สอย ในส่วนของการแยกบริเวณที่ให้นอนจากบริเวณอื่น ร้อยละ 89.4 พบมากในภาคใต้ ร้อยละ 92.8 และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ร้อยละ 92.7 พบน้อยที่สุดในกรุงเทพมหานคร ร้อยละ 83.5 ความเป็นระเบียบในการจัดวางสิ่งของในบ้าน มีการจัดวางเป็นที่เป็นทาง ร้อยละ 73.1 ความสะอาดของพื้นบ้านไม่มีเศษขยะเกลื่อนพื้นบ้าน ร้อยละ 78.8 ในเขตเทศบาลพบมากกว่านอกเขต ส่วนความปลอดภัยในบ้านได้มีการป้องกันอันตรายจากของมีคม/ยา/ปลั๊กไฟ ร้อยละ 78.3 พบในเขตมากกว่านอกเขต ในเรื่องความแออัดของการอยู่อาศัยจำนวนคนไม่เกิน 4 คน ต่อ 1 ห้องนอน พบ ร้อยละ 86.3 พบในเขตเทศบาลมากกว่านอกเขต (ดังแสดงในตารางที่ 3.6)

ตารางที่ 3.6 จำนวน (ร้อยละ) ของสภาพบริเวณภายในบ้านของเด็กอายุ 1-6 ปี แยกตามภาคและเขตการปกครอง

คุณลักษณะทั่วไปของ สภาพแวดล้อมของบ้าน	รวมทั้ง ประเทศ	เขตการปกครอง		แยกตามภาค				
		ในเขต	นอก เขต	กทม.	ภาค กลาง	ภาค เหนือ	ภาค อีสาน	ภาค ใต้
6. สภาพบริเวณภายในบ้าน								
6.1 ความเป็นสัดส่วนของพื้นที่ใช้สอย		NS		P-value < 0.001				
- แยกบริเวณที่ให้นอน	2811 (89.4)	1450 (88.8)	1361 (90.0)	415 (83.5)	581 (88.0)	581 (88.0)	618 (92.8)	616 (92.9)
6.2 ความเป็นระเบียบของการจัดวางสิ่งของ		NS		P-value < 0.001				
- จัดวางเป็นที่เป็นทาง	2295 (73.1)	1217 (74.8)	1078 (71.3)	394 (79.4)	468 (71.3)	470 (71.4)	438 (65.7)	525 (79.3)

คุณลักษณะทั่วไปของสภาพแวดล้อมของบ้าน	รวมทั้งประเทศ	เขตการปกครอง		แยกตามภาค				
		ในเขต	นอกเขต	กทม.	ภาคกลาง	ภาคเหนือ	ภาคอีสาน	ภาคใต้
6.3 ความสะอาดของพื้นบ้าน		NS		P-value < 0.001				
- ไม่มีเศษขยะเกลื่อนพื้นบ้าน	2475 (78.8)	1308 (80.4)	1167 (77.2)	413 (83.3)	519 (79.2)	525 (79.9)	452 (67.7)	566 (85.4)
6.4 ความปลอดภัยในบ้าน		NS		P-value < 0.001				
- มีการป้องกันอันตรายจากของมีคม/ยา/ปลั๊กไฟ	2464 (78.3)	1276 (78.1)	1188 (78.4)	393 (78.9)	502 (76.2)	488 (73.9)	512 (76.6)	569 (85.8)
6.5 ความแออัดของการอยู่อาศัย		P-value = 0.007		NS				
- จำกัดห้องนอน 1 ห้องต่อจำนวนคนไม่เกิน 4 คน	2544 (86.3)	1352 (87.8)	1192 (84.6)	401 (88.7)	529 (85.7)	525 (84.7)	538 (85.3)	551 (87.6)

สถิติ : Chi-square test, NS : ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

เมื่อพิจารณาแยกตามกลุ่มอายุ พบว่า ครอบครัวเด็กอายุ 1-3 ปี ส่วนใหญ่มีสภาพบริเวณภายในบ้านเป็นสัดส่วน มีการจัดพื้นที่ใช้สอยแยกบริเวณที่ใช้นอนจากบริเวณอื่น ความปลอดภัยในบ้านได้มีการป้องกันอันตรายจากของมีคม/ยา/ปลั๊กไฟ ร้อยละ 79.6 ในเรื่องความแออัดของการอยู่อาศัยจำกัดห้องนอน 1 คน ต่อจำนวนคนไม่เกิน 4 คน พบ ร้อยละ 84.1 ดังแสดงในภาคผนวก ตารางที่ 11

ครอบครัวเด็กอายุ 3-6 ปี ส่วนใหญ่มีสภาพบริเวณภายในบ้านในเรื่องความเป็นสัดส่วนของพื้นที่ใช้สอยในส่วนของการแยกบริเวณที่ใช้นอนออกจากบริเวณอื่น ร้อยละ 89.0 ความเป็นระเบียบในการจัดวางสิ่งของในบ้าน โดยจัดวางเป็นที่เป็นทาง ร้อยละ 73.6 ความสะอาดของพื้นบ้านไม่มีเศษขยะเกลื่อนพื้นบ้าน ร้อยละ 78.3 ส่วนความปลอดภัยในบ้านได้มีการป้องกันอันตรายจากของมีคม/ยา/ปลั๊กไฟ ร้อยละ 77.0 ในเรื่องความแออัดของการอยู่อาศัยจำกัดห้องนอน 1 ห้องต่อจำนวนคนไม่เกิน 4 คน พบ ร้อยละ 88.1 ดังแสดงในภาคผนวก ตารางที่ 11

1.7 สถานที่ให้เด็กเล่น บ้านของครอบครัวเด็กอายุต่ำกว่า 6 ปี ไม่จำกัดบริเวณเล่นในบ้าน ร้อยละ 50.0 รองลงมามีบริเวณให้เด็กเล่นโดยเฉพาะ ร้อยละ 39.6 และไม่มีที่ให้เล่นในบ้าน ร้อยละ 6.3 ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ขณะที่บริเวณนอกบ้านที่ให้เด็กเล่น ส่วนใหญ่ไม่จำกัดบริเวณแต่เป็นพื้นที่นอกตัวบ้าน ร้อยละ 33.0 รองลงมามีบริเวณนอกตัวบ้านที่จัดให้เด็กเล่นโดยเฉพาะ ร้อยละ 28.9 และเล่นในสนามเด็กเล่น/สวนสาธารณะ ร้อยละ 25.9 ส่วนใหญ่พบในภาคกลาง (ดังแสดงในตารางที่ 3.7) ทั้งนี้ไม่พบความแตกต่างระหว่างกลุ่มอายุ 1-3 ปี และ 3-6 ปี

ตารางที่ 3.7 จำนวน (ร้อยละ) ของสถานที่ให้เด็กเล่นของเด็กอายุ 1-6 ปี แยกตามภาค เขตการปกครอง

คุณลักษณะทั่วไปของสภาพแวดล้อมของบ้าน	รวมทั้งประเทศ	เขตการปกครอง		แยกตามภาค				
		ในเขต	นอกเขต	กทม.	ภาคกลาง	ภาคเหนือ	ภาคอีสาน	ภาคใต้
7. สถานที่ให้เด็กเล่น								
7.1 บริเวณเล่นในบ้าน		P-value = 0.002		P-value < 0.001				
- มีบริเวณให้เล่นโดยเฉพาะ	1246 (39.6)	687 (42.1)	559 (37.0)	200 (40.5)	252 (38.2)	262 (39.5)	246 (37.0)	286 (43.1)
- ไม่จำกัดบริเวณแต่ส่วนใหญ่เป็นบริเวณในตัวบ้าน	1574 (50.1)	778 (47.7)	796 (52.6)	242 (49.0)	352 (53.4)	338 (51.0)	293 (44.1)	349 (52.6)
- ไม่จำกัดบริเวณแต่ส่วนใหญ่เป็นบริเวณในห้องนอน	75 (2.4)	45 (2.8)	30 (2.0)	15 (3.0)	17 (2.6)	22 (3.3)	11 (1.7)	10 (1.5)
- ไม่มีที่เล่นภายในบ้าน	199 (6.3)	90 (5.5)	109 (7.2)	27 (5.5)	21 (3.2)	31 (4.7)	110 (16.6)	10 (1.5)
- อื่นๆ	49 (1.6)	31 (1.9)	18 (1.2)	10 (2.0)	17 (2.6)	10 (1.5)	4 (0.6)	8 (1.2)
7.2 บริเวณเล่นนอกบ้าน		P-value < 0.001		P-value < 0.001				
- มีบริเวณให้เล่นโดยเฉพาะ	909 (28.9)	524 (32.1)	385 (25.5)	186 (37.4)	187 (28.4)	197 (29.8)	151 (22.9)	188 (28.4)
- ไม่จำกัดบริเวณแต่ส่วนใหญ่เป็นบริเวณสนามเด็กเล่น/สวนสาธารณะ	815 (25.9)	392 (24.0)	423 (28.0)	157 (31.6)	221 (33.5)	201 (30.4)	83 (12.6)	153 (23.1)
- ไม่จำกัดบริเวณแต่ส่วนใหญ่เป็นบริเวณใกล้ๆบ้าน/ในซอย	289 (9.2)	154 (9.4)	135 (8.9)	44 (8.9)	42 (6.4)	53 (8.0)	103 (15.6)	47 (7.1)
- ไม่จำกัดบริเวณแต่ส่วนใหญ่เป็นบริเวณเขตพื้นที่อาศัยนอกตัวบ้าน	1037 (33.0)	501 (30.7)	536 (35.5)	105 (21.1)	181 (27.5)	180 (27.2)	312 (47.3)	259 (39.1)
- อื่นๆ	91 (2.9)	61 (3.7)	30 (2.0)	5 (1.0)	28 (4.2)	31 (4.7)	11 (1.7)	16 (2.4)

สถิติ : Chi-square test, NS : ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

1.8 การจัดหาของเล่นให้เด็ก ในส่วนของสถานที่วางหรือเก็บของเล่น ครอบครัวเด็กอายุน้อยกว่า 6 ปี ส่วนใหญ่ จัดบริเวณให้เก็บของเล่นโดยเฉพาะ ร้อยละ 72.7 ทั้งนี้ในเขตและนอกเขตมีความแตกต่างกัน ครอบครัวในกรุงเทพมหานครมีค่าร้อยละสูงสุด ร้อยละ 88.7 ขณะที่ครอบครัวพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือจัดบริเวณเก็บของเล่นให้เด็กเพียง ร้อยละ 58.0 การจัดหาของเล่นให้เด็ก ส่วนใหญ่ครอบครัวจะซื้อที่มีขายตามท้องตลาด ร้อยละ 94.2 เล่นของใช้ในบ้านหรือใช้วัสดุเหลือใช้ ร้อยละ 3.1 (กลุ่มอายุ 1-<3 ปี ร้อยละ 3.2 และกลุ่มอายุ 3-<6 ปี ร้อยละ 2.9) และทำเองมีจำนวนน้อย ร้อยละ 1.4 (กลุ่มอายุ 1-<3 ปี ร้อยละ 1.2 และกลุ่มอายุ 3-<6 ปี ร้อยละ 1.7 ดังแสดงใน ภาคผนวก ตารางที่ 13 และ 14) ดังแสดงในตารางที่ 3.8

ตารางที่ 3.8 จำนวน (ร้อยละ) ของการจัดหาของเล่นให้เด็กของเด็กอายุ 1-<6 ปี แยกตามภาค
เขตการปกครอง

คุณลักษณะทั่วไปของสภาพแวดล้อมของบ้าน	รวมทั้งประเทศ	เขตการปกครอง		แยกตามภาค				
		ในเขต	นอกเขต	กทม.	ภาคกลาง	ภาคเหนือ	ภาคอีสาน	ภาคใต้
8. การจัดหาของเล่นให้เด็ก								
8.1 สถานที่วาง/เก็บของเล่น		P-value < 0.001		P-value < 0.001				
- มีบริเวณเก็บของเล่นโดยเฉพาะ	2286 (72.7)	1270 (77.8)	1016 (67.2)	441 (88.7)	465 (70.7)	465 (70.3)	386 (58.0)	529 (79.8)
8.2 วิธีจัดหาของเล่นให้เด็ก		NS		P-value < 0.001				
- ซื้อที่มีขายตามท้องตลาด	2955 (94.2)	1548 (94.9)	1407 (93.4)	472 (95.4)	608 (93.0)	614 (92.7)	616 (92.8)	645 (97.4)
- ทำขึ้นเอง	44 (1.4)	20 (1.2)	24 (1.6)	9 (1.8)	11 (1.7)	9 (1.4)	10 (1.5)	5 (0.8)
- ใช้ของใช้ในบ้าน/วัสดุเหลือใช้	96 (3.1)	39 (2.4)	57 (3.8)	7 (1.4)	17 (2.6)	25 (3.8)	36 (5.4)	11 (1.7)
- ทั้ง 1 และ 2	25 (0.8)	12 (0.7)	13 (0.9)	5 (1.0)	13 (2.0)	5 (0.8)	1 (0.2)	1 (0.2)
- ทั้ง 1, 2 และ 3	15 (0.5)	11 (0.7)	4 (0.3)	2 (0.4)	4 (0.6)	8 (1.2)	1 (0.2)	--

สถิติ : Chi-square test, NS : ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

2. ระดับคุณภาพของสภาพแวดล้อมของบ้าน

ระดับคุณภาพของสภาพแวดล้อมของบ้านแบ่งเป็น 3 ระดับได้แก่ ระดับคุณภาพสูง (>p75) ระดับคุณภาพปานกลาง (p25-p75) และระดับคุณภาพต่ำ (<p25) โดยจำแนกตามเขตการปกครองและภาค พบว่า ครอบครัวที่มีสภาพแวดล้อมของบ้านในระดับสูง ร้อยละ 20.9 ระดับปานกลาง ร้อยละ 55.8 และระดับต่ำร้อยละ 23.3 จะเห็นได้ว่าครอบครัวที่ศึกษาส่วนใหญ่มีสภาพแวดล้อมของบ้านในระดับคุณภาพปานกลาง

เมื่อจำแนกตามเขตการปกครอง พบว่า ครอบครัวที่มีสภาพแวดล้อมของบ้านระดับสูง อยู่ในเขตเทศบาล ร้อยละ 17.2 และนอกเขต ร้อยละ 24.8 ระดับปานกลางอยู่ในเขตเทศบาล ร้อยละ 56.6 และนอกเขต ร้อยละ 54.9 และระดับต่ำอยู่ในเขตเทศบาล ร้อยละ 26.0 และนอกเขต ร้อยละ 20.0

เมื่อจำแนกตามภูมิภาค พบว่า ครอบครัวเด็กอายุต่ำกว่า 6 ปี ในพื้นที่กรุงเทพมหานครมีสภาพแวดล้อมของบ้านในระดับสูง ร้อยละ 15.0 ปานกลาง ร้อยละ 52.7 ต่ำ ร้อยละ 32.3 (ตารางที่ 3.9)

ครอบครัวเด็กอายุต่ำกว่า 3 ปี ในกรุงเทพมหานคร มีสภาพแวดล้อมของบ้านในระดับสูง ร้อยละ 17.8 ระดับปานกลาง ร้อยละ 48.7 ระดับต่ำ ร้อยละ 33.5 ครอบครัวเด็กอายุ 3-6 ปี ในกรุงเทพมหานครมีสภาพแวดล้อมของบ้านในระดับสูง ร้อยละ 12.2 ระดับปานกลาง ร้อยละ 56.8 ระดับต่ำ ร้อยละ 31.1 (ตารางที่ 3.10 และ 3.11) ส่วนครอบครัวเด็กอายุต่ำกว่า 6 ปี ในภาคกลาง มีสภาพแวดล้อมของบ้านในระดับสูง ร้อยละ 21.7 ระดับปานกลาง ร้อยละ 52.4 ระดับต่ำ ร้อยละ 25.9 (ตารางที่ 3.9) ครอบครัวเด็กอายุต่ำกว่า 3 ปี ในภาคกลาง มีสภาพแวดล้อมของบ้านในระดับสูง ร้อยละ 32.8 ระดับปานกลาง ร้อยละ 50.8 ระดับต่ำ ร้อยละ 16.4 ครอบครัวเด็กอายุ 3-6 ปี ในภาคกลางมีสภาพแวดล้อมของบ้านในระดับสูง ร้อยละ 26.4 ระดับปานกลาง ร้อยละ 55.8 ระดับต่ำ ร้อยละ 17.8 (ตารางที่ 3.10 และ 3.11)

ครอบครัวเด็กอายุต่ำกว่า 6 ปี ในภาคเหนือมีสภาพแวดล้อมของบ้านในระดับสูง ร้อยละ 22.6 ระดับปานกลาง ร้อยละ 53.7 ระดับต่ำ ร้อยละ 23.7 (ตารางที่ 3.9) ครอบครัวเด็กอายุต่ำกว่า 3 ปี ในภาคเหนือ มีสภาพแวดล้อมของบ้านในระดับสูง ร้อยละ 32.8 ระดับปานกลาง ร้อยละ 50.8 ระดับต่ำ ร้อยละ 16.4 ครอบครัวเด็กอายุ 3-6 ปี ในภาคเหนือมีสภาพแวดล้อมของบ้านในระดับสูง ร้อยละ 12.7 ระดับปานกลาง ร้อยละ 56.5 ระดับต่ำ ร้อยละ 30.8 (ตารางที่ 3.10 และ 3.11)

ครอบครัวเด็กอายุต่ำกว่า 6 ปี ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีสภาพแวดล้อมของบ้านในระดับสูง ร้อยละ 23.0 ระดับปานกลาง ร้อยละ 60.7 ระดับต่ำ ร้อยละ 16.3 (ตารางที่ 3.9) ครอบครัวเด็กอายุต่ำกว่า 3 ปี ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีสภาพแวดล้อมของบ้านในระดับสูง ร้อยละ

27.0 ระดับปานกลาง ร้อยละ 53.7 ระดับต่ำ ร้อยละ 19.3 ครอบครัวเด็กอายุ 3-6 ปี ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีสภาพแวดล้อมของบ้านในระดับสูง ร้อยละ 18.8 ระดับปานกลาง ร้อยละ 68.8 ระดับต่ำ ร้อยละ 13.3 (ตารางที่ 3.10 และ 3.11)

ครอบครัวเด็กอายุต่ำกว่า 6 ปี ในภาคใต้มีสภาพแวดล้อมของบ้านในระดับสูง ร้อยละ 20.3 ระดับปานกลาง ร้อยละ 58.8 ระดับต่ำ ร้อยละ 20.8 (ตารางที่ 3.9) ครอบครัวเด็กอายุต่ำกว่า 3 ปี ในภาคใต้ มีสภาพแวดล้อมของบ้านในระดับสูง ร้อยละ 24.6 ระดับปานกลาง ร้อยละ 53.4 ระดับต่ำ ร้อยละ 22.0 ครอบครัวเด็กอายุ 3-6 ปี ในภาคใต้ มีสภาพแวดล้อมของบ้านในระดับสูง ร้อยละ 16.3 ระดับปานกลาง ร้อยละ 64.1 ระดับต่ำ ร้อยละ 19.7 (ตารางที่ 3.10 และ 3.11)

จะเห็นได้ว่า ครอบครัวในพื้นที่กรุงเทพมหานครและภูมิภาคต่างๆ ส่วนใหญ่มีสภาพแวดล้อมของบ้านในระดับคุณภาพปานกลาง พื้นที่กรุงเทพมหานคร ภาคกลาง และภาคเหนือมีครอบครัวที่มีสภาพแวดล้อมของบ้านในระดับต่ำมากกว่าระดับสูง ในขณะที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ มีครอบครัวที่มีสภาพแวดล้อมของบ้านในระดับสูงมากกว่าระดับต่ำ

ตารางที่ 3.9 แสดงระดับคุณภาพของสภาพแวดล้อมบ้าน ครอบครัววัยเด็กอายุต่ำกว่า 6 ปี แยกตามภาคและเขตการปกครอง

คุณภาพของ สภาพแวดล้อมบ้าน	ทั่วประเทศ			กทม.			กลาง			เหนือ			อีสาน			ใต้		
	รวม	ใน เขต	นอก เขต	รวม	ใน เขต	นอก เขต	รวม	ใน เขต	นอก เขต	รวม	ใน เขต	นอก เขต	รวม	ใน เขต	นอก เขต	รวม	ใน เขต	นอก เขต
- ต่ำ (<p25)	687 (23.3)	401 (26.0)	286 (20.3)	146 (32.3)	81 (30.7)	79 (22.4)	160 (25.9)	81 (30.7)	79 (22.4)	147 (23.7)	75 (27.5)	72 (20.7)	103 (16.3)	44 (15.8)	59 (16.7)	131 (20.8)	55 (20.1)	76 (21.3)
- ปานกลาง (p25-p75)	1647 (55.8)	874 (56.8)	773 (54.9)	238 (52.7)	145 (54.9)	178 (50.4)	323 (52.4)	145 (54.9)	178 (50.4)	333 (53.7)	138 (50.5)	195 (56.2)	383 (60.7)	174 (62.6)	209 (59.2)	370 (58.8)	179 (65.6)	191 (53.7)
- สูง (>p75)	615 (20.9)	265 (17.2)	350 (24.8)	68 (15.0)	38 (14.4)	96 (27.2)	134 (21.7)	38 (14.4)	96 (27.2)	140 (22.6)	60 (22.0)	80 (23.1)	145 (23.0)	60 (21.6)	85 (24.1)	128 (20.3)	39 (14.3)	89 (25.0)

หมายเหตุ ตัวเลขในตารางเป็นจำนวน (ร้อยละ)

ตารางที่ 3.10 แสดงระดับคุณภาพของสภาพแวดล้อมบ้าน เด็ก 1-3 ปี (HOME 1) แยกตามภาค และเขตการปกครอง

คุณภาพของ สภาพแวดล้อมบ้าน	ทั่วประเทศ			กทม.			กลาง			เหนือ			อีสาน			ใต้		
	รวม	ใน เขต	นอก เขต	รวม	ใน เขต	นอก เขต	รวม	ใน เขต	นอก เขต	รวม	ใน เขต	นอก เขต	รวม	ใน เขต	นอก เขต	รวม	ใน เขต	นอก เขต
- ต่ำ (<p25)	363 (24.5)	215 (27.6)	148 (21.1)	77 (33.5)	77 (33.5)	--	106 (33.8)	54 (40.0)	52 (29.1)	50 (16.4)	29 (21.5)	21 (12.4)	62 (19.3)	24 (16.9)	38 (21.1)	68 (22.0)	31 (22.8)	37 (21.4)
- ปานกลาง (p25-p75)	759 (51.3)	399 (51.3)	360 (51.3)	112 (48.7)	112 (48.7)	--	154 (49.0)	64 (47.4)	90 (50.3)	155 (50.8)	66 (48.9)	89 (52.4)	173 (53.7)	75 (52.8)	98 (54.4)	165 (53.4)	82 (60.3)	83 (48.0)
- สูง (>p75)	358 (24.2)	164 (21.1)	194 (27.6)	41 (17.8)	41 (17.8)	--	54 (17.2)	17 (12.6)	37 (20.7)	100 (32.8)	40 (29.6)	60 (35.3)	87 (27.0)	43 (30.3)	44 (24.4)	76 (24.6)	23 (16.9)	53 (30.6)

หมายเหตุ ตัวเลขในตารางเป็นจำนวน (ร้อยละ)

ตารางที่ 3.11 แสดงระดับคุณภาพของสภาพแวดล้อมบ้าน เด็ก 3-6 ปี (HOME 2) แยกตาม ภาค และเขตการปกครอง

คุณภาพของ สภาพแวดล้อมบ้าน	ทั่วประเทศ			กทม.			กลาง			เหนือ			อีสาน			ใต้		
	รวม	ใน เขต	นอก เขต	รวม	ใน เขต	นอก เขต	รวม	ใน เขต	นอก เขต	รวม	ใน เขต	นอก เขต	รวม	ใน เขต	นอก เขต	รวม	ใน เขต	นอก เขต
- ต่ำ (<p25)	324 (22.1)	186 (24.4)	138 (19.5)	69 (31.1)	69 (31.1)	--	54 (17.8)	27 (20.9)	27 (15.5)	97 (30.8)	46 (33.3)	51 (28.8)	41 (13.3)	20 (14.7)	21 (12.1)	63 (19.7)	24 (17.5)	39 (21.3)
- ปานกลาง (p25-p75)	888 (60.4)	475 (62.3)	413 (58.4)	126 (56.8)	126 (56.8)	--	169 (55.8)	81 (62.8)	88 (50.6)	178 (56.5)	72 (52.2)	106 (59.9)	210 (68.0)	99 (72.8)	111 (64.2)	205 (64.1)	97 (70.8)	108 (59.0)
- สูง (>p75)	257 (17.5)	101 (13.3)	156 (22.1)	27 (12.2)	27 (12.2)	--	80 (26.4)	21 (16.3)	59 (33.9)	40 (12.7)	20 (14.5)	20 (11.3)	58 (18.8)	17 (12.5)	41 (23.7)	52 (16.3)	16 (11.7)	36 (19.7)

หมายเหตุ ตัวเลขในตารางเป็นจำนวน (ร้อยละ)

3. ความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพของสภาพแวดล้อมของบ้านกับปัจจัยด้านครอบครัว

ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับระดับคุณภาพของสภาพแวดล้อมของบ้านครอบครัวเด็กอายุต่ำกว่า 6 ปี คือ การศึกษาของพ่อแม่ อาชีพของแม่ การเป็นเจ้าของบ้าน จำนวนบุตร จำนวนคนในบ้าน ภาวะวิกฤตในครอบครัว และความสัมพันธ์ในครอบครัว (ดังแสดงในตารางที่ 3.12)

ตารางที่ 3.12 แสดงปัจจัยด้านครอบครัวเด็กอายุ 1-6 ปีที่มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมของบ้าน

ปัจจัยด้านครอบครัว	คุณภาพของสภาพแวดล้อมบ้าน : จำนวน (ร้อยละ)			P-value
	ต่ำ	ปานกลาง	สูง	
การศึกษาของพ่อ				0.003
- ประถมศึกษา	332(26.2)	685(54.0)	251(19.8)	
- มัธยมศึกษา	185(21.6)	494(57.6)	178(20.8)	
- ปวช./ปวส./ปวท.	78(19.3)	238(58.8)	89(22.0)	
-ปริญญาตรี/สูงกว่าปริญญาตรี	47(20.1)	121(51.7)	66(28.2)	
- อื่นๆ	23(29.9)	45(58.4)	9(11.7)	
การศึกษาของแม่				<0.001
- ประถมศึกษา	361(25.7)	789(56.1)	257(18.3)	
- มัธยมศึกษา	189(22.2)	466(54.8)	195(22.9)	
- ปวช./ปวส./ปวท.	52(16.6)	192(61.1)	70(22.3)	
-ปริญญาตรี/สูงกว่าปริญญาตรี	35(15.9)	120(54.5)	65(29.5)	
- อื่นๆ	40(33.3)	64(53.3)	16(13.3)	
อาชีพของแม่				0.009
-งานวิชาชีพ	9(10.1)	57(64.0)	23(25.8)	
-งานบริการ บริหาร ธุรกิจ ค้าขาย	179(21.7)	461(56.0)	183(22.2)	
-เกษตรกร/คนงาน	271(22.9)	671(56.7)	242(20.4)	
-ไม่ได้ปฏิบัติงานเชิงเศรษฐกิจ/ ไม่ม้งาน	217(27.0)	433(53.9)	154(19.2)	
สภาพการครอบครองที่อยู่อาศัย				<0.001
- เป็นเจ้าของบ้านและที่ดิน และเจ้าของห้องชุด	344(19.0)	1032(57.1)	431(23.9)	
- เป็นเจ้าของบ้านแต่ต้องเช่าที่ดิน	66(39.8)	77(46.4)	23(13.9)	
- บ้านเช่า	108(30.6)	203(57.5)	42(11.9)	

ปัจจัยด้านครอบครัว	คุณภาพของสภาพแวดล้อมบ้าน : จำนวน (ร้อยละ)			P-value
	ต่ำ	ปานกลาง	สูง	
- อยู่โดยไม่ต้องเสียค่าเช่า	167(27.0)	333(53.9)	118(19.1)	
จำนวนบุตร				0.011
- ไม่เกิน 2 คน	545(22.5)	1346(55.7)	527(21.8)	
- มากกว่า 2 คน	136(26.4)	295(57.3)	84(16.3)	
จำนวนคนในบ้าน				<0.001
- ไม่เกิน 4 คน	253(19.8)	718(56.2)	307(24.0)	
- มากกว่า 4 คน	434(26.0)	929(55.6)	308(18.4)	
ภาวะวิกฤตในครอบครัว				<0.001
- ต่ำ (<p25)	115(18.8)	346(56.4)	152(24.8)	
- ปานกลาง (p25-p75)	343(22.1)	867(55.9)	341(22.0)	
- สูง (>p75)	201(31.8)	346(54.7)	86(13.6)	
ความสัมพันธ์ในครอบครัว				0.004
- Extreme	5(31.3)	10(62.5)	1(6.3)	
- moderate	40(35.4)	55(48.7)	18(15.9)	
- midrange	359(23.8)	859(56.9)	291(19.3)	
- balanced	283(21.6)	723(55.1)	305(23.3)	

*สถิติ : chi-square test

เมื่อพิจารณาแยกตามกลุ่มอายุพบว่า ปัจจัยด้านครอบครัวเด็ก อายุ 1-<3 ปี คือ การศึกษาของพ่อแม่ อาชีพของแม่ การเป็นเจ้าของบ้าน จำนวนบุตร จำนวนคนในบ้าน รายได้ของครอบครัว ภาวะวิกฤตในครอบครัว และความสัมพันธ์ในครอบครัว มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับระดับคุณภาพของสภาพแวดล้อมของบ้าน (ดังแสดงใน ภาคผนวก ตารางที่ 15)

สำหรับเด็กอายุ 3-<6 ปี พบว่า จำนวนคนในบ้านมีความสัมพันธ์กับระดับคุณภาพของสภาพแวดล้อมของบ้านอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ คือ ครอบครัวที่มีจำนวนคนในบ้านไม่เกิน 4 คน มีความสัมพันธ์กับระดับคุณภาพของสภาพแวดล้อมของบ้านสูง (ดังแสดงใน ภาคผนวก ตารางที่ 16)

สรุปผลการศึกษา

การศึกษาสภาพแวดล้อมของบ้านของครอบครัวเด็กอายุ 1-6 ปี ในการศึกษาครั้งนี้ สรุปได้ว่า

1. **ลักษณะทางกายภาพของสภาพแวดล้อมของบ้าน** ครอบครัวส่วนใหญ่มีบ้านอยู่อาศัยเป็นบ้านถาวร อยู่ในเขตการปกครองมากกว่าอยู่นอกเขตการปกครอง ลักษณะบ้านส่วนใหญ่เป็นบ้านเดี่ยว รองลงมาเป็นบ้านห้องแถวหรือทาวน์เฮ้าส์ และบ้านหลายหลังอยู่ในบริเวณเดียวกัน ระยะเวลาอยู่อาศัยในบ้านที่อยู่ปัจจุบันมากกว่า 3 ปี ซึ่งในพื้นที่กรุงเทพมหานครมีน้อยกว่าครอบครัวภาคอื่น ขนาดพื้นที่ของบ้าน ครอบครัวส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในบ้านที่มีพื้นที่มากกว่า 5 ตารางเมตร และมีพื้นที่โล่งนอกบ้านมากกว่า 5 ตารางเมตร ทำเลที่ตั้งของบ้านที่อยู่อาศัย ส่วนใหญ่มีเพื่อนบ้านใกล้เคียง โดยเฉพาะครอบครัวในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ครอบครัวส่วนใหญ่มีแหล่งประโยชน์ใกล้บ้าน เช่น ร้านค้าหรือตลาด อยู่ใกล้ศาสนสถาน สถานศึกษา แหล่งที่อยู่มีโทรศัพท์สาธารณะ มีสถานพยาบาล มีหอกระจายข่าวหรือศาลาชุมชน และสนามเด็กเล่น/ลานกีฬา/สนามกีฬา ร้อยละ 62.7 ขณะที่มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก/สถานรับเลี้ยงเด็กใกล้บ้านเพียง ร้อยละ 45.9 มีศาลาอ่านหนังสือ/ห้องสมุด ร้อยละ 34.1 และสวนหย่อม/สวนสาธารณะ ร้อยละ 32.8 ทั้งนี้ชุมชนในเขตเทศบาลมีบริการใกล้บ้านมากกว่านอกเขต สำหรับสถานที่เสี่ยงอันตรายใกล้บ้านของครอบครัวเด็กอายุต่ำกว่า 6 ปี ส่วนใหญ่เป็นร้านขายสุรา ร้อยละ 84.8 ป่อนการพนัน ร้อยละ 17.0 อยู่ใกล้สถานเริงรมย์ ร้อยละ 13.4 และคูน้ำ หนองน้ำ ร้อยละ 58.4 บ้านอยู่ใกล้ชุมชนแออัด ร้อยละ 18.0 มีในพื้นที่กรุงเทพมหานครมากกว่าพื้นที่อื่น มีสิ่งรบกวนนอกบ้านมีน้ำเน่า น้ำขัง ร้อยละ 32.9 คอกสัตว์ ร้อยละ 29.2 เสียงดัง ร้อยละ 25.7 มีขยะที่ไม่ได้กำจัด ร้อยละ 21.0

สภาพบริเวณบ้านของครอบครัวเด็กอายุ 1-6 ปี ส่วนใหญ่มีต้นไม้ให้ความร่มรื่นโดยเฉพาะพื้นที่ภาคเหนือ อีกทั้งปลูกดอกไม้ให้ความสดชื่นแจ่มใส สำหรับสิ่งรบกวนนอกบ้านมีบ้าง เช่น น้ำเน่า หรือน้ำขัง คอกสัตว์ เสียงดัง สภาพภายในบ้าน ส่วนใหญ่มีการจัดวางข้าวของเป็นที่ เป็นทางพื้นบ้านสะอาดไม่มีเศษขยะเกลื่อนพื้นบ้าน ส่วนความปลอดภัยในบ้านได้มีการป้องกันอันตรายจากของมีคม ยาและปลั๊กไฟ ในเรื่องความแออัดของการอยู่อาศัย จำนวนคนไม่เกิน 4 คน ต่อ 1 ห้องนอน ร้อยละ 86.3

การมีบริเวณให้เด็กเล่นในบ้าน ร้อยละ 50.0 และไม่มีที่ให้เล่นในบ้าน ร้อยละ 6.3 ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ขณะที่บริเวณนอกบ้านที่ให้เด็กเล่น ส่วนใหญ่ไม่จำกัดบริเวณแต่เป็นพื้นที่นอกตัวบ้าน ร้อยละ 33.0 รองลงมามีบริเวณนอกตัวบ้านที่จัดให้เด็กเล่นโดยเฉพาะ ร้อยละ 28.9 และเล่นในสนามเด็กเล่น/สวนสาธารณะ ร้อยละ 25.9 ส่วนใหญ่พบใน

ภาคกลาง การจัดหาของเล่นให้เด็ก ส่วนใหญ่ครอบครัวจะซื้อที่มีขายตามท้องตลาด ร้อยละ 94.2 เล่นของใช้ในบ้านหรือใช้วัสดุเหลือใช้ ร้อยละ 3.1 และทำเองมีจำนวนน้อย ร้อยละ 1.4

2. **ระดับคุณภาพของสภาพแวดล้อมของบ้าน** ระดับคุณภาพของสภาพแวดล้อมของระดับสูง ร้อยละ 20.9 ระดับปานกลาง ร้อยละ 55.8 และระดับต่ำ ร้อยละ 23.3 จะเห็นได้ว่า ครอบครัวที่ศึกษาส่วนใหญ่มีสภาพแวดล้อมของบ้านในระดับคุณภาพปานกลาง อยู่นอกเขตเทศบาลมากกว่าในเขตเทศบาล

3. **ความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพของสภาพแวดล้อมของบ้านกับปัจจัยด้านครอบครัว** ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับระดับคุณภาพของสภาพแวดล้อมของบ้านครอบครัวเด็กอายุ ต่ำกว่า 6 ปี คือ การศึกษาของพ่อแม่ อาชีพของแม่ การเป็นเจ้าของบ้าน จำนวนบุตร จำนวนคนในบ้าน ภาวะวิกฤตในครอบครัว และความสัมพันธ์ในครอบครัว ส่วนปัจจัยที่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับระดับคุณภาพของสภาพแวดล้อมของบ้านครอบครัวเด็กอายุ 1-<3 ปี มีปัจจัยด้านรายได้ของครอบครัวเพิ่มจากปัจจัยในภาพรวมของกลุ่มอายุ 1-<6 ปี ครอบครัวเด็กอายุ 3-<6 ปี ระดับคุณภาพของสภาพแวดล้อมของบ้านมีความสัมพันธ์กับจำนวนคนในบ้านเพียงตัวแปรเดียวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

ทั้งนี้เมื่อเปรียบเทียบคุณภาพของสภาพแวดล้อมของบ้านของครอบครัวเด็กอายุ 1-<3 ปี และ 3-<6 ปี พบว่า ระดับคุณภาพของสภาพแวดล้อมของบ้านของครอบครัวเด็กอายุ 1-<3 ปี ที่ประเมินในระดับคุณภาพสูง (ร้อยละ 24.2) มีมากกว่าของครอบครัวเด็กอายุ 3-<6 ปี (ร้อยละ 17.5) ขณะที่ในระดับคุณภาพปานกลางของครอบครัวอายุ 3-<6 ปี (ร้อยละ 60.4) จะพอๆ กัน ไม่แตกต่างกันมากนัก

อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

สภาพแวดล้อมของบ้านของครอบครัวเด็กอายุ 1-<3 ปี และสภาพแวดล้อมของบ้านของครอบครัวเด็กอายุ 3-<6 ปี มีลักษณะทางกายภาพค่อนข้างคล้ายคลึงกัน ทั้งในเรื่องของประเภทที่อยู่อาศัย ขนาดพื้นที่ของบ้าน ทำเลที่ตั้งของบ้าน สภาพบริเวณภายนอกตัวบ้าน สภาพบริเวณภายในบ้าน สถานที่ให้เด็กเล่น และการจัดหาของเล่นให้เด็ก รวมทั้งเมื่อประเมินระดับคุณภาพของสภาพแวดล้อมของบ้าน พบว่า สภาพแวดล้อมของครอบครัวทั้งสองกลุ่มอายุส่วนใหญ่มีคุณภาพของสภาพแวดล้อมของครอบครัวอยู่ในระดับปานกลาง คิดเป็นร้อยละ 51.3 สำหรับครอบครัวเด็กอายุ 1-<3 ปี และ ร้อยละ 60.4 สำหรับครอบครัวเด็กอายุ 3-<6 ปี รองลงมาเป็นคุณภาพระดับต่ำ คิดเป็น ร้อยละ 24.5 และ 22.1 รวมทั้งคุณภาพระดับสูง คิดเป็น ร้อยละ 24.2 และ 17.5 สำหรับครอบครัวเด็กอายุ 1-<3 ปี และครอบครัวเด็กอายุ 3-<6 ปี ตามลำดับ

จะเห็นได้ว่า การจัดสภาพแวดล้อมของบ้านของครอบครัวเด็กอายุ 1-<6 ปี ส่วนใหญ่มีคุณภาพระดับปานกลาง ซึ่งประเมินในแง่ของความน่าอยู่ของสภาพแวดล้อมภายในบ้านและภายนอกบ้าน โดยพิจารณาปัจจัยสภาพแวดล้อมที่สนับสนุนการอบรมเลี้ยงดูเด็กที่เกี่ยวข้องกับความสะอาดและความปลอดภัยในบ้าน รวมถึงบริการชุมชนใกล้บ้านที่เอื้อต่อการพัฒนาเด็ก และปัจจัยที่ขัดขวางการอบรมเลี้ยงดูเด็กที่เกี่ยวข้องกับความแออัดของการอยู่อาศัย และความจำกัดของพื้นที่ใช้สอยในบ้าน รวมถึงสิ่งรบกวนเสียงอันตรายนอกบ้านเป็นสำคัญ ปัจจัยเหล่านี้มุ่งเน้นคุณภาพของสภาพแวดล้อมของบ้านในเชิงกายภาพ ซึ่งอาจส่งผลโดยอ้อมต่อกระบวนการพัฒนาเด็กที่แตกต่างจากงานวิจัยอื่น โดยเฉพาะงานวิจัยของ Bettye Caldwell และ Robert Bradley (Bradley and Caldwell, 1976; Bradley et al., 1989) ที่พบว่าคุณภาพสภาพแวดล้อมของบ้านมีความสัมพันธ์กับความสามารถทางสติปัญญาของเด็ก โดยปัจจัยสำคัญที่ทำนาย ได้แก่ การมีส่วนร่วมของพ่อแม่ในการเลี้ยงดูเด็ก การจัดหาของเล่นที่เหมาะสมกับวัย การให้โอกาสเด็กได้รับการกระตุ้นประสบการณ์ที่หลากหลาย

การศึกษาสภาพแวดล้อมของครอบครัวในงานวิจัยต่อไป จึงควรพิจารณาการประเมินคุณภาพของสภาพแวดล้อมของครอบครัวทั้งในเชิงกายภาพ และจิตสังคมในลักษณะบูรณาการ การสังเกตสภาพความเป็นอยู่และการดำเนินชีวิตร่วมกันของสมาชิกในครอบครัว โดยเฉพาะพ่อแม่ลูกที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งจำเป็นต้องใช้เวลาในการสร้างความคุ้นเคยกับครอบครัวก่อนที่จะดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลจริง เพื่อให้ได้รับข้อมูลในสภาพที่เป็นจริงมากที่สุด

บทที่ 4

สัมพันธภาพในครอบครัว

ครอบครัวเป็นสถาบันทางสังคมที่สำคัญ เพราะเป็นสถาบันแห่งแรกที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดค่านิยม วิธีประพฤติปฏิบัติและบรรทัดฐานทางสังคมให้แก่สมาชิกรุ่นใหม่ ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวให้ความสำคัญของความรู้สึกว่าสมาชิกแต่ละคนมีค่า มีความเกี่ยวข้องกัน และพร้อมที่จะให้ความช่วยเหลือ โดยการให้คำแนะนำปรึกษาได้ ในครอบครัวที่มีความพร้อมสมบูรณ์ ทุกคนจะมีสำนึกของการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยการรู้จักทั้งการให้และรับ มีความรักความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน ครอบครัวคือ ที่ซึ่งทุกๆ คน สามารถที่จะเป็นตัวของตัวเองได้อย่างเต็มที่ แม้ว่าแต่ละครอบครัวจะมีข้อขัดแย้ง แต่สมาชิกทุกคนก็สามารถแสดงความคิดเห็นของตนให้สมาชิกคนอื่นๆ ในครอบครัวฟังได้ สัมพันธภาพในครอบครัวที่มีลักษณะสมดุลนี้ จึงจะเกื้อกูลให้เด็กเติบโตอย่างมีความสุข

ทบทวนวรรณกรรม

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) ให้ความสำคัญกับการพัฒนาแบบองค์รวมที่ยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา ควบคู่ไปกับการพัฒนาครอบครัวชุมชน และสังคมเป็นแกนหลักในการสร้างรากฐานของสังคมที่เข้มแข็ง จากผลการศึกษาเพื่อพัฒนาตัวชี้วัดครอบครัวอยู่ดีมีสุข (สำนักประเมินผลและเผยแพร่การพัฒนา, 2546) ได้ให้ความหมายขององค์ประกอบด้านสัมพันธภาพในครอบครัวว่า หมายถึง การเกี่ยวข้อง ปฏิสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัวที่เพิ่มความผูกพัน เคารพรักและเอื้ออาทรต่อกัน ซึ่งประเมินได้จากพฤติกรรม การสื่อความหมาย การมีส่วนร่วมปรึกษาหารือ ตัดสินใจและทำกิจกรรมในบรรยากาศที่สงบสุข

การที่ครอบครัวประกอบด้วยบุคคลมากกว่าหนึ่งคนขึ้นไป มาอยู่ร่วมกันนั้น ทำให้ครอบครัวกลายเป็นระบบแห่งความสัมพันธ์ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในครอบครัวนี้ไม่ใช่ความสัมพันธ์ทางเดียวแต่เป็นความสัมพันธ์สองทางที่มีการโต้ตอบกลับไปกลับมา (Sroufe 1989 อ้างตาม อุมพร, 2544) การที่จะเข้าใจสมาชิกของครอบครัว จำเป็นต้องพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลนั้นกับครอบครัวทั้ง

ระบบ ความสัมพันธ์ที่ราบรื่นในครอบครัวเป็นเครื่องมือในการป้องกันปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับเด็กได้อย่างมีประสิทธิภาพ (จรรยา, 2523)

สัมพันธภาพในครอบครัว และคู่สมรส แบ่งได้ 3 องค์ประกอบได้แก่

1. ความผูกพันทางอารมณ์ ที่สมาชิกในครอบครัวมีต่อกัน
2. ความสามารถของครอบครัว ในอันที่จะเปลี่ยนแปลงโครงสร้างแห่งอำนาจ บทบาท รวมทั้งความสัมพันธ์ให้เหมาะสมเพื่อแก้ไขปัญหา

3. การสื่อสารในครอบครัว (อุมาพร, 2544; Olson, 1995)

เมื่อพิจารณาแนวความคิดการปฏิบัติหน้าที่ของครอบครัวใน 3 องค์ประกอบดังกล่าว สามารถแบ่งครอบครัวได้ 3 ลักษณะคือ (อุมาพร, 2544)

1. ครอบครัวที่มีลักษณะสมดุล (balanced family) หมายถึง ครอบครัวที่มีความผูกพันทางอารมณ์และความสามารถของครอบครัวในการเปลี่ยนแปลงอยู่ในระดับกลาง
2. ครอบครัวที่มีลักษณะสุดขั้ว (extreme family) หมายถึง ครอบครัวที่มีการทำหน้าที่ด้านความผูกพันทางอารมณ์ และความสามารถในการเปลี่ยนแปลง มากเกินไปหรือน้อยเกินไป
3. ครอบครัวระดับกลาง (midrange family) หมายถึง ครอบครัวที่มีการทำหน้าที่ ด้านหนึ่งอยู่ในช่วงกลางและอีกด้านหนึ่งอยู่ในช่วงสุดขั้ว

ครอบครัวที่มีลักษณะสมดุลจะมีความแข็งแกร่งที่สุดในการเผชิญกับความเครียด มีกลยุทธ์ที่จะจัดการกับความเครียดอย่างหลากหลายและมีประสิทธิภาพ ความพึงพอใจในชีวิตครอบครัวจะสูงกว่าแบบอื่น

ครอบครัวเป็นจุดเริ่มต้นของการหล่อหลอมจริยธรรม คุณธรรม และทัศนคติต่างๆ ซึ่งสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นในครอบครัว แล้วถ่ายทอดลงสู่เด็กเปรียบเทียบบนเป็นภูมิคุ้มกันที่จะเป็นพื้นฐานติดอยู่ในความรู้สึกสร้างเป็นทัศนคติของคนๆ นั้น ซึ่งจะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ต่อไปในอนาคต การอบรมเลี้ยงดูของแต่ละครอบครัวอาจแตกต่างกัน การแนะนำสั่งสอนหรือพฤติกรรม กิริยาท่าทางต่างๆ ที่สมาชิกในครอบครัวปฏิบัติต่อกันนั้นจะถ่ายทอดลงสู่เด็ก (กฤษณา, 2537)

ปัจจัยด้านครอบครัวมีผลกระทบต่ออบรมเลี้ยงดูเด็กและพัฒนาการของเด็กเป็นอย่างมาก จากการศึกษาของกุล และคณะ (2541) พบว่า ตัวแปรทางสังคม ได้แก่ ลักษณะและโครงสร้างของครอบครัว (ขนาดของครอบครัว สภาพที่อยู่อาศัย) ความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว (การทะเลาะเบาะแว้ง) เป็นต้น มีความสัมพันธ์กับการอบรมเลี้ยงดูเด็กและปัญหา พัฒนาการของเด็ก นอกจากนี้ครอบครัวยังเป็นระบบที่มีอิทธิพลต่อสมาชิกในครอบครัว ครอบครัวที่มีสัมพันธภาพที่ไม่ดีจะเกิดความขัดแย้งระหว่างสมาชิกในครอบครัว ทำให้เกิดความไม่มั่นคงต่อพฤติกรรมการแสดงออกในช่วงระยะวัย

รุ่น ซึ่งจะเป็นจุดอ่อนที่ทำให้สัมพันธภาพในครอบครัวเปราะบาง สัมพันธภาพในครอบครัวระหว่างสมาชิกไม่ดีจะส่งผลด้านจิตใจ โดยเฉพาะในวัยรุ่นตอนต้นทั้งเพศชายและเพศหญิงที่ยังต้องพึ่งพาครอบครัว (Hurlock, 1980)

สถาบันครอบครัวที่มีบรรยากาศของความเป็นมิตร ช่วยเหลือเกื้อกูลกันจะเป็นครอบครัวที่แข็งแกร่งและอบอุ่น เด็กจะมีความรู้สึกที่ดีและสามารถช่วยเหลือสังคมภายนอกได้ (อ่ำไพรัตน์, 2533) ตรงกันข้าม หากครอบครัวไม่มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันขาดผู้ให้ความช่วยเหลือจะทำให้เกิดเผชิญปัญหาการปรับตัวที่ไม่ดี (ประเวศ, 2532) ในครอบครัวที่อบอุ่น สมาชิกภายในบ้านมีสัมพันธภาพที่ดีต่อกันระหว่างพ่อแม่ลูก การช่วยเหลือที่เหมาะสมจะส่งเสริมให้มีพัฒนาการแต่ละวัยเหมาะสม

สมพงษ์ ธนสัญญา (มปป.) ศึกษาสรุปภาพเกี่ยวกับความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัวที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสมาชิกในครอบครัวและสังคมโดยรวม การเสริมสร้างความสัมพันธ์ในครอบครัวให้มีความมั่นคงและเครื่องมือในการแก้ไขปัญหาของบุคคลในครอบครัวนับเป็นเรื่องที่สำคัญ เนื่องจากครอบครัวประกอบด้วย การติดต่อสื่อสาร ทักษะคิด และการปฏิบัติตนได้ตอบกันระหว่างสมาชิกบรรดาบิดามารดาและบุตร พี่และน้อง และสมาชิกทุกคน

ลักษณะความสัมพันธ์ของสมาชิกในครอบครัว ประกอบด้วย

1. ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยา สามีภรรยาเป็นจุดเริ่มต้นของสัมพันธภาพที่สำคัญที่สุดในครอบครัวเพราะถ้าคู่สมรส สามีภรรยามีความรักใคร่เข้าใจซึ่งกันและกัน มีสัมพันธภาพที่ดีต่อกันพยายามปรับตัวเข้าหากัน ร่วมมือร่วมใจช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ตลอดจนรับผิดชอบและแก้ไขปัญหาต่างๆ ภายในครอบครัวร่วมกัน ย่อมทำให้ครอบครัวมีความราบรื่นมั่นคง สมาชิกอื่นๆ ในครอบครัวก็พลอยมีความสุขไปด้วย โดยเฉพาะบุตร ถ้าครอบครัวมีสภาพความขัดแย้งสูงย่อมกระทบกระเทือนจิตใจอย่างมาก

2. ความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาและบุตร สายใยความสัมพันธ์ระหว่างบิดามารดาและบุตร จะแน่นแฟ้นดีอยู่เสมอถ้าบิดามารดาทำตัวเป็นหลัก มีความรักใคร่ ผูกพัน ห่วงใยกัน คิดถึงจิตใจของกันและกัน ความรักใคร่ผูกพันนี้จะมีผลผูกพันรักใคร่ต่อบุตรให้แน่นแฟ้นต่อไป

3. ความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้อง มีความรักใคร่ ห่วงใย เกื้อกูลกัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ทั้งนี้ความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องจะแน่นแฟ้นย่อมขึ้นอยู่กับสัมพันธ์ ความยุติธรรม ความรัก ความเข้าใจของพ่อแม่ที่มีต่อลูกทุกคนเท่าๆ กันด้วย

นอกจากนี้ยังมีผู้ที่ศึกษาพฤติกรรมที่แสดงถึงสัมพันธภาพที่ดีในครอบครัวดังนี้ (กุหลาบและคณะ, 2541; กุลวรรณ, 2526)

1. มีความผูกพัน เอาใจใส่ดูแล มีการช่วยเหลือกันในครอบครัว เมื่อมีเรื่องขัดแย้งก็พยายามที่จะช่วยคลี่คลายปัญหาต่างๆ บิดามารดาดูแลเอาใจใส่ต่อบุตรในเรื่องของสุขภาพ อาหาร เงิน การเดินทาง ความทุกข์และความสุข รู้สิ่งที่บุตรชอบ รู้จักจุดเด่นจุดด้อย ของคนในครอบครัว ทุกคนในครอบครัวมีการปรับความรู้สึกซึ่งกันและกันเพื่อช่วยให้มีการตอบสนองที่ดีต่อกันและกัน

2. การมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น การรับรู้เรื่องราวต่างๆ เช่นปัญหาทางการเงิน ปัญหาทางการทำงาน เป็นต้น นอกจากนี้บุตรควรมีส่วนร่วมในการตัดสินใจกระทำสิ่งต่างๆ ภายในบ้าน การจัดระเบียบ กฎเกณฑ์ต่างๆ ภายในบ้าน ส่วนบิดามารดาจะต้องรับฟังความคิดเห็นของบุตร ไม่ควรปฏิเสธข้อเสนอนั้นหรือไม่เห็นด้วยกับการกระทำต่างๆ เมื่อไม่เห็นชอบควรมีการประนีประนอมเพื่อหาทางออกร่วมกัน

3. การเคารพซึ่งกันและกัน พฤติกรรมที่แสดงออกเช่น การฟังกัน การเคารพในความคิดเห็นที่แตกต่างกัน การเกรงใจซึ่งกันและกัน ความเกรงใจเป็นสิ่งที่มีความค่า และจะช่วยให้ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลดีขึ้น

4. มีความรับผิดชอบกิจกรรม บทบาทภาระหน้าที่ในครอบครัวในฐานะสมาชิกคนหนึ่ง การอยู่ร่วมกันในครอบครัวต่างคนต่างมีบทบาทหน้าที่ ทั้งต่อตนเองและสมาชิกในครอบครัว ซึ่งบทบาทหน้าที่เหล่านี้เกิดจากความคาดหวังของตนเอง และความคาดหวังของสมาชิกแต่ละคนในครอบครัว ดังนั้นสมาชิกในครอบครัวควรตกลงกันให้ดีกว่าเรื่องใด ควรจะเป็นเรื่องของสมาชิกคนใดมีสัดส่วนอย่างไร และวิธีการร่วมรับผิดชอบในกิจกรรมใด เพื่อการบริหารครอบครัวให้เป็นสุข

5. มีความไว้วางใจซึ่งกันและกัน ความไว้วางใจเป็นรากฐานที่ทำให้เกิดสัมพันธภาพในครอบครัว ความไว้วางใจควรมีต่อกันทั้งทางกายและทางใจ เป็นการช่วยให้เกิดความสบาย ไร้ความกังวล หรือความกลัวแก่สมาชิกในครอบครัว มีความรู้สึกว่าครอบครัวเป็นที่พึ่งพา เป็นแหล่งพักพิง ครอบครัวที่ไม่ได้สร้างรากฐานที่ดี ในเรื่องของความไว้วางใจ บุคลิกภาพของบุตร ในครอบครัว จะอยู่ในสภาพของการขาดความไว้วางใจ อาจนำไปสู่ภาวะเก็บกดหรือมีปมด้อย พฤติกรรมที่บิดามารดา แสดงความไว้วางใจในตัวบุตร เช่น ปลดปล่อยให้บุตรช่วยเหลือตนเองในกิจกรรมที่บุตรสามารถปฏิบัติด้วยตนเองได้อย่างเหมาะสม และให้มีความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนเองไม่ปกป้องคุ้มครองบุตรมากเกินไปเสมือนลูกเป็นเด็กเล็ก การเห็นด้วยกับการที่บุตรไปมีกิจกรรมกับเพื่อนๆ โดยไม่ขัดขวาง หรือแสดงถึงความไม่ไว้วางใจในการไปร่วมกิจกรรมนอกบ้าน

6. การให้พลังแก่สมาชิกในครอบครัว ได้แก่การให้กำลังใจกันอาจจะแสดงออกเป็นคำพูด หรือท่าทางที่ให้การสนับสนุน ชมเชย เมื่อประสบความสำเร็จในการเรียนหรือการทำงาน ช่วยแนะแนว

ทางในการหาทางออกเมื่อมีปัญหา ไม่ว่าจะ กล่าวโทษ ว่าเป็นความผิด มีการให้อภัยกันเมื่อมีการจดจำความผิดนั้น แล้วนำไปต่อว่าบุตรในโอกาสต่อไปเพราะอาจทำให้บุตรคิดว่า บิดามารดาไม่รักตน

7. การสื่อสารในครอบครัว ควรใช้ปิยะวาจาระหว่างสามีภรรยา บิดามารดากับบุตร การสื่อสารอาจใช้รูปแบบที่ใช้ภาษาพูดหรือภาษาเขียน การใช้คำตำหนิควรใช้ด้วยคำที่น่าฟัง

8. การพักผ่อนและการใช้เวลาร่วมกันอย่างมีคุณค่าและคุณภาพ สมาชิกในครอบครัวควรหาเวลาอยู่ด้วยกันถามไถ่สารทุกข์สุกดิบระหว่างกัน ช่วยกันแก้ปัญหาต่างๆ ที่มี เมื่อมีเวลว่างบิดามารดา บุตรควรมีกิจกรรมร่วมกันในการพักผ่อนหย่อนใจเช่น การไปเที่ยวทางไกล ไปรับประทานอาหารนอกบ้าน การไปเยี่ยมญาติ เป็นต้น

9. การปรับตัวตามภาวะที่เปลี่ยนแปลงของสมาชิกในครอบครัว เนื่องจากครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาได้มีอยู่หนึ่ง เช่น บุตรเกิดใหม่เติบโตเป็นทารก เป็นเด็กเล็ก มีพัฒนาการตามวัยเป็นวัยรุ่น บิดามารดาจะต้องปรับตัวตามความเปลี่ยนแปลงของบุตร อีกทั้งตัวบิดามารดาเองก็มีการเปลี่ยนแปลงไปตามวัย ดังนั้นสมาชิกในครอบครัวจะต้องตระหนักในเรื่องของความเปลี่ยนแปลงนี้ และปรับตัวตามความเปลี่ยนแปลงนั้นๆ ในฐานะที่ตนเองมีการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวในฐานะที่จะต้องสัมพันธ์กับความเปลี่ยนแปลงของผู้อื่น จากการศึกษาของ กุลวรรณ (2526) พบว่า วัยรุ่นที่มีความสัมพันธ์ในครอบครัวดี จะมีการปรับตัวดี แต่ถ้าวัยรุ่นมีสัมพันธ์ภาพในครอบครัวไม่ดี ก็จะปรับตัวไม่ดีไปด้วย ทั้งนี้เนื่องมาจากสภาพบ้านที่อบอุ่น ภายในบ้านมีสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกันระหว่างบิดามารดาบุตร ทำให้บุตรสามารถปรับตัวได้ และเข้าสังคมได้ โดยไม่ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆ

10. การแสดงความรัก ความอบอุ่นในครอบครัว ความรัก ความห่วงใย ที่บิดามารดามอบให้แก่บุตรนั้นต้องดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง การสัมผัสเช่น การโอบกอดเกี้ยวแขน หรือหอมแก้ม ควรกระทำให้เหมาะสมกับกาลเทศะและวัยของบุตร (นิคม, 2544) เมื่อบุตรอยู่ในวัยทารก บิดามารดาควรกอดหรือหอมแก้มเพื่อแสดงความรัก แต่เมื่อบุตรโตขึ้นก็อาจเกี้ยวแขน โอบไหล่กันแทน เพราะการแสดงความรักและความอบอุ่นเป็นธรรมชาติของมนุษย์

อำพล สุอำพัน อ้างถึงใน จันทิรา และ อมรกุล (2537) มีความเห็นว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลสำคัญที่สุดต่อครอบครัว คือสายสัมพันธ์อันดีระหว่างบิดามารดาและบุตร มีความรัก ความอบอุ่นต่อกัน อีกทั้งภายในครอบครัวต้องมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีเวลาที่มีความอดทน มีการสร้างความผูกพันที่กระชับและมั่นคง มีความเข้าใจซึ่งกันและกัน

Durkheim อ้างถึงใน Umberson (1992) มีความเห็นว่า สัมพันธภาพที่ใกล้ชิด เปรียบเสมือนการให้กำลังใจ สัมพันธภาพจะมั่นคงได้ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบดังนี้

1. สัมพันธภาพในครอบครัวจะต้องยั่งยืนและขยายใหญ่

2. บุตรมีความสัมพันธ์ต่อบิดามารดา
3. สังคมจะยกย่องครอบครัวที่มีสัมพันธ์ภาพที่ดี
4. ครอบครัวที่มีสัมพันธ์ภาพที่ดี สมาชิกในครอบครัวจะเกิดความรู้สึกมีคุณค่าและเจตคติที่ดี

ต่อสังคม

5. ความผูกพันระหว่างบิดามารดาและบุตร ต้องมีความเกี่ยวข้องกันตลอดเวลา

ศรีสว่าง พัววงศ์แพทย์ (มปป.) ระบุแนวทางในการสร้างพลังให้ครอบครัว โดยมีข้อหนึ่งกล่าวถึงการทำครอบครัวต้องใช้เวลาอย่างมีคุณภาพ มีกิจกรรมร่วมกันเพื่อสร้างความเข้าใจและความผูกพันระหว่างกัน ตลอดจนเป็นวิถีทางที่จะเรียนรู้ศักยภาพ ความสนใจความคิด ตลอดจนจุดอ่อนของแต่ละคนที่จะช่วยเสริมสร้างหรือแก้ไขให้เหมาะสมต่อไป อีกทั้งต้องชื่นชมความสามารถของกันและกัน

ปัจจัยในการสร้างสัมพันธ์ภาพในครอบครัว

จรรยา (2523) สรุปปัจจัยที่มีส่วนในการสร้างสัมพันธ์ภาพในครอบครัวว่า การรู้จักบทบาทและหน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว การปฏิบัติบทบาทให้สอดคล้องกับบทบาทและหน้าที่ของตนเอง โดยบิดามารดาอบรมสั่งสอนบุตรด้วยเหตุผล รู้จักธรรมชาติของการเจริญเติบโตและมีความพร้อมที่จะช่วยเหลือเมื่อบุตรเกิดปัญหา ความมั่นคงทางเศรษฐกิจย่อมนำมาซึ่งความสงบสุขของครอบครัว อีกทั้งความคงเส้นคงวาของบิดามารดา ในการวางระเบียบวินัยนับว่ามีอิทธิพลมากต่อบรรยากาศในครอบครัว โดยเฉพาะวัยรุ่นซึ่งมีความอดทนน้อยต่อการไม่คงเส้นคงวาของบิดามารดา นอกจากนี้ในครอบครัวที่บิดามารดามีเวลาให้กับครอบครัวเต็มที่ จะส่งผลให้บุตรเกิดสัมพันธ์ภาพที่ดีกับบิดามารดา (Amato, 1994)

อาจกล่าวสรุปได้ว่า สัมพันธ์ภาพในครอบครัวที่ดีจะเป็นพื้นฐานเบื้องต้นของครอบครัวที่จะส่งผลกระทบต่อสังคม โดยสมาชิกในครอบครัวมีความรัก ความผูกพันซึ่งกันและกัน มีการช่วยเหลือท่วงโยอาทรต่อกัน ซึ่งจะก่อให้เกิดความสุขภายในครอบครัว และเป็นพื้นฐานทางอารมณ์ที่ดีแก่สมาชิก โดยเฉพาะบุตรจะมีพัฒนาการในด้านต่างๆ ที่เหมาะสมตามวัย และสามารถสร้างสัมพันธ์ภาพกับผู้อื่นได้ด้วย (จงกลณี, 2540)

งานศึกษาวิจัยเกี่ยวกับสัมพันธ์ภาพในครอบครัว

การศึกษา สัมพันธ์ภาพในครอบครัวส่วนใหญ่เป็นการศึกษา นักเรียน นักศึกษา ในวัยรุ่น มีเพียงส่วนน้อยที่ศึกษาในผู้เลี้ยงดูหลัก และการศึกษาส่วนใหญ่เป็นเชิงปริมาณ ในส่วนของเชิงคุณภาพมีแทรกอยู่เล็กน้อย ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. สัมพันธภาพในครอบครัว

จากการศึกษาของเสาวภา (2540) พบว่า สัมพันธภาพในครอบครัวของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 200 คน ในกรุงเทพมหานคร มีสัมพันธภาพในครอบครัวดี ร้อยละ 49 และมีสัมพันธภาพครอบครัวไม่ดี ร้อยละ 51 ดวงกมล (2540) พบว่า นักเรียนที่มีปัญหาการปรับตัวในครอบครัวมีสาเหตุมาจากนักเรียนที่มีความสัมพันธ์ในครอบครัวไม่ดี ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวอยู่ในระดับต่ำ ระดับการศึกษาของบิดามารดาอยู่ในระดับต่ำ และที่อยู่อาศัยไม่ดี นอกจากนี้ นักเรียนที่มีพฤติกรรมปรับตัวในครอบครัวเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น มีทัศนคติที่ดีต่อครอบครัว รักและภูมิใจในครอบครัว สามารถสร้างสัมพันธภาพกับสมาชิกในครอบครัวและเผชิญปัญหาได้อย่างเหมาะสม

บิดามารดามีบทบาทสำคัญในการปรับตัวของวัยรุ่นเป็นอย่างยิ่ง การส่งเสริมสัมพันธภาพในครอบครัว เช่น การให้ความรัก ความอบอุ่นแก่บุตร มีเวลาให้กับบุตร มีความห่วงใยต่อกัน ดังผลการวิจัย ของจงกลณี (2540) พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการปรับตัวของวัยรุ่นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติได้แก่ สัมพันธภาพของวัยรุ่นกับบิดามารดา โดยกลุ่มที่มีสัมพันธภาพของวัยรุ่นกับบิดามารดาสูงจะปรับตัวได้ดีกว่ากลุ่มที่มีสัมพันธภาพของวัยรุ่นกับบิดามารดาต่ำและปานกลางตามลำดับ

กุหลาบ และคณะ (2541) ศึกษาสัมพันธภาพในครอบครัวกับปัญหายาเสพติดและพฤติกรรมทางเพศของนักศึกษาในระดับอาชีวศึกษาในภาคตะวันออก ศึกษาเชิงวิเคราะห์แบบตัดขวางในเชิงปริมาณ 2,677 คน และเชิงคุณภาพจำนวน 28 คน ผลการศึกษาพบว่า สัมพันธภาพในครอบครัวส่วนใหญ่ดี นักศึกษามากกว่า ร้อยละ 60 อยู่ในโอวาทของบิดามารดาหรือผู้ปกครองช่วยเหลือพี่น้องหรือบุคคลในครอบครัว ร่วมกันรับผิดชอบกิจกรรมในครอบครัว สามารถเข้ากันได้ดีกับคนในครอบครัวช่วยกันแก้ปัญหาความขัดแย้ง ใช้เวลาพักผ่อนร่วมกัน

นุชลดา (2541) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสัมพันธภาพในครอบครัว การอบรมเลี้ยงดูของบิดามารดากับความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองของวัยรุ่นตอนต้น ศึกษาในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ผลการศึกษาพบว่า วัยรุ่นตอนต้นมีสัมพันธภาพในครอบครัวระดับปานกลาง ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย ส่วนความรู้สึกมีคุณค่าในตนเองอยู่ในระดับสูงและระดับต่ำใกล้เคียงกัน และพบว่า สัมพันธภาพในครอบครัวมีความสัมพันธ์ทางบวกกับความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง

โสภภาพรณ (2541) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างอัตมโนทัศน์ เจตคติต่อบทบาททางเพศ สัมพันธภาพในครอบครัว กับบทบาททางเพศของนักเรียนวัยรุ่นในจังหวัดหนองคาย ผลการศึกษาพบว่า นักเรียนวัยรุ่นตอนกลาง ที่มีสัมพันธภาพในครอบครัวแตกต่างกัน มีบทบาททางเพศแตกต่างกัน

โสภา (2542) ศึกษาสัมพันธ์ภาพในครอบครัวกับการเลี้ยงดูบุตร : ศึกษากรณีผู้ประกอบอาชีพในสถานบันเทิงเมืองพัทยา จังหวัดชลบุรี โดยศึกษาทั้งเจ้าของสถานประกอบการ และลูกจ้างทุกประเภท ทั้งเพศชายและหญิงจำนวน 92 คน พบว่า กลุ่มตัวอย่างที่มีอายุน้อย มีระดับการศึกษาสูง และมีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเองจะมีความสัมพันธ์ในครอบครัวสูง และพบว่า เพศหญิงมีสัมพันธ์ภาพในครอบครัวสูง มีสถานภาพการสมรสแต่ไม่ได้อยู่ด้วยกัน หรือไม่ได้สมรสแต่อยู่ด้วยกัน จะมีการเลี้ยงดูบุตรแบบรักสนับสนุนสูงได้แก่ การแสดงความรักต่อลูก การให้คำแนะนำปรึกษา ช่วยผ่อนคลายความทุกข์ ความกังวลใจและลูกมีส่วนร่วมในกิจกรรมแทบทุกอย่าง ส่วนความสัมพันธ์ในครอบครัวกับการเลี้ยงดูแบบต่างๆ พบว่า ความสัมพันธ์ในครอบครัวมีความสัมพันธ์กับการเลี้ยงดูแบบรักสนับสนุนเพียงแบบเดียวในระดับปานกลาง

อัญมณี (2544) ศึกษาสัมพันธ์ภาพในครอบครัวที่มีความสัมพันธ์กับการอบรมสั่งสอนลูกเรื่องทางเพศและการคบเพื่อนต่างเพศ : ศึกษาเฉพาะครอบครัวของนักเรียนหญิงในโรงเรียนบางละมุง จังหวัดชลบุรี กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนหญิงและผู้ปกครองของนักเรียน จำนวน 255 คน ผลการวิจัยพบว่า ผู้ปกครองนักเรียนที่อยู่ด้วยกันและแยกกันอยู่มีสัมพันธ์ภาพในครอบครัวดีค่อนข้างสูง คือต่างก็มีความเสียสละความสุขส่วนตัวเพื่อครอบครัว มีการให้อภัยกันของสมาชิกในครอบครัว มีความสุขในครอบครัวอยู่ในระดับปานกลาง

2. การสื่อสารในครอบครัว

ศักดิ์ดา (2540) ศึกษารูปแบบการสื่อสารในครอบครัวตามการรับรู้ของเด็กและเยาวชน ที่กระทำผิดกฎหมายและไม่กระทำผิดกฎหมายในกรุงเทพมหานคร อายุ 12-16 ปี พบว่า เด็กและเยาวชนที่กระทำผิดกฎหมายมีรูปแบบการสื่อสารในครอบครัวแบบเชิงบวกและแบบเปิดน้อยกว่าเด็กและเยาวชนที่ไม่กระทำผิดกฎหมาย

วิภา (2541) ศึกษาบทบาทของนิตยสารผู้หญิงแนวครอบครัวในการพัฒนาครอบครัว พบว่า นิตยสารแนวดังกล่าวมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาครอบครัวโดยการนำเสนอเนื้อหา ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์สูงสุด 3 อันดับคือ การเข้าใจวิธีการเลี้ยงบุตรที่ถูกต้อง การสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับบุตร และการจัดเตรียมแนวทางการศึกษา

Karofsky และคณะ (2001) ศึกษาแบบระยะยาวเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างการสื่อสารของเด็กวัยรุ่นกับบิดามารดากับการมีเพศสัมพันธ์ครั้งแรกของวัยรุ่น ผลการศึกษาพบว่า เด็กวัยรุ่นที่มีการสื่อสารกับบิดามารดาในระดับที่ดีกว่า จะมีระยะเวลาในการเริ่มมีเพศสัมพันธ์แรกน้อยกว่า

3. การใช้เวลากับครอบครัว

ดังเป็นที่ทราบกันอยู่โดยทั่วไปแล้วว่าในสังคมเมือง สมาชิกในครอบครัวมักมีภาระหน้าที่จะต้องกระทำอยู่นอกบ้านค่อนข้างมาก ทั้งการทำงานและการเรียนหนังสือ ผู้หญิงผู้ชายมีโอกาสทำงานอยู่นอกบ้านเท่าเทียมกัน จากสรุปผลการวิจัยเบื้องต้น โครงการศึกษาครอบครัวไทย (ภัสสร และคณะ, 2538) ในส่วนของการจัดสรรเวลาของครอบครัว พบว่าผู้อยู่อาศัยในเขตเมืองที่ตอบว่าตนเองใช้เวลากับครอบครัวน้อยเกินไปนั้นมีจำนวนสูงกว่าผู้ตอบในชนบท โดยเฉพาะการรับประทานอาหารเย็นร่วมกับครอบครัว ผู้อยู่ในเมืองมีความถี่ต่ำกว่าผู้อยู่ในชนบท สะท้อนถึงการมีเวลาจำกัดของการทำกิจกรรมร่วมกันของคนเมือง การรับประทานอาหารเย็นซึ่งเป็นเวลาที่สมาชิกในครอบครัวควรจะได้พบหน้ากันอย่างพร้อมหน้าพร้อมตาในแต่ละวัน เพื่อพูดคุยได้ถามสารทุกข์สุกดิบของแต่ละคน ในสังคมเมืองก็จะมีโอกาสนี้น้อยลง

อมรลักษณ์ (2541) ศึกษาความคิดเห็นของนักศึกษาของมหาวิทยาลัยเอกชน ที่อาศัยอยู่ร่วมกับบิดามารดา ซึ่งมีสถานภาพสมรส ประกอบอาชีพค้าขาย พบว่าครอบครัวจะมีความสุข บิดามารดาต้องมีความรัก ความสามัคคี ความอบอุ่น และอยู่พร้อมหน้ากัน บิดามารดาเป็นผู้เสริมสร้างความรัก ความสามัคคีในครอบครัว

Stewart (2002) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยด้านครอบครัวของวัยรุ่นเชื้อสายอัฟริกันอเมริกันที่มีรายได้น้อยกว่าการใช้สารเสพติด จำนวน 826 คน ที่มีอายุระหว่าง 14-19 ปี พบว่า ตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กับการใช้สารเสพติดของวัยรุ่นคือ สัมพันธภาพในครอบครัว และให้ข้อเสนอแนะว่า คุณภาพและรูปแบบของการมีสัมพันธภาพระหว่างบิดามารดากับวัยรุ่นเป็นสิ่งสำคัญมากในการให้การดูแลวัยรุ่นกลุ่มนี้

พจนา (2541) ศึกษาทัศนคติต่อสถาบันครอบครัวไทยของวัยรุ่นระดับมัธยมศึกษาตอนต้น พบว่า มีทัศนคติต่อครอบครัวในเชิงบวก ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติต่อครอบครัวได้แก่ ลักษณะที่พักอาศัย สถานภาพสมรสของบิดามารดา ระดับการศึกษาและอาชีพของบิดามารดา เวลาที่อยู่ร่วมกับผู้ปกครอง ความถี่ของกิจกรรมที่ได้ทำร่วมกัน จำนวนมื้ออาหารที่รับประทานด้วยกัน และความถี่ในการไปหาญาติผู้ใหญ่ ผลการวิเคราะห์หาค่าประกอบ พบว่าภูมิหลังของบิดามารดา ข้อมูลทั่วไปรายบุคคล และความสัมพันธ์ในครอบครัวมีความสัมพันธ์กับทัศนคติต่อครอบครัว

เครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสัมพันธภาพในครอบครัว ซึ่งดัดแปลงจากแบบประเมินสภาพครอบครัว Family Attachment Changeability Index 8 (FACI8) ของ (McCubbin Thompson, & McCubbin, M.I., 1996) ซึ่งใช้ประเมินการทำหน้าที่ของครอบครัว ตัวชี้วัด คือความผูกพันทางอารมณ์ที่สมาชิกในครอบครัวมีต่อกัน ความร่วมมือกันและการปรับตัวของสมาชิกในครอบครัว โดยปรับระดับการวัดของแบบสอบถามจากเดิม 5 ระดับ คือ ไม่เคยเกิดขึ้น เกิดขึ้นเป็นบางครั้ง เกิดขึ้นปานกลาง เกิดขึ้นบ่อย และเกิดขึ้นเป็นประจำ เปลี่ยนเป็น 3 ระดับ คือ ไม่เคยเกิดขึ้น เกิดขึ้นเป็นบางครั้ง และเกิดขึ้นเป็นประจำ คะแนนรวมประกอบด้วย 2 subscale ดังนี้

subscale ที่ 1 : Attachment ได้แก่ ข้อ 2, 5, 7, 9, 12, 13, 15, 16 (Reverse ค่าคะแนน)

subscale ที่ 2 : Changeability ได้แก่ ข้อ 1, 3, 4, 6, 8, 10, 11, 14

การคิดค่าคะแนน ไม่เคยเกิดขึ้น = 1 เกิดขึ้นเป็นบางครั้ง = 2 เกิดขึ้นเป็นประจำ = 3 จากนั้นนำคะแนนของ subscale ของทั้งสองมารวมกันแล้วหารสอง ได้เป็นค่าของ Family Type การแปลผลกำหนดค่าของ Family Type เป็น 4 ประเภทดังนี้

คะแนน 1-3.50 = ครอบครัวแบบสุดขั้ว (Extreme Family Type)

คะแนน 3.51-4.50 = ครอบครัวระดับกลางค่อนข้างไปทางสุดขั้ว (Moderate Family Type)

คะแนน 4.51-5.50 = ครอบครัวระดับกลางค่อนข้างไปทางสมดุล (Midrange Family Type)

คะแนน 5.51-6.00 = ครอบครัวแบบสมดุล (Balanced Family Type)

นิยามสัมพันธภาพในครอบครัว

1. ครอบครัวแบบสุดขั้ว หมายถึง ครอบครัวที่สมาชิกในครอบครัวต่างคนต่างอยู่ ความผูกพันและความร่วมมือกันมีน้อย การปรับตัวไม่ดี
2. ครอบครัวระดับกลางค่อนข้างไปทางสุดขั้ว หมายถึง ครอบครัวที่สมาชิกในครอบครัวมีความผูกพันกันน้อย ความร่วมมือและการปรับตัวอยู่ในระดับปานกลาง
3. ครอบครัวระดับกลางค่อนข้างไปทางสมดุล หมายถึง ครอบครัวที่สมาชิกในครอบครัวมีความผูกพันกันปานกลาง ความร่วมมือและการปรับตัวอยู่ในระดับดี
4. ครอบครัวแบบสมดุล หมายถึง ครอบครัวที่สมาชิกในครอบครัวมีความผูกพันกันมาก มีความร่วมมือและมีการปรับตัวอยู่ในระดับดี

คุณภาพของเครื่องมือ ความตรงของเนื้อหาแบบสอบถามนี้ได้ผ่านการพิจารณาจากคณะผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตรวจสอบและแก้ไขความถูกต้องความตรงในเนื้อหา หลังจากนั้นนำเครื่องมือไปทดสอบใช้กับกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มที่ต้องการศึกษา หลังจากนั้นจึงปรับภาษาให้ชัดเจนมากขึ้น และนำไปทดสอบอีกครั้งกับกลุ่มตัวอย่าง คำนวณหาความเชื่อมั่นของแบบสอบถามได้เท่ากับ 0.79

ผลการวิเคราะห์

ผลการวิเคราะห์สัมพันธภาพในครอบครัว แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ สัมพันธภาพในครอบครัวตามความคิดเห็นของผู้เลี้ยงดูหลักของเด็กอายุ 1-18 ปี จำนวน 9,488 คน และสัมพันธภาพในครอบครัวตามความคิดเห็นของเด็กอายุ 10-18 ปี จำนวน 4,742 คน

สัมพันธภาพในครอบครัวตามความคิดเห็นของผู้เลี้ยงดูเด็ก

สัมพันธภาพในครอบครัวของผู้เลี้ยงดูหลักของเด็กอายุ 1-18 ปี มีลักษณะสมดุลง่ายที่สุด ร้อยละ 53.4 รองลงมาอยู่ในระดับกลางก่อนไปทางสมดุลง่าย ร้อยละ 43.3 สัมพันธภาพในครอบครัวของผู้เลี้ยงดูหลักทุกภาคส่วนใหญ่มีลักษณะสมดุลง่าย โดยภาคใต้มีลักษณะสมดุลง่ายมากกว่าภาคอื่นๆ ส่วนสัมพันธภาพในครอบครัวมีลักษณะสุดขั้วน้อยที่สุดในทุกภาค (ตารางที่ 4.1)

ตารางที่ 4.1 สัมพันธภาพในครอบครัวเด็ก อายุ 1-18 ปี ตามความคิดเห็นของผู้เลี้ยงดูหลักแยกตามรายภาค

สัมพันธภาพ ในครอบครัว	ภาค					
	รวม	กทม.	กลาง	เหนือ	อีสาน	ใต้
สุดขั้ว	38 (0.4)	11 (0.7)	5 (0.3)	6 (0.3)	6 (0.3)	10 (0.5)
ระดับกลางก่อน ไปทางสุดขั้ว	281 (3.0)	64 (4.2)	65 (3.3)	62 (3.1)	48 (2.4)	42 (2.1)
ระดับกลางก่อน ไปทางสมดุล	4,107 (43.3)	679 (45.0)	844 (42.4)	868 (43.6)	931 (46.6)	785 (39.3)
สมดุล	5,062 (53.4)	755 (50.0)	1,078 (54.1)	1,053 (52.9)	1,013 (50.7)	1,163 (58.2)
รวม	9,488 (100.0)	1,509 (100.0)	1,992 (100.0)	1,989 (100.0)	1,998 (100.0)	2,000 (100.0)

สัมพันธภาพในครอบครัวของผู้เลี้ยงดูหลักของเด็กอายุ 1-18 ปี ที่อาศัยอยู่นอกเขตเทศบาล มีลักษณะสมดุมากกว่าสัมพันธภาพในครอบครัวของผู้เลี้ยงดูหลักของเด็กที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาล ร้อยละ 55.1 และ ร้อยละ 51.7 และเมื่อทดสอบความสัมพันธ์พบว่า สัมพันธภาพในครอบครัวของผู้เลี้ยงดูหลักของเด็กอายุ 1-18 ปี ตามเขตการปกครองมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ $P < 0.001$ (ตารางที่ 4.2)

ตารางที่ 4.2 สัมพันธภาพในครอบครัวเด็กอายุ 1-18 ปี ตามความคิดเห็นของผู้เลี้ยงดูหลัก แยกตามเขตการปกครอง

สัมพันธภาพในครอบครัว	เขตการปกครอง	
	ในเขตเทศบาล	นอกเขตเทศบาล
แบบสุดขั้ว	32 (0.7)	6 (0.1)
ระดับกลางค่อนข้างสุดขั้ว	177 (3.6)	104 (2.3)
ระดับกลางค่อนข้างสมดุล	2,164 (44.0)	1,943 (42.5)
แบบสมดุล	2,544 (51.7)	2,518 (55.1)
รวม	4,917 (100.0)	4,571 (100.0)

สัมพันธภาพในครอบครัวของผู้เลี้ยงดูหลักของเด็กอายุ 1-<3 ปี 3-<6 ปี และ 13-18 ปี อยู่ในระดับกลางค่อนข้างสมดุลมากที่สุด 50.0, 53.0 และ 49.3 ตามลำดับ ยกเว้นเด็กอายุ 6-<13 ปี มีลักษณะสมดุมากที่สุด ร้อยละ 68.4 สัมพันธภาพในครอบครัวของผู้เลี้ยงดูหลักของเด็กทุกกลุ่มอายุมีลักษณะสุดขั้วมีค่าอยู่ระหว่าง ร้อยละ 0.3-0.6 (ตารางที่ 4.3)

ตารางที่ 4.3 สัมพันธภาพในครอบครัวเด็ก อายุ 1-18 ปี ตามความคิดเห็นของผู้เลี้ยงดูเด็กตามกลุ่มอายุเด็ก

สัมพันธภาพในครอบครัว	ครอบครัวของเด็ก			
	1-<3 ปี	3-<6 ปี	6-<13 ปี	13-<18 ปี
แบบสุดขั้ว	9 (0.6)	9 (0.6)	8 (0.3)	12 (0.4)
ระดับกลางค่อนข้างสุดขั้ว	52 (3.3)	68 (4.3)	69 (2.2)	92 (2.9)
ระดับกลางค่อนข้างสมดุล	785 (50.0)	840 (53.0)	927 (29.2)	1,555 (49.3)
แบบสมดุล	725 (46.1)	668 (42.1)	2,174 (68.4)	1,495 (47.4)
รวม	1,571 (100.0)	1,585 (100.0)	3,178 (100.0)	3,154 (100.0)

ปัจจัยด้านครอบครัวของผู้เลี้ยงดูหลัก ได้แก่ อาชีพของบิดา ลักษณะครอบครัวแบบเดี่ยว/ขยาย สถานภาพการสมรส ผู้เลี้ยงดูหลัก สถานภาพการครองครองที่อยู่อาศัย จำนวนคนในบ้านภาวะวิกฤตในครอบครัว มีความสัมพันธ์กับสัมพันธภาพในครอบครัวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.001$) และรายได้ของครอบครัวมีความสัมพันธ์กับสัมพันธภาพในครอบครัวอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p = 0.001$) ส่วนการศึกษาของพ่อและแม่ อาชีพของแม่ จำนวนบุตรไม่มีความสัมพันธ์กับสัมพันธภาพในครอบครัว (ตารางที่ 4.4)

ตารางที่ 4.4 ปัจจัยด้านครอบครัวที่มีความสัมพันธ์กับสัมพันธภาพของครอบครัวเด็กอายุ 1-18 ปี

ปัจจัยครอบครัว	สัมพันธภาพในครอบครัว				P-value
	แบบสุดขั้ว	ระดับกลางค่อนข้างต่ำ	ระดับกลางค่อนข้างสูง	แบบสมดุล	
อาชีพของบิดา					<0.001
- งานวิชาชีพ	1 (0.2)	9 (1.4)	283 (43.3)	361 (55.2)	
- งานบริการ บริหาร ธุรกิจ ค้าขาย	11 (0.4)	78 (3.1)	1,053 (42.3)	1,349 (54.2)	
- เกษตรกร/คนงาน	19 (0.3)	145 (2.7)	2,342 (43.0)	2,936 (54.0)	
- ไม่ได้ปฏิบัติงานเชิงเศรษฐกิจ/ไม่มี	4 (1.4)	15 (5.4)	136 (48.6)	125 (44.6)	
ลักษณะครอบครัว					<0.001
- ครอบครัวเดี่ยว	15 (0.3)	131 (2.5)	2,159 (40.7)	3,003 (56.6)	
- ครอบครัวขยาย	23 (0.6)	149 (3.6)	1,946 (46.6)	2,055 (49.2)	
ลักษณะครอบครัวแบบที่ 1					<0.001
- พ่อและแม่/พ่อ/แม่	14 (0.3)	109 (2.2)	2,009 (40.0)	2,887 (57.5)	
- อื่นๆ ที่เหลือ	22 (0.5)	163 (3.9)	1,961 (46.9)	2,033 (48.6)	
ลักษณะครอบครัวแบบที่ 2					<0.001
- พ่อและแม่/พ่อและแม่+ญาติ	20 (0.3)	183 (2.5)	3,090 (42.0)	4,065 (55.2)	
- อื่นๆ ที่เหลือ	16 (0.9)	89 (4.8)	880 (47.8)	855 (46.5)	
ลักษณะครอบครัวแบบที่ 3					<0.001
- พ่อและแม่/พ่อ/แม่	14 (0.3)	109 (2.2)	2,009 (40.0)	2,887 (57.5)	
- พ่อและแม่/พ่อ/แม่+ญาติ	14 (0.4)	121 (3.5)	1,598 (46.8)	1,685 (49.3)	
- อื่นๆ ที่เหลือ	8 (1.1)	42 (5.6)	360 (47.7)	345 (45.7)	
สถานภาพการสมรส					<0.001
- อยู่ด้วยกัน	26 (0.3)	192 (2.5)	3,230 (42.3)	4,182 (54.8)	
- แยกกันอยู่ แต่มีความสัมพันธ์กัน	-	15 (4.6)	152 (46.6)	159 (48.8)	

ปัจจัยครอบครัว	สัมพันธภาพในครอบครัว				P-value
	แบบสุดขั้ว	ระดับกลางก่อน ไปทางสุดขั้ว	ระดับกลางก่อน ไปทางสมดุล	แบบสมดุล	
- แยกทาง/หย่าร้าง	8 (0.8)	55 (5.5)	476 (48.0)	452 (45.6)	
- ม่าย - พ่อหรือแม่แต่งงานใหม่ - ทั้งพ่อและแม่เสียชีวิต - อื่นๆ	4 (0.8)	18 (3.7)	228 (46.2)	243 (49.3)	
ผู้ที่ใช้เวลาเลี้ยงดูเด็กส่วนใหญ่					<0.001
- พ่อ	2 (0.3)	17 (2.9)	241 (40.8)	331 (56.0)	
- แม่	23 (0.3)	172 (2.6)	2,858 (42.4)	3,680 (54.7)	
- ปู่ย่า/ตายาย	11 (0.7)	73 (4.9)	718 (47.8)	700 (46.6)	
- ทั้งพ่อและแม่	-	1 (0.9)	34 (32.1)	71 (67.0)	
- ผู้อุปการะอื่น- คนรับจ้างเลี้ยง เด็ก- อื่นๆ	2 (0.4)	18 (3.3)	248 (45.9)	272 (50.4)	
รายได้ของครอบครัว					0.001
- ต่ำ	3 (0.3)	42 (3.6)	525 (45.5)	585 (50.6)	
- ปานกลาง	33 (0.5)	199 (2.9)	3,027 (43.7)	3,669 (53.0)	
- สูง	1 (0.1)	32 (2.4)	528 (39.5)	776 (58.0)	
สภาพการครองครองที่อยู่อาศัย					<0.001
- เป็นเจ้าของบ้านและที่ดินและเจ้า ของห้องชุด	20 (0.3)	160 (2.5)	2,653 (41.9)	3,500 (55.3)	
- เป็นเจ้าของบ้านแต่ต้องเช่าที่ดิน	7 (1.1)	21 (3.3)	315 (49.5)	294 (46.2)	
- บ้านเช่า	4 (0.4)	40 (4.3)	426 (45.7)	462 (49.6)	
- อยู่โดยไม่ต้องเสียค่าเช่า	7 (0.5)	59 (3.8)	697 (44.9)	789 (50.8)	
- อื่นๆ	-	1 (50.0)	1 (50.0)	-	
จำนวนคนในบ้าน					<0.001
- ไม่เกิน 4 คน	15 (0.3)	121 (2.6)	1,908 (41.5)	2,558 (55.6)	
- มากกว่า 4 คน	23 (0.5)	160 (3.3)	2,192 (45.0)	2,498 (51.3)	
ภาวะวิกฤตในครอบครัว					<0.001
- ต่ำ (<p75)	2 (0.1)	29 (1.5)	591 (31.1)	1,277 (67.2)	
- ปานกลาง (p25-p75)	6 (0.1)	114 (2.3)	2,223 (43.9)	2,723 (53.8)	
- สูง (>p75)	30 (1.4)	128 (6.1)	1,153 (55.0)	787 (37.5)	

สถิติ : Chi-square test

สัมพันธภาพในครอบครัวตามความคิดของเด็กอายุ 10-18 ปี

สัมพันธภาพในครอบครัวตามการรับรู้ของเด็กอายุ 10-18 ปี เห็นว่าอยู่ในระดับกลางค่อนข้างต่ำทางสมดุมากที่สุด ร้อยละ 72.5 รองลงมา มีลักษณะสมดุ ร้อยละ 21.9 และเมื่อทดสอบความสัมพันธ์พบว่าสัมพันธภาพในครอบครัวของเด็กแต่ละภาคมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P < 0.05$) (ตารางที่ 4.5)

ตารางที่ 4.5 สัมพันธภาพในครอบครัวเด็ก อายุ 10-18 ปี ตามความคิดเห็นของเด็ก แยกรายภาค

สัมพันธภาพ ในครอบครัว	ภาค					
	รวม n (ร้อยละ)	กทม n (ร้อยละ)	กลาง n (ร้อยละ)	เหนือ n (ร้อยละ)	อีสาน n (ร้อยละ)	ใต้ n (ร้อยละ)
- แบบสุดขั้ว	16 (0.3)	4 (0.5)	4 (0.4)	6 (0.6)	1 (0.1)	1 (0.1)
- ระดับกลางค่อนข้างต่ำ สุดขั้ว	249 (5.3)	45 (5.9)	60 (6.0)	41 (4.1)	60 (6.0)	43 (4.3)
- ระดับกลางค่อนข้าง สมดุ	3,437 (72.5)	554 (73.2)	718 (72.1)	745 (75.0)	719 (72.3)	701 (70.0)
- แบบสมดุ	1,040 (21.9)	154 (20.3)	214 (21.5)	201 (20.2)	215 (21.6)	256 (25.6)
รวม	4,742 (100.0)	757 (100.0)	996 (100.0)	993 (100.0)	995 (100.0)	1,001 (100.0)

สัมพันธภาพในครอบครัวตามการรับรู้ของเด็กอายุ 10-18 ปี ในแต่ละเพศและเขตการปกครอง อยู่ในระดับกลางค่อนข้างต่ำทางสมดุมากที่สุด ร้อยละ 75.5 รองลงมา มีลักษณะสมดุ ร้อยละ 17.6 25.7 20.7 และ 23.3 ตามลำดับ และเมื่อทดสอบ พบว่า สัมพันธภาพในครอบครัวของเด็กชาย มีความแตกต่างกันกับ สัมพันธภาพในครอบครัวของเด็กหญิงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < 0.001$) สัมพันธภาพในครอบครัวของเด็กที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลไม่มีความแตกต่างกันกับเด็กที่อาศัยอยู่นอกเขตเทศบาล (ตารางที่ 4.6)

ตารางที่ 4.6 แสดงสัมพันธภาพในครอบครัวเด็ก อายุ 10-18 ปี ตามความคิดเห็นของเด็ก ตามเพศ และเขตการปกครอง

สัมพันธภาพในครอบครัว	เพศ		เขตการปกครอง	
	ชาย	หญิง	ในเขตเทศบาล	นอกเขตเทศบาล
แบบสุดขั้ว	9 (0.4)	7 (0.3)	8 (0.3)	8 (0.3)
ระดับกลางค่อนข้างสุดขั้ว	144 (6.5)	105 (4.1)	131 (5.3)	118 (5.2)
ระดับกลางค่อนข้างสมดุล	1,667 (75.5)	1,770 (69.9)	1,808 (73.6)	1,629 (71.2)
แบบสมดุล	388 (17.6)	652 (25.7)	508 (20.7)	532 (23.3)
รวม	2,208 (100.0)	2,534 (100.0)	2,455 (100.0)	2,287 (100.0)

สัมพันธภาพในครอบครัวตามการรับรู้ของเด็กในแต่ละกลุ่มอายุส่วนใหญ่อยู่ในระดับกลางค่อนข้างสมดุล อายุ 10-13 ปี ร้อยละ 69.0 อายุ 13-16 ปี ร้อยละ 75.9 อายุ 16-18 ปี ร้อยละ 72.6 ตามลำดับ (ตารางที่ 4.7)

ตารางที่ 4.7 แสดงสัมพันธภาพในครอบครัวเด็กอายุ 10-18 ปี ตามความคิดเห็นของเด็ก ตามกลุ่มอายุเด็ก

สัมพันธภาพในครอบครัว	ครอบครัวของเด็ก		
	10-13 ปี	13-16 ปี	16-18 ปี
แบบสุดขั้ว	4 (0.3)	6 (0.4)	6 (0.4)
ระดับกลางค่อนข้างสุดขั้ว	95 (6.0)	76 (4.8)	78 (5.0)
ระดับกลางค่อนข้างสมดุล	1,096 (69.0)	1,204 (75.9)	1,137 (72.6)
แบบสมดุล	394 (24.8)	300 (18.9)	346 (22.1)
รวม	1,589 (100.0)	1,586 (100.0)	1,567 (100.0)

ปัจจัยด้านครอบครัว ได้แก่ ลักษณะครอบครัวที่พ่อแม่หรือพ่อและแม่รวมทั้งญาติอยู่ด้วยกัน สถานภาพการสมรสและภาวะวิกฤตในครอบครัวมีความสัมพันธ์กับสัมพันธภาพในครอบครัวของเด็ก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P < 0.001$) และผู้ที่ใช้เวลาเลี้ยงดูเด็กส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์กับสัมพันธภาพในครอบครัวของเด็กอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P = 0.001$) ส่วนการศึกษาของพ่อแม่ อาชีพของพ่อแม่ รายได้ของครอบครัว สภาพการครองครองที่อยู่อาศัย จำนวนบุตร จำนวนคนในบ้านไม่มีความสัมพันธ์กับสัมพันธภาพในครอบครัวของเด็ก (ตารางที่ 4.8)

ตารางที่ 4.8 ปัจจัยด้านครอบครัวที่มีความสัมพันธ์กับสัมพันธภาพในครอบครัวของเด็กอายุ 10-18 ปี

ปัจจัยครอบครัว	สัมพันธภาพในครอบครัว				P-value
	แบบสุดขั้ว	ระดับกลาง ค่อนข้างสุดขั้ว	ระดับกลาง ค่อนข้างทางสมดุล	แบบสมดุล	
ลักษณะครอบครัว					<0.001
- พ่อและแม่/พ่อและแม่+ญาติ	8 (0.2)	169 (4.7)	2,598 (72.1)	828 (23.0)	
- อื่นๆ ที่เหลือ	7 (0.7)	70 (7.1)	728 (73.8)	181 (18.4)	
สถานภาพการสมรส					<0.001
- อยู่ด้วยกัน	9 (0.2)	169 (4.6)	2,649 (72.2)	841 (22.9)	
- แยกกันอยู่ แต่มีความสัมพันธ์กัน	1 (0.7)	8 (5.4)	105 (70.5)	35 (23.5)	
- แยกทาง/หย่าร้าง	2 (0.4)	40 (7.3)	410 (74.5)	98 (17.8)	
- หม้าย - พ่อหรือแม่แต่งงานใหม่ - ทั้งพ่อและแม่เสียชีวิต - อื่นๆ	4 (1.2)	28 (8.2)	252 (74.1)	56 (16.5)	
ผู้ที่ใช้เวลาเลี้ยงดูเด็กส่วนใหญ่					0.001
- แม่	9 (0.3)	169 (4.8)	2,550 (72.2)	805 (22.8)	
- ปู่/ย่า/ตา/ยาย	2 (0.4)	35 (6.9)	361 (71.5)	107 (21.2)	
- ทั้งพ่อและแม่	-	1 (1.3)	64 (82.1)	13 (16.7)	
- ผู้อุปการะอื่น - คนรับจ้างเลี้ยงเด็ก - อื่นๆ	4 (1.5)	24 (8.8)	198 (72.5)	47 (17.2)	
ภาวะวิกฤตในครอบครัว					<0.001
- ต่ำ (<p75)	3 (0.3)	45 (4.6)	712 (72.6)	221 (22.5)	

ปัจจัยครอบครัว	สัมพันธ์ภาพในครอบครัว				P-value
	แบบสุดขั้ว	ระดับกลาง ค่อนข้างสุดขั้ว	ระดับกลาง ค่อนข้างสมดุล	แบบสมดุล	
- ปานกลาง (p25-p75)	6 (0.2)	115 (4.6)	1,798 (71.5)	594 (23.6)	
- สูง (>p75)	6 (0.6)	83 (7.9)	791 (74.9)	176 (16.7)	

สถิติ : Chi-square test, ตัวเลขในวงเล็บคือค่าร้อยละ

ความแตกต่างของความคิดเห็นต่อสัมพันธ์ภาพในครอบครัวระหว่างผู้เลี้ยงและเด็กอายุในกลุ่มอายุ 6-18 ปี

สัมพันธ์ภาพในครอบครัวตามความคิดเห็นของเด็กอายุ 10-18 ปี แตกต่างกับสัมพันธ์ภาพในครอบครัวตามความคิดเห็นของผู้เลี้ยงดูหลักอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($P < 0.001$) (ตารางที่ 4.9)

ตารางที่ 4.9 ความสัมพันธ์ของสัมพันธ์ภาพในครอบครัวเด็กอายุ 10-18 ปี ตามความคิดเห็นของผู้เลี้ยงดูหลักและเด็ก

สัมพันธ์ภาพใน ครอบครัวตาม ความเห็นของเด็ก	สัมพันธ์ภาพในครอบครัวตามความเห็นของผู้เลี้ยงดูหลัก				
	แบบสุดขั้ว	ระดับกลางค่อนข้าง ไปทางสุดขั้ว	ระดับกลางค่อนข้าง ไปทางสมดุล	แบบสมดุล	รวม
แบบสุดขั้ว	1 (0.3)	2 (0.3)	9 (0.3)	4 (0.3)	16 (0.3)
ระดับกลางค่อนข้าง ทางสุดขั้ว	2 (5.3)	13 (5.3)	95 (5.3)	139 (5.3)	249 (5.3)
ระดับกลางค่อนข้าง ทางสมดุล	9 (72.5)	77 (72.5)	1,261 (72.5)	2,090 (72.5)	3,437 (72.5)
แบบสมดุล	1 (21.9)	17 (21.9)	309 (21.9)	713 (21.9)	1,040 (21.9)
รวม	13 (100.0)	109 (100.0)	1,674 (100.0)	2,946 (100.0)	4,742 (100.0)

สถิติ : Kappa, P-value < 0.001